

ЕЛІКСИР ЖИТТЯ



ЕЛІКСИР ЖИТТЯ

Фантастичні оповідання

ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ВЕСЕЛКА»
КИЇВ 1972



У збірці «Еліксир життя» юні читачі ознайомляться з новими оригінальними творами українських фантастів, на крилах уяви і мрії перенесуться в Космос та в дивовижний світ відкриттів, що, можливо, колись будуть здійснені вченими. Герої поданих тут оповідань — люди різної вдачі, неоднакових уподобань, але кращих із них єднає бажання знань, прагнення розгадати таємниці природи, непримиренність до злочинів і неправди в людському житті. Оповідання проникнуті вірою у всеперемагаючий людський розум.

Оформлення
СВГЕНА КОТЛЯРА





Василь БЕРЕЖНИЙ

ФЕНОМЕН НООСФЕРИ

Відкласти старт? Такого ще не було жодного разу протягом їхньої галактичної експедиції!

Сот явно нервував. Мішки нижніх кінцівок то набухали, то зморщувались, і його тіло то здіймалося вгору, то опускалося майже до самісінької підлоги. Велике переднє око випромінювало невдоволення.

— Та ти усвідомлюєш, чого вимагаєш?

— Я не вимагаю, я прошу.— Юний Рей затягнув плівкою око, щоб не бачити, як гнівається старий мудрий Сот.

— Тобі відомо, що ми закінчили свою програму дослідження Землі, і ресурси, призначені на це, вичерпано?

— Так.

— А про те, що контакти із землянами перенесено на майбутнє — не забув?

— Ні.

— То чому ж ти всупереч логіці домагаєшся відстрочки старту?

Ресві почулося вагання в голосі старого вченого.

— Я прошу тільки сім земних годин,— благожелально промовив Рей, подавши уперед,— тільки сім.

— Чому сім?

— Поясню. Мій об'єкт уночі залишається просто неба, і — чи спить, чи не спить — мозок його випромінює такі химерні образи, таку мозаїку зримих, кольорових абстракцій, що, коли я побачив їх на екрані, моє тіло від напруги естетичних емоцій набрало форми кулі. Я хочу зафіксувати одну його ніч — це п'ять годин. Плюс дві години польоту на Землю й назад.

— Я завжди був проти того, щоб до складу експедиції включати митців, — зауважив Сот, полинувши понад підлогою каюти. — Ви далекі від розуміння дисципліни, цілеспрямованості...

Уже те, що Сот почав рівномірно рухатись в невеликому просторі каюти, викликало в Рей надію, і молодий митець розпочав обережний наступ:

— Коли б мудрий Сот знав, яке обдаровання у того токійця! Його композиції вражають несподіваним поєднанням небачених форм, дивовижними кольоровими спектрами, що викликають незабгненні каскади відчуття.

Сот осудливо похитнувся:

— «Незабгненні каскади...» Якщо на цьому світі і є щось незабгненне, то це твое, Рей, піпномовство. Чому б не сказати просто: його композиції справляють сильне враження?

— Я розумію, мудрий Соте... — Рей блаженно затягнув плівкою око: раз уже Стерновий вступив у дискусію, значить, поступиться.

— А я не розумію, — перебив Сот. — В цьому найбільшому місті планети ми зробили мільйони фіксацій роботи мозків, і цей ваш феномен також зафіксований. Матеріалу для досліджень досить, програму виконано. А за-



тримуватися в районі Землі через якісь суб'єктивні уподобання ми не можемо.

Рей болісно закліпав оком. О, впертість учених! Їм тільки Програма, Число, Функція, Індекс... Невже він не зможе ще раз навідатись у Токіо? Мільйони фіксацій... Але ж його, як митця, цікавить художнє мислення, думання образами, а цей токієць... Яка інтенсивна уява! В його черепній коробці — фалтасмагорія образів, барвистий світ, який прагне втілення. Але ця людина чомусь не бере до рук ані пензля, ані інструментів для обробки каменю чи металу. Бродить вулицями шумливого міста, неначе чогось шукає. А коли настає піч, прямує до одного з найбільших приміщень, де люди милуються тіннями, і сідає на лавочці проти входу — розглядає великі малюнки і жде, поки вийдуть останні глядачі. Дивовижні образи сплутаються в його голові. А коли, прославши газету, він лягає на тій лавці, заплющує очі і в такий спосіб відокремлюється від свого велетенського міста, — отоді його уява розгортається без жодних перепон!

Саме в таку пору Рей настроїв детектора на частоту його біохвиль і одразу ж зрозумів: натрапив на щось виняткове. Для його мистецької натури це було відкриття, одкровення. Але він не встиг повністю зафіксувати роботу мозку, і тепер міг це зробити тільки протягом останньої ночі, яка вже котиться до Японських островів. Для Рея цей запис був би найкращим виловом у бездонному космічному океані.

Як же вплинути на Сота? Може, дати йому той випадковий запис?

Схвильований Рей зусиллям волі зменшив емоційну напругу, трохи врівноважився.

— Прошу вас, мудрий Соте, ознайомитись з оцим коротким записом. Тут не більше кількох хвилин.

— Давай, — перебив Сот. На його одутлому тілі виникло видовження і простяглося до Рея. Митець подав йому маленького кришталіка, і Сот відразу притулив його до своєї конусовидної голови.

«Якщо цей запис не зачепить його, — думав Рей, дивлячись, як учений затяг плівкою око, щоб зосередитись, — тоді все пропало. Варто йому натиснути стартову кнопку, і корабель назавжди залишить і Місяць, і Землю. Увесь екіпаж уже готовий... А коли то Науковий центр ухвалить нові контакти?»

Тим часом Сот переглядав стереоскопічний запис біохвиль токійського феномена. Він сприймав їх безпосередньо на головну сигнальну систему, і тіло його все більш округлювалось, набираючи форми кулі. Хоча це була добра ознака, Рей нервував. Не міг втриматись на місці і почав кружляти навколо Сота, як Місяць навколо цієї загадкової Землі.

Нарешті Сот розкрив своє око. Якусь мить учений дивився на Рея так, ніби вперше його побачив, а тоді сказав:

— Можеш відправлятися, даю тобі ті сім годин. Це справді феномен земної поосфери.

Рей, буркнувши якусь подяку, буквально вилетів з каюти вченого. За хвилину він уже вмоцнувався у свій космічний човник, що поблискував на причальному козирку корабля. Поспішав, бо Токіо вже поринав у пічну тінь.

Спочатку на затемненій частині планети Рей побачив світлу цятку. З кожною хвилиною вона більшала, розросталася, і ось це вже осяйні пелюстки якоїсь квітки... Цікаво, який образ виник би в того токійця, якби він побачив своє місто з космосу... Зоряне скупчення? Симфонія світла і барв? Перламутрова стулка черепашки, викинута океаном на берег? Ні, в його мозку, певне, виникло б яєсь зовсім несподіване порівняння.

Рей ще з першої зустрічі вразило це гігантське місто. На його рідній плапеті зовсім немає міст на поверхні. Але тільки цією обставиною не можна пояснити того несподіваного хвилювання, яке охопило юного митця. Щось було звабливе у вигляді цього міста.

З висоти свого польоту Рей вдивлявся в яскраво прокреслені лінії вулиць, в темні плями садів, стрімкі призми його будинків, марно намагаючись визначити, вловити головний мотив цієї, створеної людьми, панорами...

Поминувши височенну вежу, що піднесла в небо гірлянди вогнів, Рей пішов на зниження. Серед моря будівель швидко знайшов те приміщення, де милуються тінями. А он і він — геніальний митець. Уже лежить на лавці. Чому він раніше ліг? Ще ж не пішли останні глядачі.

Рей ввімкнув приймача біохвиль, настроїв на його частоту. Легко опустився на дах високого будинку, де оберталась велика куля, на золотистій поверхні якої то спалахували, то гасли різнобарвні ієрогліфи. Рей важко було помітити, зате він добре бачив і вулицю, по якій із шурхотом котилися лискучі машини,

і хідник, побіля якого стояла його лавка. Звідси добре видно розпластану постать художника — ноги простягнуті, одна рука лежить на грудях, друга звисла додолю.

Стривай, а чому не працює детектор?

Рей перевірів настройку, живлення, — усе в нормі, а на екранчику жодного сплеску. Дивна. Хіба в і н може не думати?

Перевів настройку на іншу частоту, спрямував у натовп.

Люди плавом пливли по хіднику — екран відразу ожив!

Не гаючи часу, Рей увімкнув літального апарата і за якусь хвилину опустився в глухій напівтемній вулиці, з якої непомітно влився в потік машин, тримаючись напоготові. Коли машини зупинилися і подовгу чекали, Ресві так і кортіло знятися й перелетіти, але це демаскувало б його; доводилось терпляче очікувати, поки рівне і рушить металева лавина.

«З висоти вуличний рух цього міста здається красивим, — думав Рей, — але тут, між машинами, цього не скажеш...»

Нарешті таки дістався. В і н лежав у тій же позі — ноги витягнуті, одна рука на грудях, друга звисає додолю, торкаючись пальцями асфальту.

Рей зупинив свою машину на відстані кількох метрів — звідси можна вести ідеальний запис роботи мозку. Головне ж — не порушити його спокою... Але що сталося? На світному тлі екрану — жодного штриха, жодної точки, немає найменшого поруху! Його мозок не працює!! Він мертвий...

Тим часом хтось із прохожих звернув увагу

на незвичайну машину і ще більш незвичайного її господаря. Почали збиратися цікаві. На того, мертвого, що лежав на лаві, ніхто й уваги не звернув, і це дуже здивувало Рея. Йому хотілось гукнути їм: «Плачте, ридайте! Вас усіх спіткало велике лихо: ви втратили генія, обдаровання, яке не повториться ніколи!»

Якось дивне почуття охопило Рея. Та коли крізь натовп, енергійно працюючи ліктями, до його апарата став пробиватися чоловік у зеленій одязі, Рей спохватився — контакти ж заборонено! — і стартував по вертикалі. З глибини пічного неба бачив він задерті голови людей, зробив навіть кілька записів біохвиль, а тоді взяв напрямок до Місяця, де на нього чекали друзі по мандрах.

Поглидаючи на цю затишну планету, в голубизні якої мерехтів Токіо, Рей думав і ніяк не міг збагнути: чому така байдужість до генія? Він навіть не підозрював, що можна бути самотнім серед натовпу і бездомним серед громаддя споруд...

ЕЛЬФИ ДОКТОРА ШТІЛЛЕРА

Бак на горіщі

1 Макс-Еріх фон Штіллер не вживав нічого солодкого. Першого дня, прислужуючи за столом, Йоганн подав був хазяїнові вазу з цукерками. Штіллер відмовився, похитавши головою:

— Діабет...

Юнак здивувався: годину тому в багажнику старенького «ошеля» другий служник Штіллера, кривий Каспар, привіз лантух цукру.

— Запас? — ввічливо поцікавився Йоганн. Каспар нічого не відповів, та коли хлопець запитав удруге, пробурмотів щось не зовсім зрозуміле:

— Запас? Ге-ге... Добра риба! Дель-два — і лантух порожній. У нас запасешся!

Куди ж витрачається стільки цукру? І до чого тут риба? А втім, це було не єдине, що здивувало Йоганна вже того першого дня.

Відсунувши цукерки і взявши пінцетиком крихітну таблеточку сахарину, хазяїн урочисто проголосив:

— Я подумав, я вирішив. Ти наче й справедливий хлопець. Отже — мої умови: їжа, — він підняв над столом жовту, обсипану ластовишням руку, загнув палець, — одяг, — загнув другий, — навчання, — по дві години через

день, — окрема кімната. А платити не буду ні пфеніга.

Йоганн затамував подих. Може, вчулося? Оце так умови! Які так пфеніги?! Він зможе вчитися!.. Он як пощастило йому, безрідному й безпритульному, в якого тільки й власності, що руки та добрий апетит!.. Здорово!

Та, ніби прочитавши в юнакових очах ове «здорово», хазяїн насупився.

— Ал-ле! — стукнув кістлявим кулаком по масивному старовинному столу. — Але! Із двору на вулицю — ні на крок. Ні про що не розпитувати, не пшвендяти по тих кімнатах, куди не посилали. Я цього не люблю. Затямив? Старший над тобою — Каспар. Усе, що він накаже, — закон. А над Каспаром — я. Я й більш нікого. Ясно? Робота буде неважка — домашня. В кухні, в саду, ну і... і таке іпше. Я сказав усе. Тепер слово за тобою.

Йоганн розгублено мовчав.

— Ну? Я слухаю.

— Як же це... — нарешті пробелькотів хлопець. — Ні на крок з двору... Ви ж самі казали: я буду вчитися...

— Будеш. Протягом року — у мене. Я вчитиму! Хіба це так мало? А рік мине, не будеш дурнем і ледарем — поговорю тебе треба. До університету тебе приймуть. Коротше, ось контракт. Зараз підпишеш, чи ще подумаш?

Йоганн попросив дозволу подумати до завтра. Та хазяїн, певно, був переконаний у його згоді, бо наказав Каспарові провести хлопця до приміщення, де той житиме, якщо пристане на умови.

Побачивши кімнату, юнак мало в долоні

не замискав. У нього, Йоганна Кюммеля, вперше в житті буде власна кімната!

Звісно, якщо сказати правду, то була не кімната, а комірчина. І не власна, а хазяїнова. Але ж тут можна прожити щонайменше рік!

Шафа, канапа, стіл... На столі — стос старих, ще воєнних часів, журналів. Йоганн зничев'я почав їх гортати.

Війва...

Йоганн Кюммель не любив думати про війну, уникав усяких розмов про політику. Не його це справа, хай інші сушать собі мозок. А Фріц Данкенбауер, його приятель, з яким вони кілька останніх місяців працювали чорноробами-попихачами на кухні жалюгідного рестораника, навпаки, все мудрував. Учора навіть посварилися: він назвав Йоганна «темною», на всю згодною затичкою». Замалим не побилися. І сьогодні, мабуть, сперечалися б, коли б не оце несподіване запрошення на постійну роботу до пана доктора Штіллера.

Йоганнові досі муляє образа. Може, й темний. Може, справді «затичка». Може, і справді надто дбас про те, щоб улаштуватися в житті якнайкраще... Але ж чому так?

Тільки від чужих людей хлопець дізнався, хто він та звідки. Родина Кюммелів жила там, за Ельбою, у Гіммельштадті. Ще до народження Йоганна батьки втекли звідти на Захід. Спершу рідний край покинули, а потім отут, на околиці Бонна, і його, немовлятко...

Гортас Йоганн старі журнали, розглядає ілюстрації: генерали, кіноактриси, фірер... Тоскно хлопцеві, темно на душі...

Знаєцька невеличке фото, акуратно обве-

дене червоним олівцем, привернуло його увагу. Не так фото, як підпис. «Гіммельштадт. Студенти вшановують свого земляка депутата Рейхстагу доктора Макса-Еріха фон Штіллера».

В оточенні веселої юрби — хазяїн. Молодий... Важко впізнати. Поруч ще два знімки. На першому:

«Гіммельштадт, Кайзерштрассе, 4. Парадний під'їзд «Голубого замку» — родового маєтку фон Штіллерів».

На другому:

«Зал у маєтку. Галерея предків».

Над знімками — великими готичними літерами: «Син вітчизни служить вітчизні».

Син вітчизни...

Сказати Штіллерові, що вони майже земляки? Навіщо?

І вперше за сьогоднішній день подумав: що він за один, оцей Штіллер?..

Ат, чи не все одпо? Аби підготував, аби допоміг вступити до університету.

Погасив світло. Довго не міг заснути: кризь нещільно причинені двері долинали голоси: хазяїн і служник щось гаряче обговорювали.

Вранці Йоганн підписав контракт.

2 Ну й довгими ж видалися перші дні! І довгими, і нудними, а головне — пезевними.

Чотири дні — від понеділка по четвер — Йоганнові доручали тільки роботу в саду. А щовечора, хоч який був стомлений, він мусив одбувати довгі посиденьки в хазяйському кабінеті, що їх Штіллер урочисто називав «задушевними вечорами спогадів».

Штіллер цікавився мипулим свого робітни-

ка, а Йоганн — що Йоганнові лишалося?.. Його питали, він відповідав...

У п'ятницю, одразу після сніданку, хазяїн покликав хлопця. Досі Йоганн знав лише чотири кімнати — свою, Каспарову, їдальню та Штіллерів кабінет. Всі вони містилися на першому поверсі. Тепер же хазяїн повів його довгим тьмяним коридором до гвинтових сходів. Доки піднімалися, хирлявий, вузькогрудий Штіллер двічі відпочивав.

У просторій кімнаті на помості височів бак. На його плоских боках сяяли циферблатами якісь прилади. Пахло в кімнаті ніби кондитерською і водночас аптекою. Обабіч бака на двох довгих, сліпучо-білих столах виструнчилися акуратними рядами скляні посудини. Вони скидалися на оті великі маслянки, що ними колись користувалися машиністи паровозів. На кожній біля кришки поблискував міддю невеличкий прилад з довгастою кнопкою і маленьким віконечком, у якому тремтіли світлі рожеві й голубі цифри. Коло одного стола порався Каспар, перебиралочти посудини.

— Сьогодні допомагатимеш Каспарові, — наказав хазяїн.

— Добра риба!.. — промимрив, зітхаючи, Каспар.

Після того, як Штіллер пішов, Йоганн з Каспаром наповнювали розливальниці — так називалися оті «маслянки». Хлопець підставляв їх під краник бака, з якого текла густа оранжева рідина, а кривий не відводив свого слипого ока від приладів. Розливальниці поставили на великі пластмасові тарелі і Каспар знову послав хлопця в сад полоти грядки.

3 Настала субота. За сніданком,— сиділи за столом, як завжди, втрьох,— хазяїн сказав: — Допоможеш Каспарові. Швиденько впрапсья, та й приходь до мене в кабінет.

Проте, як не старався хлопець, «швиденько» не вийшло. Після сніданку вони з кривим узяли в комірчині великі пластмасові відра й полізли в підвал. Там стояв знайомий уже Йоганнові лантух з цукром. Коли наповнили відра, Каспар, не поспішаючи, запалив сигарету.

— Ну, чого стоїш? — пробуркотів він. — Бери тягни. Та не одне — обидва. Важко? Ах, я й забув, пан майбутній академік більше полюбляє розумову працю. Чи це так? — і опшкірився. — Добра риба!.. Тягни, тягни!

Відра ті довелося справді тягти, а не нести. Сім потів зійшло, поки видерся по гвинтових сходах нагору.

У кімнаті, де вчора вже побував Йоганн, цукор висипали в бак. Із скляної шафи Каспар витяг кілька великих колб з різнобарвними прозорими й каламутними рідинами та порожню мензурку завбільшки як пивний кухоль. Довго чаклував над нею, доливав то одну, то іншу рідину, розмішував, дивився на світло, струнував і знову доливав. І тільки аж коли суміш набула спершу ясно-червоного, а потім кривавого кольору і почала диміти, обережно, перекиливши мензурку через край бака, вилив на цукор. Закрив кришку, закрутив гайки, клацнув якимось рубильником. Потім вони, як і вчора, наповнювали розливальниці.

До хазяйського кабінету Йоганн постукав боязко і невпевнено: перший же раз...

— Прошу, прошу!

Двері розчинилися, і в ту ж мить різко, настирливо задереччав телефон.

— Сідай, хлопчику,— кивнув Штіллер, беручи трубку.— Алло... Так, це я,— і раптом схопився.— Сьогодні? Слухайте, а це... Я вже перестаю вірити... Прийме? Зараз їду. Зараз, зараз! Ви навіть не уявляєте, як я вам вдячний! І я також!.. — поклав трубку. Тут же, на тумбочці біля апарата, натиснув кнопку.— Сьогодні вчитися не доведеться. Пробач. Але — не хвилюйся, ми своє надолужимо...

Увійшов Каспар.

— Іду,— весело повідомив його Штіллер, пмикаючи сейф, вмурований у стіну ліворуч од письмового столу. Хлопець уже знав: оця сталена шафа називається «лівим сейфом». За важкими, пофарбованими в білий колір дверцятами зберігалися не гроші і не якісь там рукописи чи документи. На всіх трьох полицях тьмяво поблискували батареї карафочок з найрізноманітнішими горілками, коньяками, лікерами. Праворуч від столу був другий сейф, теж вмурований у стіну. На відміну від першого його називали «правим».

— Іду,— повторив хазяїн, подзенькав в'язкою ключів і зняв з неї той, яким щойно замкнув лівий сейф.— А ці бери,— кинув Каспарові усю в'язку.

4 Хазяїн поїхав, а хлопець аж до полудня працював у саду — полов, поливав, підмітав доріжки...

За роботою Йоганн і про обід забув. На годинник глянув тільки тоді, як упорався: пізно,

Каспар, мабуть, давно вже хроне після своїх незмінних бобів з м'ясом.

Проте в ідальні все виглядало так, ніби кривий ще не обідав. Де ж він? Зазирнув до його кімнатки — нема. Може, в кабінеті? Так воно й є.

В лівому кутку, біля відчиненого сейфа, стояв Каспар. Похитуючись і бурмочучи під ніс свою приповідку, він неслухняною рукою намагався поставити на полицку досить-таки величеньку, вже порожню карafkaу. Нарешті це йому вдалося.

Повернувся до столу і аж тут помітив, що він у кімнаті не сам.

— А-а... майбутній академік!.. Ну що ж, тим краще, тим краще. Прошу! — І зробив такий широкий та рвучкий жест, що мало не впав.

Йоганн підійшов ближче. Каспар знову поліз до сейфа і поставив на стіл пузату карafkaу.

— Це, — непевним рухом показав на графин, — це кюммель¹. Зрозумів? Кюммель! І це, — тицьнув Йоганна в живіт, — і це Кюммель. Ви мусите... — хихикнув, задоволений власною дотепністю, — мусите порозумітися! Ну? — витяг гранчасту затичку.

Йоганн заперечливо похитав головою.

— О-о... Пан академік не звик із шийки!.. Зараз, одну хвилинку...

Схилився, перекинув скляну вазу із сухими квітами, виспав олівці з важкого сталевого циліндра і, не сполоснувши, налив у нього:

— Це... це був снаряд. Російський снаряд...

Він летів у груди такому, як я... Але... — і Каспар покрутив пальцем перед носом. — Ал-ле!.. Російський — не розірвався. А що це значить? Це значить... Хазяїн сказав би: «Вип'ємо за снаряд!».

— Не можу. Я венитуцій.

— Які ми святі!.. Ну що ж, — він повільно підніс до губ важку посудину, — добра риба!.. П'ю — сам один! Один рейх, один фюрер...

Вихилив. Після цього його так розвезло, що він не міг і встояти.

Упав на стілець.

— Я... — хитнув головою. — Я хочу в ліжко... — І раптом визвірився на Йоганна: — Мовчати! Гауптшарфюрер¹ Каспар Фляйш дозволяє... Ну? Чого стоїш? Неси!

Певна річ, навіть підняти такого гсвала Йоганн не зміг би. Сяк-так надсилу підвів, поволік. Добре, хоч той ногами переступав. Дотяг до кімнати, звалив на ліжко — аж пружини застогнали. Засинаючи, Каспар перевернувся, і з кипені на підлогу брязнула в'язка ключів.

Йоганн поклав їх на стіл.

5 Коли приїхав хазяїн і побачив п'яного, він зареготав:

— Знову підібрав ключ? Я так і знав. Цю нашу «добру рибу» хоч на небо закинь — і там не просихатиме! — Йоганна похвалив: — Молодець, не покинув, довів до ліжка. Не липати друга — це по-нашому. З тебе виросте справжній німець.

¹ Кюммель (нім.) — тминна горілка.

¹ Фельдфебель військ СС.

Золота метелиця

1 За сніданком Каспар мовчав, тер лоба, просто з пляшки дудлив крижаний кефір. Штіллер довго і нецікаво торочив про одвічну солідарність справжніх німців та про згубний вплив «східних» радіопередач. Потім замовк, увімкнув приймач. Столичний диктор теж висловлювався про природне братство синів фатерлянду. Цей збіг здивував Йоганна: наче змовилися...

— Ну добре, — хазяїн відсунув недопиту каву. — Пора... Сьогодні, хлопчику, децю визнаш. Мені ти подобається, — поплескав його по плечу. — Пам'ять у тебе добра: сказано — ніяких запитань, і мовчок. Сьогодні працюємо втрех. Тягни цукор, а ми підготуємо бак.

Утрех діло пішло швидко. Невдовзі повні розливальниці вже стояли на тацях.

— Рушили, — наказав Штіллер і пішов уперед.

Йоганн і Каспар понесли таці з посудинами. В кінці коридору хазяїн одімкнув двері.

Йоганн побачив велику скляну залу. Ні, маленьке іграшкове місто. Скляні будиночки — невисокі, кожен, мабуть, Йоганнові по груди, — заповнювали мало не всю залу, створюючи лабіринт вулиць, вуличок, майданів. І в кожному такому будиночку за прозорим дашком роїлися міради золотих блискіток.

Каспар поставив свою тацю на високий стіл, за ним Йоганн. Всі троє вимили руки.

Штіллер, закасавши рукава, підступив до найближчого скляного будиночка, глянув, задо-

волено гмикнув. Зазирнув до другого, третього і аж долоні потер.

— Літають! — гукнув Каспарові. — А ти боявся, що велика доза. Збільшити ще на п'ять.

— На п'ять мілібер?¹ На цілих п'ять? Та вони ж...

— Дурниці! Опромінювання твоїм вихованням тільки на користь. Ну що ж, значить — перемога! П'ятнадцять діб і — в повітря! Такого швидкого розвитку ми ще не спостерігали. Увечері п'ємо шампанське. Хлопче!

Йоганн підійшов:

— Дивись!

Юнак глянув: під прозорим дашком по стільниках з великими подовженими чарунками повзали, розпростуючи блискучі крильця, якісь комахи. Одсвічували у них не тільки крила — спинки й черевця теж сяяли жовтим пляхетним металом.

— Оці комахи — моє живе золото, — в голосі Штіллера забриніли інтонації столичного диктора. — Вони знову зроблять Німеччину світовою державою! Батьківщину звеличать, а нас трех — озолотять. Сьогодні ввечері, мій хлопчику, я тобі все розповім. Починайте, — кивнув Каспарові.

Хазяїн пішов. Кривий узяв першу розливальницю:

— Дивись і слухай. Зараз ми годуватимемо сльфів, як я їх називаю...

— А що це за комахи? — не втримався-таки Йоганн.

¹ Одиниця відносної біологічної ефективності опромінювання.

Каспар напрудився і, явно наслідуючи Штіллера, почав пояснювати:

— То — такі мухи. Звуться вім-вім, а по-науковому — ПН-108...

— Мухи? — недовіркою перепитав Йоганн.

— Добра риба!.. А тобі здалося — канарки?

— А я думав...

— Думав?.. Академік!

— Я думав, то бджоли...

— Бджоли!.. — Каспар скривився, похитав головою. — Вперше зустрічаю такого телепня!.. Ну, нічого, нічого, — і знову, наслідуючи хазяїна, пошлескав Йоганна по спині. — Обтешешся, і з тебе, гляди, люди будуть. Не журися. Ти тільки уважно слухай і придивляйся, як це робиться. Оце — бокс, — і показав на скляний «будиночок». — А ось тут лічильник. Бачиш, у віконечку дві цифри — п'ятірка і вісімка. Тобто разом — п'ятдесят вісім. Зрозумів? То і є доза, яку треба влити сюди, — кривий звичнем рухом одкрутив мідний чолик. — Наливатимеш доти, доки отут, — тицьнув пальцем у віконечко приладу на розливальниці, — не з'являться ті ж самі п'ятірка і вісімка. Налив, закрутив і — до іншої. Ясно? Давай, я подивлюся.

Йоганн налив.

Числа збіглися.

— Ти диви... Правильно! Ану — сюди, — і показав на сусідній бокс.

Йоганн налив і туди, і знову все вийшло як слід.

Кілька хвилин хлопець працював під наглядом Каспара, потім той одвернувся, махнув рукою:

— Можеш... Роби сам.

Заливши в усі бокси, зібрали порожні розливальниці, віднесли на місце.

— Ну що ж, академіку, йди на кухню, почисть казани. А ввечері будемо смоктати оту шампану. Це, звісно, не кюммель, та, кажуть, і в ній є якісь градуси.

2 — Пропу встати! — хазяїн урочисто підвівся. У кришталевих келихах гарної старовинної роботи іскрилися, мерехтіли бульбашки. — Хто хоче проголосити тост? Може, ти, Каспаре? Це все ж таки чимала перемога — п'ятнадцять діб замість двадцяти п'яти. Будеш говорити?

— Та чого вже там... — нетерпляче засовався кривий. — Кажи вже щось... Діло не жде!

— Люблю ділових! — усміхнувся Штіллер і цокнув келихом об скляну вазу з сухими квітами: після вчорашнього на ній зміїлася велика тріщина. — Ну що ж, я так я. Хлопчики, вип'ємо за те, щоб ми завжди були німцями. Німцями насамперед! І, звісно, за моїх — за папих! — вім-вім!

Випили. Каспар скривився, пересмикнув плечима:

— Ну й кисле ж...

— Сухе, — пояснив Штіллер, беручи яблуко.

— Облиш... — кривий страдницьки, благально зітхнув. — Облиш свою закуску. Промочімо хоч трохи оте сухе...

— Коњяк?

— Ні... Я — солдат. Кюммель!

Штіллер дістав пляшку і вже взявся був наливати, та Каспар одібрав у нього келих.

— Давай краще я.

Одсунув чарку, натомість поставив знайомий уже Йоганнові снаряд з одпиляною головою.

Налив новий.

— Чи не забагато? — сказав Штіллер. — А нашому повобранцеві?

— Академіки кюммелю не поважають. Хлюпни йому отієї газованої кислятини. Бери, — посунув Штіллерові снаряд, — кажи вже якийсь там тост і сьорбай перший.

— Тост... — хазяїн замислився. — Снаряд не вибухнув. Стріла... сказати б, стріла смерті, — не влучила, та ще й обернулася такою прекрасною, такою глибокою чашею! Вип'ємо за те, щоб ще сто років пив ти, Каспаре, з неї, пив і топтав ворогів напої Німеччина!

Штіллер ковтнув, подав Каспарові. Той відпив до дна.

— Розмова сьогодні була, — закурюючи, почав кривий. — Нігиться дуже наш хлопчик. — Зненацька схопився, розстебнув піджак, повернувся до Йоганна: — Глянь!

Йоганн слухняно глянув. Нічого особливого. Вишпунте черево ледве обіймав старенький, потрісканий і потертий військовий пояс. Але пряжка... Так, це була справжня есесівська пряжка. Точнісінько таку бачив Йоганн і на хазяїнові ресторану при кемпінгу. Пряжка сяjala...

— «Моя честь у вірності», — прочитав хлопець.

— Так! У вірності! — Каспар сів і знову наповнив снаряд. — Ці слова... святі слова!.. носив на пряжці кожен, хто, як я... — кривий захлипав. — Роммель... Африка...

— Ну, годі, годі, мій любий камраде!.. — хазяїн теж захмелів. — Я знаю... всі знають, ти — чесний, вірний. І добре, що ти уриваєш час, наставляєш нашого молодого друга. Хлопче, — звернувся до Йоганна. — Сину!.. О, ні, я не обмовився, я все зроблю, щоб ти відчував себе у цьому будинку, як мій син... Вип'ємо за це!

Йоганн хотів сказати, що вже не може, підхопився, — ніколи він стільки не пив! — але хазяїн владно наказав сісти. Наказав і, коли той скорився, налив шампанського собі й йому.

— Настав час відкрити тобі все... Усе! Але спершу — вип'ємо.

Випили.

— Ну так от, хлопче, слухай. Розмова одверта. Це не тільки в твоїх... — налив собі ще шампанського, відпив, — це також і в моїх інтересах. Мені потрібен не слуга, навіть не помічник, а помічник-одводумець. Мені потрібна молода, чесна людина, так само віддана, — сьорбнув із келиха, — віддана своїй вітчизні, як я. Скажи: ти — німець? Серцем, душею — німець? Тільки не поспішай, не відповідай одразу.

Йоганн подумав.

В голові шуміло, дивна легкість наростала в тілі. Сумно, урочисто було на душі. Узняв келих і зненацька глянув на величезну карту, що висіла на стіні кабінету.

Ось вона — країна... Дороги, міста, ріки... Німеччина!.. А чи німець він? Щось досі незнане, болюче й гірке підступило до горла. Йоганн опустил очі.

— П'ємо? — пошепки запитав Штіллер, пильними, холодними очима спостерігаючи, як міниться хлопцеве обличчя.

— П'ємо... — відказав Йоганн. Всі сумніви, всі тривоги — де й ділися. Тепер він знав, добре знав, хто такі Штіллер і Каспар. Це — люди, просто люди... Може, й надто вже захоплюються минулим Німеччини, але вони — чесні. Чесні, одверті і — головне — так люблять свою землю! А це... це... — П'ємо! — повторив юнак і вихилив келих до дна.

З Навкруг Йоганна сяяла, мерехтіла дивна, співуча й різнобарвна хурделиця. Квіти, мухи, сніжинки, вогники, метелики — все це крутилося й наспівувало нудотно-солоденькими голосочками:

— Ельфи, ельфи, ельфи, ельфи...

Аж дихати було важко від цього в'юнкого і чомусь дуже неприємного слова.

«Стривай... — ворушилася немічно слабка думка.— Яка ж метелиця? Серпень, кінець літа...»

«Ну й що? Ну й що? — вистрибувала інша, весела.— Це незвичайна метелиця, це — Штіллерова метелиця! Це його відкриття...»

— Це — відкриття?.. Це правда?.. — ледве чутно запитав юнак.

— Правда, правда... Це правда,— повільно й упевнено проказав хазяїн.— Спи. Ти — німець! — і вкрив його простирадлом.

...Прокинувся — в кімнаті темно. Підвів голову — важка, і хміль ще трохи шумить, та вже ні метелиці, ні отого нудотного дзижчання. Тихо.

У голові — тихо, а в кімнаті — ні... Що це, знову маячня?

Сів, протер очі. Ні, вже наяву: двері не причинені, чути, як у кабінеті Каспар і Штіллер виводять давню солдатську пісню.

«Диваки... Любі старосвітні оригінали...» — усміхнувся, ліг. Хміль минав, та думалося важко, думки ворушилися надсилу. Дивно... Тільки ж учора,— та що вчора: сьогодні вранці! — він, Йоганн, іде по-справжньому не знав оцих двох дідів. А тепер знає. Знає? А то ж ні? Навіть на серці потеплішало: отак, як Штіллер, ніхто ще з ним не говорив...

Штіллер...

Хлопець вмощується зручніше, всміхається, сміється нечутним, радісним сміхом. Яке це щастя, що сліпа доля звела його з Штіллером... Яке величезне, яке людяне його відкриття! Він розповідав: хмарами комах керуватимуть по радіо. Всі оті летючі створіння, навіть шкідники, навіть мухи можуть стати корисними. Мухи запліднюватимуть сади. Метелики кластимуть яєчка тільки на бур'яни... Машове винищення сараки й колорадського жука...

А цей новий, змінений, удосконалений вид, колишні вім-вім, нині ПН-108. Як це прекрасно!

Згадалися слова: «Батьківщину звеличать, а нас трьох — озолотять!»

Мільйони комах, вирощених у склянім залі, керовані антеною спрямованої дії, вилітають на замовлення і за день запливають сотні гектарів садів і городів. Восени — гори плодів!..

У пам'ять вкарбувалися слова Штіллера: «Все, що ти зараз почув,— велика таємниця.

Той, хто бовкне про це, — зрадить Німеччину».

«Але чому?» — запитав він тоді в хазяїна, і той пояснив одним словом: «Червоні! Вони скрізь. Довідаються про нове відкриття і знайдуть засіб знищити не тільки наших мирних комах, але й наші сади».

Червоні... Дивні люди, оті червоні!

Юнак думає, думає, але так і не може збагнути: навіщо, яка вигода нищити мирних комах?..

Так і не збагнув. За давньою звичкою відмахнувся від тієї думки, як од надокучливого гедзя: ото хай Данкенбауер сушить собі голову. Схоже на те, що він навіть співчуває червоним. Хай і думає собі...

А голова важка, в роті сухо. Води б...

Йоганн позіхає, перевертається на другий бік. І все ж таки зважується, спускає ноги на прохолодну підлогу.

В коридорі не тепло, а він босоніж. Та й далеко ж іти! Треба поминути їдальню, обійти завжди непричинену підвальну ляду, далі — кабінет і аж там, за дверима Каспарової кімнатки, — крап.

Темно. Тільки й світла, що з дверей кабінету, теж нещільно причинених. Голоси... О, щось наче засперечалися... хлопець притищує ходу і нараз різко зупиняється.

Це вразило несподівано й страшно, як раптовий удар з темряви. Знайомий хрипкуватий баритон Штіллера виразно проказав:

— Ельфи смерті... Звучить?.. Що ж, можна і так назвати. Трохи сентиментально, але — точно. І все ж на Йоганнові випробувати їх не будемо. Це безрідне цєня нам іще пригодиться.

4 Не роздумуючи — у люк. З підвалу дихнуло цвіллю. Став на сходинці, пригнувся, прикрив ляду так, що лишилася щілина. Прислухався — чути добре.

— Вчора був у міністерстві... О, там наші люди!.. Знаєш про що мені там натякнули? Скоро, дуже скоро НДП¹ візьме кермо до своїх рук. Отоді, сказали мені, почнеться справжнє життя! Коли хлопці із НДП наведуть порядок, тоді — відкриємося. Хе!.. Наші ПН-108 ефективніші од водневої бомби! Люди ліквідуються — це раз, будови цілі — два, кожна вим-вим гине після того, як ужалить, а головне — дешевизна! От тільки боюся, чи надійно діятиме отрута. Ще б одну перевірочку.

— Пам'ятаєш, яких ти мені привіз? Ледведе живі, майже й не ворушилися. А в мене в таборі один поляк — здоровий був гевал. У крематорії працював. Так я на ньому. Ну, думав, кінець, не діятимуть. Ні, дивлюсь, ожжили твої африканські комахки, аж чотири вжалили. Спершу одна, а потім — три... Звісно, перевіряв ще, повторював і на чоловіках, і на жінках, — все добре, краще, ніж можна уявити. Але ж то були дикі вим-вим. Невідомо, як діятиме отрута ПН-108. На собаках — прекрасно, а от на людях...

— Слухай, хазяїне... не розумію... як вони тоді мене не вжалили... там, у пустелі..

— Вони жалять тільки вдень, а ти їх зібрав у коробочку перед світанком. А вранці, сам же казав, виїхали.

— Добра риба!.. Слухай... А може, все ж

¹ Нова фашистська партія Німеччини.

таки на Йоганнові? Га? Чим не піддослідний?..

— В мене є краці...

Мовчання.

— Де газети?.. — це хазяїн.

— Які?

— Оті, що я вчора привіз із міністерства. Східні. «Берлінер цайтунг».

— Ось...

Шелест, знов мовчання.

— Що там, хазяїне? Щось сталося?

— На, читай...

Шурхіт, гучне сопіння Каспара:

— «Гіммельштадт»... Гм... Читати вголос?

— Як хочеш.

— «Гіммельштадт. У Палаці культури, що міститься в колишньому замку фон Штіллера...» Отак! Добра риба! «...відкрився антифашистський музей». Гм... «Найбільше відвідувачів збирається в колишній «галереї предків», яку місцеві молоді художники перетворили на своєрідну галерею карикатур... Найгучніший сміх викликають карикатури на відомих у минулому фінансових магнатів — предків самого Макса Штіллера...» Ух, сволота! Ну, цього так залишати не можна!..

— Ти маєш рацію, цього справді не можна так залишити. Бач — «сміх»... О, вони засміються! На кутні засміються. Той поляк теж, умираючи, реготав. — В голосі Штіллера прозвучала холодна лють. — Так діє отрута. Кожен, кого вжалить вім-вім, впадає в стан, близький до сомнамбулізму. Тільки сомнамбули лізуть на дахи, ходять по карнизах, а той, кого вкусить мій ельфик, прагнутиме глибини. Як ба-

чиш, заощадження коштів: ніяких санітарних команд. Але й це ще не все! Частота радіопроменя, в якому летітимуть наші ПН-108, так їх збуджує, що вони — не виключена можливість — їстимуть набагато більше, ніж у нормальному стані. І споживатимуть, мій любий камраде, не тільки сироп, яким ми їх годуємо, а щось, може, й густіше, наприклад, живі тканиці. Отже, цілком можливо, — в кюветах і ямах залишаться самі кістки. Потрібна велика перевірка. Ну, що ж, ти правильно сказав, більше терпіти не можна... Треба зважуватись...

Замовк. Ні звуку. Йоганнові пересохло в роті. Довго вони щось мовчать!.. Але ось із кабінету почулися кроки, скрегіт, рипіння.

— Не думав я, — глухий голос Штіллера, — що так скоро доведеться одмикати правий сейф! Бачиш, які важкі... О, це, Каспаре, справді важкі, дуже важкі двері!.. Якщо ми з тобою таки зважимося, тобі треба буде тільки ввікнути оцей рубильник. І оцей тумблер повернути праворуч. І більше нічого не чіпати. Чуєш? Якщо крутнеш тумблер назад, ліворуч, то зміниться частота і вім-вім летітимуть у зворотньому напрямі... — Замовк. Чути, як чиркає запальничка. — Що ж, може, ти й маєш рацію, Каспаре... Страшно тільки зважитись... Я подумав — і я... вирішив. Ця хвилина належить історії! Через три дні, двадцятого серпня. Наливай. За двадцять! За наш день!

— Д-добра риба...

Йоганн нечутною тінню вислизнув із люка, метнувся до своєї кімнати. Нічим було дихати, трусився, мов у лихоманці.

Усмішка аса

1 Тієї ночі Йоганн не заснув і на мить. Вранці, побачивши його в ідальні, Штіллер пасупився:

— Безсоння?

Юнак пояснив, що, навпаки, спав міцно, але почував себе зле, бо зроду стільки не пив.

Після сніданку усе йшло, як завжди: готували сирси, разом з Каспаром паповнювали розливальниці, годували комах.

Та для Йоганна ніби продовжувалась ота страшна ніч. Стукало в скроні, гарячково стрибали думки.

Що робити?

Уночі першою думкою було: тікати! Тікати негайно, куди завгодно — світ за очі.

Але вони ж не дурники, щоб так просто було від них утекти! На цей випадок, певна річ, давно вже все передбачено.

І враз уявилося, вималювалося обличчя Данкенбауера. Дивно: Фріц теж — і раніше за Штіллера — запитував: «Ти — пімець? Ти справжній німець?» І коли Кюммель попросив пояснити, що таке справжній німець, відповів, як здалося тоді, надто вже просто та ще й зарозумілим тоном: «Справжній німець ніколи не зрадить свій народ». А далі ще й розтлумачив: народ — це всі, хто створює матеріальні цінності: робітники, селяни і та інтелігенція, яка їм служить.

А хіба він, Йоганн, зрадив свій народ?

Гіммельштадт...

Гарний, кажуть...

За цими думками і день минув.

2 Наступний ранок видався сонячний. Ще з досвітку над дахами зі свистом шукали американські реактивні літаки, забиралися все вище й вище, тягнучи за собою білі смуги.

— Чудесна погода! Чудесна, — раз у раз повторював Штіллер, потираючи руки. — Саме така, як треба!

Йоганн поглядав то на хазяїна, то на дверцята сейфа в правому кутку кабінету. Штіллер не відпускав його від себе ні на крок. Комах вони нагодували зарап і зараз ті відпочивали перед польотом.

— Ну, почнемо? — Штіллер відімкнув замки сейфа, відчинив важкі дверцята. За ними виднівся пульт з численними рубильниками, кнопками й тумблерами. — З богом!

Штіллер рвучко ввімкнув найбільший рубильник, крутнув праворуч тумблер під ним.

— А зараз — хутко до залу!

Залом котилося гудіння і дзижчання. В усі оті численні вулики ніби хтось війнув ядучим димом: у скляних боксах метушилися, роїлися, билися об стінки міріади довгастих золотавих комах.

— Чудесно! — вигукнув Штіллер, обнімаючи Каспара. — Все йде, як по писаному!

А гудіння тим часом наростало, ставало заглушливим. В ньому коливалася металева, свердлюча нота. Аж зуби ломило від того верещання, що наростало, вібруючи. Все вище, вище тоном, і — раптова тиша.

Штіллер натиснув на одну з кнопок невеликого настінного пульта. Зал сновнили шелест, ляскання, різке клацання. То відчинялися,

сповзали набік слизькі капропові дашки боксів. Мить — і з кожного будиночка, немов довгі мерехтливі язики жовтого полум'я, потяглися у прозорий розтруб золотаві рої комах.

— Полетіли!.. Летять!.. — захливався Штіллер. Йоганн глянув на нього і не впізнав: волосья скуйовджене, на запалих блідих щоках — плямистий рум'янець.

— Ось воно, моє золото! — шепотів він, бризкаючи слиною. — Яка краса!..

Йоганна аж занудило. Вперше за два дні по жак, а відразу відчув він до свого веснянкуватого, миршавенького хазяїна.

Пальці мимохіть стислися, нігті вп'ялися в домоню.

— На вітер! На вільний вітер! — Штіллер аж стрибав. — Летімо! Будьмо, як вони!

Над садом у сонячному просторі ясно мерехтіла золотава смуга. Починалася вона із квадратного отвору, що яснів у вікні даху, тяглася, рівнесенька, ніби вивірена лінійкою, над верховіттям яблунь і десь там, над полем, тапула, губилася в гарячій синяві. Мухи летіли нивидко. Ось уже над головою поріднчала, розтанула смуга, ось уже й над садом її нема. Зате над полем далеко витяглася довга стрічка з розпливчастими, розмитими кінцями.

Була вона така мирна, така сонячно-золота, що на мить хлопцеві здалося: не було тієї страшної ночі, все добре, вім-вім запливувати муть сади...

— Ану, зараз ми їх зупинимо. — Перестрибуючи через кілька східців, Штіллер вискочив на ганок, зайшов у будинок.

Смуга віддалялася й віддалялася. І знемацька — де й поділася ота чіткість. Лінії викривилися, і вже не стрічка, а сяюча золотава хмарка клубочилася над серпневим полем.

«Над полем... — майнула думка. — Поки що над полем... А післязавтра, двадцятого...»

Золотий прямовисний дощ ринув із хмарки. На поле... А післязавтра...

Хлопцеві стало холодно. Під палючим полудневим сонцем він зіщулювся, мерзлякувато пересмикнув плечима.

Гіммельштадт...

Ніколи він не бачив цього міста. Іскристим золотавим дощиком на нього післязавтра спуститься смерть.

«Ну й що? Ну й що? — знову заметушилася послужлива думка. — Подумаєш, Гіммельштадт... Вигадав!..»

«Але ж це — Німеччина... Я — німець...»
«Ну й що? Ну й що? Ти — німець, і ти — чужий. І всі, всі поміж собою чужі. Кожен умиритиме сам!».

Кожен... сам...

Йоганн безсило сів на садову лаву, в знеможі відкинувся на спинку.

Що ж, вірно, він навіть книжку колись читав. Так вона й називалася: «Кожен... умиратиме...»

Хмарка знову зиялася, витяглася в чітку смугу, полетіла назад.

З Роздигнувся, ліг...

За розчиненим вікном у темряві хлюпотів дощик. Пахло мокрою травою, грибами. Спати, ні і вчора, і позавчора, не хотілося зовсім. По-

віки терпи, злипалися, а сну не було. Вуха досі свердлило оте дзижчання. Вищав, наростав, вібруючи, тремтячий виск...

Знову заходився гортати старі журнали. Натрапив на знайоме уже фото хазяїнового замку у Гіммельштадті, переглянув нарис «Кельн — батьківщина одеколону», довго роздивлявся портрет Лені Ріфеншталь¹ та кадри з фільмів: праліси, м'язистих, смаглявотілих мисливців з вольовими роздвоєними підборіддями...

А це хто? Обличчя ординарне, стандартно-вольове, ніби знов із того ж таки ріфенштальвського фільму, форма люфтваффе, руки на грудях, а очі...

В очах не усмішка — регіт.

Що це за веселун такий?

Льотчик, майор, член НСДАП². Фото зроблене після повернення з бойового польоту, під час якого оцей кінематографічний красень скинув на російське місто новітню експериментальну бомбу. Далі зі смаком описувалися «якості» бомби: економічність (собівартість набагато нижча), невелика вага і, головне, колосальна, неймовірна ефективність — в радіусі (наводяться цифри) усе голе: земля, дерева, навіть трупи — вибухова хвиля така сильна, що зриває одяг.

Несподівано захотілося спати. Кинув журнал і, гасячи світло, глянув на годинник: пів на дванадцятю.

Заснув — порипув, полетів у нітьму.

¹ Акторка і режисер часів Третього рейху.

² Офіційна назва гітлерівської партії.

День був вітряний

1 — Ну, академіку, назавжди запам'ятай оцю хвилину! — Каспар зловтішно моргнув до Йоганна, рішуче ввімкнув рубильник, потім крутнув тумблер. — Запам'ятай! Сю...

Він не встиг докінчити: в його тім'я врізався важкий сталевий циліндр, отой російський снаряд, що його було вистрелено давним-давно, і який тільки тепер влучив у ціль.

Все ще тримаючи в руках сваряд, Йоганн стояв, заплющивши очі. То он як воно просто — вбити людину! Просто... і невимовно страшно!

А втім, хіба Каспар — людина? Це — виродок, страшніший за хижого звіра!.. Але ж він тільки виконавець. А його патхненник, доктор Штіллер, не просто звір, а скажене чудовисько, ладне потягти за собою весь світ!

Штіллер зараз у залі, проводить своїх «ельфів» у смертошесну подорож. Ну, то стривай же!

Йоганн влетів сходами нагору, забарикадував двері до залу — тепер не вийде! Потім знову побіг до пульта. Він добре запам'ятав: якщо повернути тумблер ліворуч, одразу ж зміниться частота і він-він повернуться назад. Ось уже й двері кабінету. І враз... що ж це? Двері замкнені.

Може, кривий ожив?

Зазираю у шпарину: лежить, як і лежав.

Посмикав-посмикав і аж плюнув спересердя. Поспіваючи нагору, Йоганн грюкнув дверима, і вони замкнулися самі.

Кинувся в підвал по сокиру. Довго шукав

її — здається ж, була. Нарешті, знайшов. Підважив двері, одчинив.

Гвучко повернув тумблер. І ясно уявив, як десь там, далеко, параз викривилася золота смуга, зупинилась і, знову вирівнявшись, полетіла назад.

Про всяк випадок рубонув телефонний шнур і тільки тоді жбурнув сокиру.

Щоденник! Будь-що треба відшукати щоденник. Там, мабуть, усе про отих вім-вім. Йоганн сам бачив, як Штіллер після кожних відвідин скляного залу щось записував у зелений зошит.

Він десь тут, у якійсь шухляді письмового столу. Шухляди важкі, їх аж шість. Поки перерив першу, упрів чуб. Нема! Витяг другу... Аж насподі, під старими газетами, побачив зеленуватий зошит. Погортав — не той, нічого не записано.

Третю шухляду передивився, четверту, п'яту... І тільки в шостій, висипавши з неї все на стіл, знайшов. Глянув — так, це воно...

Нараз різко, оглушливо задзвонив телефон. Що за чортівня? Адже сам перерубав шнур. Телефон вимкнено.

Але дзвоник не змовкав. Та це ж домофон!

Недовго думавши, підняв трубку.

— Я слухаю.

— Йоганне, — голос Штіллера, — це ти, Йоганне?

— Я.

— А що ти там робиш?

— Прибираю, витираю пилку.

— А де Каспар?



— Він — того...

— Що-що?

— Каспар трохи випив і пішов спати.

— Знову підробив ключі!... Прокляття! Кривий собака! — в голосі хазяїна чулися і лють, і переляк. — Слухай, Йоганне, ти в правому сейфі!... ну, там, на тому пульта!... нічого не чіпав?

— Ні.

— Отже, це той кривий блазень... Слухай, хлопчику, Каспар, мабуть, з перешою, раніше, ніж треба, повернув тумблер ліворуч... Ну, ти цього не знаєш... ліворуч треба було пізніше... Комахи повернулися... Вони не хочуть залазити в бокси...

— Чому?

— Ну... вплинула частота. Потім поясню. Слухай, хлопчику, я не можу одімкнути дверей. Поверни, будь ласка, на пульта найбільший тумблер... праворуч, праворуч поверни!... І йди сюди.

— Але ж сейф замкнено.

— Прокляття!.. Ой! Боже... Слухай, Йоганне! Швидше, негайно знайди десь лом, сокиру — що хочеш... Біжи сюди... Швидше!.. Ой, швидше, хлопчику!

— А що там таке?

— Та тут... просто, вім-вім... А-а! Вім-вім надто агресивні...

Йоганн поклав трубку. Ні, це не входило в його план.

Але так ще краще.

Заховавши під куртку зелений зошит, узяв сокиру і впевнено, спокійно пішов до гвинтових сходів.

2 На горинці наче нічого й не змінилося. Тільки й того, що величезну чашу-рефлектор повернуто в інший бік.

Знає хлопець: протилежний поворот — то Гіммельштадт...

Глянув униз — крізь вікно в підлозі горща.

У скляному залі ніщо не рухалось. Жодної золотої цяточки в повітрі. Але там, біля дверей, на паркеті ворухився клубок. Обліплений міриадами своїх вихованців, — увесь золотий! — дивною лежачою статуєю застиг, скарлючився на підлозі Штіллер.

«Домігся-таки свого, — подумав Йоганн. — Озолотився...» Отрута ПН-108 діяла безвідмовно: Макс-Еріх фон Штіллер, як і його колишні піддослідні, вмираючи, намагався заглибитися, нігтями, руками і ногами шкрябав паркет.

Хлопець підвівся, узяв сокиру, розтронув усі пластмасові шухлядки приладів, що ліпилися під антеною. Сплюндив, розклепав чашу-рефлектор.

Зійшов униз, у кабінет. Поплював на долоні, розмахнувся і — обухом по пульта. Аж загуло в сейфі!

Потім припис із гаража чеберку бензину. Креснув запальничкою.

А донь був вітряний...

3 ...Йоганн плив.

Плив і плив. Пірнав, коли намацували прожектором, кидався під водою вбік, виривав, жадібно ковтаючи гостре нічне повітря, і знову плив...

По ньому стріляли. Часом кулі плюскали зовсім близько. Холодна серпнева вода зводила м'язи, калатало серце. Дедалі важче й важче було пірнати, міняти під водою напрям. Але він — плив.

Плив і знав: десь там, попереду, по той бік Ельби, світиться яскравими вогнями ним урятований Гіммельштадт.

Плив і вірив: він на отій землі — не чужий...

Анатолій СТАСЬ

ВУЛИЦЯ ЧЕРВОНИХ ТРОЯНД

З чверть години він топтався біля собору святого Антонія, присідав, клацав затвором фотокамери. Потім запалив сигару, неквапно перейшов на протилежний бік вулиці і попрямував униз, до пабережної, де плескались на гранітних приступках каламутні хвилі з райдушними плямами нафти.

Галей ішов за ним.

Киселюх із пером та синій плац виднілись унесь час попереду. Перехожих було небагато, Галей не боявся загубити з поля зору його приємну постать.

Біля кафе «Мідна підкова» він зупинився. Постояв, ніче роздумуючи, а може, пригадував щось, — і рішуче штовхнув двері. Галей чекав на нього під каптаном на тротуарі. За слідом широкого вікна видно було його обличчя: ніс із горбинкою, товсті губи, коротке сиве волосся.

Нічого, крім нетерпіння, Галей не відчувив — ні злості, ні песависті, почуття притупилися, пригасли. Одне нестримне бажання штовхало Галея: йти за ним слідом, йти, доки він, нарешті, прийде кудись. Про те, як буде діяти далі, Галей просто не думав.

Годину тому, проходячи повз колонаду

Оперного театру, Галей мимохідь поглянув на автобус якоїсь туристської фірми. Величезна, як вагон, машина щойно зупинилася. І Галей побачив його. Він виходив з автобуса. Чому виходив лише він, а більш ніхто з пасажирів, крім нього, не вийшов, Галею було байдуже. Вслідів його і одразу ж упізнав. Все інше не мало значення. Упізнавши, рушив слідом за ним.

Біля готелю «Атлантик» Галей його наздогнав і майже з ним порівнявся. Прозорі двері закрутилися, розкидаючи снопи сонця. Доки Галей, мружачись, проходив через вестибюль, сильній плащ уже замаячив біля ліфта. Хлопчик у піджачку з позументом відступив убік, пропустив Галея і на льоту вхопив «чайові» — за те, що затримав на кілька секунд кабінку.

Тепер вони стояли поряд. Він ковзнув по обличчю Галея байдужим поглядом. Його очі неначе вицвіли, він постарів, дуже змінився з виду за двадцять п'ять років. Дивуючись із власного спокою, Галей нібито збоку, як не причетна до всього людина, спостерігав за чоловіком у тирольським капелюсі. І за собою також.

Ліфт зупинився на вісімнадцятому чи дев'ятнадцятому поверсі. Порт'є подав ключа. Коли він відімкнув двері, Галей йому не дав зачнитися зсередини.

Побачивши Галея на порозі, він поблажливо усміхнувся, видно, чекав слів вибачення за помилкове вторгнення в чужий номер.

— Вас іст дас?¹

¹ Що це означає? (нім.).

Галей ступив крок уперед і сказав:

— От ми й зустрілися.

— Тут якась помилка, мосьє. Не маю приємності знати вас, — мовив він стримано. Голос у нього залипився той самий, цей баритон запам'ятався Галею на все життя...

— Помилка? — Галей причипив двері. — Ні, не помилка. Просто випадковий збіг обставин та й тільки.

— Мосьє, ви заблукали. В цьому номері мешкаю я, я один і більш ніхто. — Він підвищив тон. Галей кивнув.

— Тим краще. Ми поговоримо спокійно.

— Ага... Розумію. Але, мосьє, мушу вас запевнити, що ви даремно витрачаєте час. Я — іноземець, перебуваю у вашому місті як турист. Мої папери в порядку. Якщо ви із поліції, то можу додати: контрабандою не займаюся, вашому відомству немає підстав тривожитись...

— Заткни пельку, Штуленце! — сказав Галей і побачив, як він сполотнів.

— Не розумію, мосьє, чому рантом...

— Сядь!

Товсті губи вмить стали безбарвними, затремтіли. Галей узяв його за барки, — щось луснуло, — жбурнув у крісло.

— Мосьє, як ви смієте?..

— Замовкни! — Галей стояв перед ним. Уже не було байдужості, в тілі напружилися і забрили тугі струни. Саме цього Галей боявся — щоб не розгулялися нерви, — але вгамувати їх не було сили. Глухо промовив, нахилившись: — Уважно придивися, Штуленце, не дурій від страху. Ну то як, упізнав мене?

У чоловіка, якого Галей назвав Штуленцем, по щоках і підборіддю збігали краплини поту. Але він не впізнавав... Галей бачив, що той не пам'ятає його. Та не мав сумніву: пригадає, от-от пригадає.

— Я гукну порт'є... Що вам треба від мене, хто ви такий?

— Два роки тому я прочитав у газеті про одного дивака, який начебто марить відкрити джерело «абсолютної енергії» і заради цього пускає на вітер величезні кошти. Його звали Мельцер. Чуєш? Мель-цер! Так-от, Штуленц. Я хочу знати адресу Мельцера — місто, вулицю, квартиру, телефон. Повну, точну адресу! Маєш три хвилини на роздуми. Три хвилини й ані секунди більше!

Аж тепер він по-справжньому відреагував на слова Галей. Такого обличчя, мертвого, без кровинки, Галей ще ніколи не бачив. Можливо, у нього було хворе серце. Йому забракло повітря, він його хапав з хлипанням відкритим ротом, доки, нарешті, вичавив із себе:

— Ти... ви помиляєтесь, я не знаю ніякого Мельцера...

— Питаю востаннє: його адреса? — Галей випростався. І в цю мить Штуленц упізнав...

— А-а-а-а!..

Короткий крик відчаю, крісло від'їхало вбік. Як бугай, головою вперед, він кинувся на Галей.

Майже інстинктивно Галей ударив знизу вгору. Капелюх з пером покотився по підлозі. Голова Штуленца смигнулася, він поточився, силкуючись ухопитися за що-небудь, і майже

повис на шторі, що затуляла двері на балкон. Знадвору в номер війнуло свіжим повітрям.

Те, що було потім, Галей погано пам'ятав. Лише у коридорі, куди він, хитаючись, вийшов, до нього повернулося сприйняття навколишнього. Він бачив переляканого порт'є, чув голоси людей, крутив телефонний диск, а перед очима, наче з туману, випливали й розгорталися панорамою картини давно минулого...

1 Вони сиділи в кафе «Мідна підкова». Поміж порожніми столиками походжав старий бармен, для годиться помахував серветкою. Віддалік, у кутку без угаву торохтіли дві молоді німкені в армійських мундирах.

Даг'ю припалював сигарету, скоса поглядаючи на Галей. Неголосно проговорив:

— Мені дещо про вас розповідали. Ви мене влаштовуєте.

«Хлопчисько! — подумав Галей. — Я його влаштую... Гм». Цього круглолидого парубійка, який, мабуть, що не торкався бритвою щік, Галей усердно бачив. На конспіративній квартирі йому сказали, що в кафе «Мідна підкова» з ним матиме розмову «лейтенант Даг'ю». І дали пароль. Він прийшов сюди у призначений час і не без подиву побачив молодого хлопця, майже юнака, у костюмі гольф та смугастій сорочці. Вони обмінялися кількома фразами, і Галей майже не приховував розчарування, яке виникло у нього з перших же хвилин їхньої зустрічі. Даг'ю смоктав сигарету повміло, вона погасла, і поки він ще раз прикурював, Галей сказав:

— Я хотів би взнати...

— Це не обов'язково, — перебив його Дап'ю. — Це той випадок, коли чим менше знаєш, тим краще для себе і для інших. Вас ніколи не приваблювала... астрономія?

Галей низав плечима:

— Не захоплювався.

— А фізика?

— Тіло, занурене в рідину... — з невдоволеною посмішкою промовив Галей і різко змінив тон: — Облишмо витребеньки! За кого ви мене маєте? Мені сказали, що я отримаю нове завдання. До чого тут якась фізика-хімія?

Дап'ю опустил очі.

— Ще не пізно відмовитись. Не наполягаю. Пошлемо когось терплячішого.

Вони помовчали. Німкені реготали в кутку за столиком — вино зробило своє. Бармен куняв за стойкою. Крізь вікно було видно зелені каштани, час від часу шибки жалібно тенькали від гуркоту німецьких машин. Галей відчув, що поводить ся нерозумно, й знітився.

— Вибачте, лейтенанте. Я готовий. Отже, куди?

— Район Вернад, вулиця Червоних Троянд, двадцять сім. Дзвонити тричі. Вам відчинить мадемуазель Жермен, економка. Скажете: я від Дап'ю. Ви курящий?

Галей заперечно крутнув головою. Обличчя Дап'ю розпливлося в усмішці.

— От і добре. Там, куди підете, сигаретамі не частують: у господаря дому запах шкотины викликає лють... Вас вже чекають за вказаною адресою. Бажано, щоб ваща поява в домі не привернула увагу сторонніх. Все інше вам скажуть на місці... Якого біса їм так весе-

ло? — Дап'ю кивнув на німкеня. — До речі, що то за напівки на мундирах у цих фей?

— Санітарна служба бохів, — пояснив Галей. Лейтенант Дап'ю або ж був коротковорий, або нічогісінько не тямив у військових відзнаках окушантів.

Того ж вечора Галей вирушив у район Вернад. Потрібно йому вулицю довго пукати не довелося. За чавушним литвом огорож припишкли котеджі; на вікнах спущено жалюзі, будинки здавалися покинутими. Комендантська година міцно тримала людей в чотирьох стінах, про неї нагадував стукіт кобіт німецьких патрулів, що лунав у всіх закутках міста. Галей цей стукіт майже не турбував, у нього в кишені лежала синя картка-перепустка, що їх видавали портовикам та залізничникам.

Він поглянув на годинник. Озираючись, швиденько звернув до затемненого двоповерхового будинку. Дім був розкішніший, ніж інші, — чималенька вілла, з усіх боків оточена деревами, оповита в'юнким плющем.

Галею відчинили зразу ж. Із чорноти коридору жіночий голос попередив:

— Обережно, тут сходи! Краще дайте руку.

Галей відчув на долоні дотик гарячих тонких пальців. Килим під ногами глушив кроки. Потім зарипіли сходи — його повели нагору. Знапачка в очі ударило яскраве світло. Галей стояв у просторій кімнаті, заставленій старовинними меблями, на всю стіну красувався мильовинний гобелен, сліпучо віддзеркалювалися вогні кришталевої люстри.

Струнка дівчина у спортивному костюмі, очевидно, економка Жермен, зміряла Галея

допитливим поглядом чорних, як вуглини, очей. Він витримав її погляд, приємно вражений. Вона запросила його сісти.

— Ви прийшли вчасно. Про вас вже питав професор Кадіус. Зараз він з вами розмовлятиме. Не дивуйтеся і не зважайте на його манеру висловлюватись. У кожної людини свій характер. У професора він дещо незвичайний.

Кивнувши Галею, дівчина зникла за високими дверима, оздобленими золотою інкрустацією. Не поверталася вона довгенько. Нарешті двері відхилилися, економка жестом поклікала: «Заходьте!»

Спочатку Галей не міг втямити, куди потрапив. Величезну залу вінчало кругле склепіння із скла, і, здавалося, на самій стелі висіли мерехтливі неясні зорі. Гвинтом закручувалися вгору легкі сходи, сягаючи за кілька метрів до майданчика на масивних підніжках, де навскіс цілилося в небо товстелезне тіло дивовижної гармати. Із цього нахиленого металевого циліндра гронами звисали важелі й жгути товстого кабеля.

«Схоже на обсерваторію, — подумав Галей. — Ну звичайно! Чомусь же запитував Дад'ю про астрономію... Але при чому тут я?»

— Задерши так голову, юначе, ви ризикуєте скрутити собі в'язи. Підійдіть-но сюди!

Галей обернувся на різкий голос, що пролунав у нього за спиною. Склавши руки на грудях, перед ним стояв низенький худорлявий чоловік. Вузьке аскетичне обличчя, високе чоло, під густими бровами ховалися глибоко запалі очі...

Галей вклонився.

— Добровечір, мосьє.

Не відповівши на привітання, Кадіус повторив:

— Підійдіть до мене і слухайте. Я не запрошував вас до себе. Нові люди в домі мені вважають. Але вашої тут присутності вимагають деякі обставини. Тож хай буде так. Виконуйте роль сторожа при мені. Якщо вам це до вподоби.

— Мені це не до вподоби, — не зрушивши з місця, кинув Галей. — Але я дав згоду прийти до вас. Однак мене не влаштовує будь-яка роль, коли я не знаю, заради чого вона грається.

— Хіба вам не сказали?..

— Не турбуйтеся, професоре, — втрутилася Жермен, сердито глянувши на Галея. — Наш гість буде проінформований, як належить, а поки що він...

Дівчина замовкла на півслові. У глибині зали із грукотом розлетілися навстіж дві половинки дверей. На порозі виникла скуйовджена постать. Молодий чоловік з борідкою, у розстібнутій сорочці, як здалося Галею, вкритий плямами кіптяви чи сажі, безладно замавав руками.

Кадіус весь подався наперед, очі тривожно збливцали.

— Що з вами, Яне? Щось сталося?

— Четвертий конденсатор... Оболонка не витримує, метал як віск. Скажена температура! Неможливо підступитися, пекельний жар...

Професор бігом кинувся до розхристаної постаті. Дівчина схопила Галея за руку, мовчки,

майже силоміць потягла за собою із зали. Оглянувшись, Галей в останню мить помітив угорі, над гарматою-циліндром, рій вогнених танцюючих крапок; вуха вколов наростаючий тріск, що зливався в низьке вібруюче гудіння.

2 Жермен з докором похитала головою. Галей зрозумів: їй не сподобалося, як він розмовляв із професором.

— Добре. Не треба сваритися, — сказав Галей і запитливо глянув їй в очі.

Вона відчинила дверцята паффи, вийняла автомат.

— Патрони на полиці, їх удосталь.

Він виважив зброю в руді. То був невеликий чорний «стен-ган».

— Що ж далі?

— Про це вже можна було б і здогадатися. Вам доручено подбати про безпеку професора Кадіуса.

Галей пильніше оглянув кімнату, що служила за вітальню. Підійшов до вікна, злегка відхилив штору. Синювате проміння місяця заливало куці та дерева саду.

— Чи багато мешканців у цьому домі?

Жермен повела плечем.

— Крім нас із вами — професор Кадіус, Ян Тронковський та ще садівник. Його кімната внизу.

— Хто він, цей Тронковський?

— Чи не забагато допитливості, мосьє, для початку?

— Послухайте, мадемуазель, — неголосно мовив Галей, — мені не хотілось би бути сліпим щеням, яке навмання тичеться носом туди й сю-

ди. Якщо я вірно зрозумів, то йдеться не про сторожування біля професорової вілли, для цього досить придбати вівчарку. Я догадуюсь також, що коли професора охороняємо ми, то напевно не від нічних злодіїв. Тож зрозумійте й мене, і допоможіть мені в цьому ділі.

Хвилину подумавши, дівчина зітхнула:

— Ви маєте рацію. З кого почнемо?

— Можна почати з вас.

— Будь ласка. До війни працювала репортером у газеті. Рік тому мене, як оце вас, послали сюди організація. З Кадіусом я була трохи знайома, колись надрукувала статтю про його погляди на роль жіноцтва в науці. Моє черпе нікчемненьке інтерв'ю...

— Ви часто виходите з дому?

— Доводиться. Я ж веду тут усе хатнє господарство.

— Гм, вам не позаздриш... Тепер про Тронковського. Хто він?

— Уперта ви людина, — посміхнулася Жермен. — Можете бути спокійні, з цього боку домові також ніщо не загрожувє.

— Здається, мені треба дбати не про дім, а про його господаря. Це не одне й те ж.

— Ян Тронковський — молодий учений, асистент професора і його помічник. Він із Польщі. Ви задоволені такою характеристикою?

— Ще одне запитання. Професор Кадіус... вірніше, його робота... Це не підлягало розголосу і раніше, до війни, чи лише тепер він змушений критися із своєю працею?

У Жермен обличчя замкнулося, вона дивилася на Галея з настороженістю.

— Вам що-небудь говорив Дау'ю з цього приводу?

— Говорив, що мені варто знати якомога менше. І я не горю бажанням втручатися не в своє діло. Однак мені потрібно знати, чи була робота професора таємницею для інших напередодні окупації. Це важливо, щоб знати, з якого боку чекати несподіванок.

— Коли я скажу, що перед війною професор Кадіус вирощував шампінйони, вас така відповідь влаштує?

— Цілком. Це полегшить справу. Тільки якщо проблема шампінйонів не містила в собі чогось такого, що з самого початку могло зацікавити німецьких агентів,— буркнув Галей. Жермен підвелася.

— Допит закінчено, мосьбе?

Не відгукнувшись, Галей знову підійшов до вікна. В саду, на освітленій місяцем доріжці, маячила невизначна постать. Жестом руки Галей підізвав Жермен.

— Садівник?

— Так, це Буард'є.

— Давно він тут мешкає?

— Близько п'яти років. Кадіус говорить, що добряк Буард'є давно став приналежністю дому, як оцей гобелен чи люстра.

— Дякую. Поки що запитань немає.

— Слава богу.

Звичним рухом Жермен відкинула чорне волосся, пройшла по кімнаті і раптом рвучко повернулася до Галея. Ще мить тому її трохи насмішувате обличчя тепер було стурбоване. Вона промовила, ніби роздумуючи:

— Здається, ви таки досягли свого. Ваша

прискіпливість хоч когось похитне. Я подумала... Але ні, просто ви умієте досить швидко натиснути на чужу психіку.

— І все ж, що саме вам спало на думку?

— Скажу, тільки попереджаю: у мене немає жодних підстав підозрювати в чомусь Буард'є. Садівник чесно виконує свою роботу, весь час проводить на віллі, ні з ким не зустрічається. Єдина деталь, яка, можливо, вас зацікавить: Буард'є влаштувався на роботу до професора саме тоді, коли Кадіус розпочав дослідження над... шампінйонами. Як бачите, я вже набралася від вас недовіри до людей, хоч і певна, що тут не більше ніж звичайний збіг подій, якщо появу садівника в домі можна назвати подією. Бідний Буард'є! Він і не здогадується, скільки уваги зараз приділено його особі.

— Тим краще, якщо не здогадується,— кинув Галей.

З Малиновий звук зенацька порушив тишу, срібне дзюрчання переривалося короткими паузами і знову настирливо повторювалося десь близько.

«Телефон»,— стрепенувся Галей і встав. Він прокинувся давно, як тільки засіріло. Сидів одягнений біля столу, барабанив твердими пальцями по гладенькій полірованій поверхні, приводив у лад думки, щоб зосередитись, перед тим як починати день на віллі Кадіуса.

Минулої ночі Жермен провела його вниз, показала відведену йому кімнату. І ось тепер, почувши дзвінок телефона, Галей смикнувся було до дверей, та стримав себе. Дзвінок його не обходив, той, кому треба, сам відізветься

на щого, як відзивався їй раніше. Галей лише злегка прочинив двері. Його очам відкрився розкішний хол: дубові панелі, золоті рами картин, товстий килим на підлозі, широкий камін.

До каміна, де стояв телефонний апарат, посліхом наблизився високий чоловік у робочому комбінезоні та береті. Взявши трубку, він схилив голову й заговорив:

— Алло! Так, так... Ви не помилилися, мосьє. З вашого дозволу, якщо можна, — трохи голосніше. Дякую, тепер я чую добре. — Він помовчав, слухаючи, потім вибачливим тоном сказав: — Цим у нас займається економка, я їй усе перекажу. Не сумнівайтесь, мосьє, я вас зрозумів. На все добре, мосьє!

Пригладжуючи волосся, Галей вийшов у хол. Телефонна трубка лягла на важіль. Чоловік у комбінезоні оглянувся, на обличчі мелькнула німа цікавість, він зміряв Галея поглядом сірих очей з ніг до голови. Як видно, добре-таки поношений костюм Галея і черевики, що давно втратили глянець, не справили на нього враження. На грубуватому засмаглому обличчі не лишилося їй сліду поштивості, якою воно повинилось під час розмови по телефону. Пальці пірнули у глибоку кишеню комбінезона, висмикнули звідти пачку цигарок. Спалахнув вогник запальнички.

Галей зненацька зупинився.

— Ви — Буард'є?

— Так, я Буард'є. До ваших послуг, мосьє. — Садівник все ж про всяк випадок злегка вклонився. — Чим можу бути корисний, мосьє?

— Нічим. Я хотів переконатися, що ви — садівник, а не хтось інший, — мовив Галей, пря-

муючи до сходів. І доки він підіймався нагору, запах сигаретного диму дражливо лоскотав ніздрі.

У вітальні з gobеленом нікого не було. Трохи збентежений, Галей озирнувся. «А Жермен?..» Упіймавши себе на думці, що сподівався побачити дівчину і, не зустрівши її тут, відчув легку досаду, Галей внутрішньо знітився. Кинувши погляд на оздоблені інкрустацією двері, Галей спустився назад у хол. Він вирішив оглянути сад, що з трьох боків упритул підступав до будинку.

Доріжки в саду були акуратно посипані піском і ретельно розвіяні. Пахло квітами. Ще не нагріте, з ночі шапсене вологою повітря легко проникало в легені, бадьорило.

Поминувши зелену галявину з тенісним кортом, Галей заглибився в гущавину і скоро наптовхнувся на високий паркан. Дубові, цілком припасовані дошки ряботіли плямами моху; вгорі їжачилися колючки іржавого дроту. Напевно, паркан звели водночас із віллою, він здіймався над землею міцним щитом, що надійно прикривав з тилу професорове обійстя.

Сюди не долинав шум міста, дзвінки трамваїв, клекіт моторів та сигнали авто — все це рожчинялося, стихало на шляху до району Вернад, не порушуючи його давнього затишку, утвердженого часом та достатком тутешнього люду. Однак тепер спокій навіть аристократичного району здавався хистким, ненадійним; за цим непевним спокоєм вчувалася тривога. Відтоді як місто з його гомінкою веселою строкастістю затопила сіра лавина ворожих мундирів,

підперезаних поясами з написом «Гот міт унс»¹, Галей уже не вірив тиші, він її остерігався, інтуїтивно відчуваючи подих небезпеки. Спокій тихого закутка, в якому несподівано для себе опинився Галей, міг обіrvatися зненацька і враз, наче до краю напнута струна.

Галей перестрибнув обкладений камінням ручай, обминув зарості ожини і ледве не зіткнувся з Буард'є.

— Мосьє, я вас шукаю, ви потрібні професору. — Садівник вказав на купці бужку. — Там чекають на вас, поспішіть. — На засмаглому обличчі Буард'є нічого не можна було прочитати, крім нещирої робленої поштивості.

Проїшовши по доріжці в глиб заростей, Галей натрапив на мальовничу галявину. Прямо перед ним на пизеньких пнях, витесаних у вигляді стільців, сиділи професор Кадіус і молодий русявий чоловік з борідкою, той самий, котрого минулої ночі Галей вледів у розчинених дверях з плямами кіптяви на сорочці. На вкопаному в землю столі стояли пляшки та корзинка з яблуками. Професор наливав вино у високі келихи. Його рука повисла в повітрі, поглядом колючих очей він втупився в Галея.

— Вибачте, професоре, не знав, що ви хотіли мене бачити.

Виразним жестом Кадіус показав на вільний пень біля столу, наповнив третій келих.

— Вам наказано піклуватися про мою персону, Галею, тож ви про це не забувайте. Я перебуваю тут, значить, і ви мусите бути

поряд. Не сидіти ж вам потай за кущами. Ліпше ось так, по-людськи, за столом; склянка старого бургундського вам не завадить. Так за що ж ми вип'ємо? — В його словах, в голосі чулася глузливість, з чим Галей за інших обставин ніколи не змирився б. Але тепер змовчав, узяв із рук професора наповнений келих. Кадіус підняв свій, перевів погляд на чоловіка з борідкою. — Вип'ємо за те, колего Тронковський, щоб не випускати із рук спійману жарптицю!

Тронковський келиха не взяв, промовив з помітним акцентом:

— Якщо жарптиця має зуби та пазури дракона, то краще хай вона не вилуплюється з яйця.

— Чуєте, Галею! Мій молодий колега вважає, що іноді необхідно відступитися від мети, навіть якщо її вже досягнуто ціною неймовірних каторжних зусиль. Яне, друже мій, я вас не впізнаю. Ви перевтомилися, вам треба добре відпочити. Яюсь інакше не можу пояснити вашу дивовижну заяву.

— Облиште, професоре. Продовжимо нашу розмову потім.

Тронковський схопив келих, вихилив до дна, пальці дрібно тремтіли.

Галей відчув себе зайвим, хотів підвестися, та долоня Кадіуса лягла на його плече.

— Навіщо ж відкладати на потім? Гадаєте, Яне, що мосьє Галей — людина стороння, при цьому не слід ворухити наші справи? Свята патрістність! Вчора наш шановний гість вдавав із себе простакуватого хлопця, якому невтямки, чим ото ми з вами тут займаємося. Не вірте,

¹ З нами бог (нім.).

Яне! Підільна організація Опору, дії якої я цілком поділяю, не могла довірити нас людині, котра поняття не має про те, що ж відбувається в цьому будинку.— Професор кивнув у бік вілли і поглянув на Галея.

— Не треба маскуватися, мосьє. Я навіть думаю, що якби покопатися в довірених архівах одного інституту, до якого я також мав відношення, то у списках студентів тої пори напевно виявилось б ваше прізвище. Отже, до якоїсь міри вам відомо про характер досліджень у моїй лабораторії. Вам відомо й те, що робота ведеться потай від німецьких окупаційних властей. Але ні ви особисто, ані ваші товариші з патріотичної організації ще не знаєте, яку новину повідомив мені сьогодні мій колега Ян Тронковський. Так-от, щоб ви знали: він дійшов висновку, що ми мусимо негайно згорнути нашу роботу, замести за собою всі сліди і на тому заспокоїтись. Якщо ви пожартували, Яне, то так жартувати не можна. Занадто серйозні у нас плани, щоб вдаватися до жартів.

Тронковський спідлоба зиркнув на Галея, затиснув у кулак борідку.

— Мені не до жартів, професоре. Зупинитися, тільки зупинитися і забути про все! Іншого виходу немає.

— Немає виходу? Це кажете ви, молодий фізик, якому з волі всевишнього випало на долю вкласти частку свого розуму в розкриття одної з найвеличніших тайн природи, тоді як досвітньою вчені усіх континентів ще не доторкнулися до цієї тайни навіть на рівні наукових гіпотез!

Щоки Кадіуса вкрилися червоними плямами; хоч говорив він зовсім тихо, здавалося, професор от-от втратить над собою владу. Та до цього не дійшло. Кадіус спохопився, натиснув на внутрішні гальма.

— Даруйте старому, Яне, розхвилювався... Але погодитись з вами не маю права і не хочу. Прокіньтесь, юначе, погляньте, що діється сьогодні у світі. Ваша рідна Варшава лежить у руїнах. Мої вулиці топчуть чобітьми нелюди. Та якби ж то солдатський чобіт окупанта був найбільшою загрозою! Танки, літаки, гармати гітлерівців — і це ще не найстрашніше з того, що є і що може бути. Зрештою, танки можна зупинити танками, проти бомбовозів пускають винищувачів, гармати розтрощуються під час артилерійських дуелей... А якщо Гітлеру в руки впаде сила розщепленого атома? І мені, і вам, Яне, відомі імена: Гейзенберг, Вейцекер, Гуртек. В інституті кайзера Вільгельма, в Гамбурзі, в Берліні німецькі фізики гарячково ведуть ядерні дослідження. Не думайте, що цих людей зупинить заява Ейнштейна, начебто вивільнення атомної енергії неможливе. Вони довели протилежне і активно працюють на Департамент озброєння рейху. Ось вам сумнів дійсність, мій друже! Її жахливі наслідки не важко передбачити. Тож скажіть мені: що протиставить розпнатована Європа, та й усе людство, безжалній і жорстокій фашистській воєнщині? Що? Не ховайте очей, Яне Тронковський! Єдиний реальний засіб розчавити нацистів у їхньому кублі — це наші троканди, лише з вами дітище, плід нашої тяжкої, виснажливої праці.

Нервово погладжуючи борідку, Тронковський стомлено запитав:

— Розчавити... Як же ви собі це уявляєте практично?

— Точнісінько так, як і ви! — відрубав Кадіус. — Епіцентр удару — Берлін, радіальне розширення враженого поля на двісті або двісті п'ятдесят кілометрів. І на цьому буде поставлено крапку! Тіло нацизму та його отруйний дух зникнуть з лиця землі, як мара. Це буде найкоротша війна, яку тільки знатиме історія. Мільйони людей зітхнуть з полегшенням. Плана, як живий організм після втручання хірурга, позбавиться злоякісної пухлини. Звичайно, виникне рана, — Кадіус розвів руками, — але вона скоро загоїться і про неї забудуть, так як забувають про висмикнутий зуб чи відтятий апендикс.

— Гаразд, професоре. Облишмо на хвилину те, що скажуть нащадки на адресу могильників цілої країни... Припустимо, що ваші порівняння заспокоють нашу совість. Припустимо також, що ми привласнимо собі право діяти від імені людства. І все ж ви не врахували одної важливої обставини. Кому ми вручимо наше відкриття? Армія вашої країни капітулювала, регулярні війська моєї батьківщини також потерпіли поразку. Військові штаби ліквідовано, і генерали, котрі уникли концтаборів, одягли цивільні костюми і розбрелися хто куди. Де ж їх шукати? Хто ж підготує і скерує удар трюад по території воєра?

Очі Кадіуса забігали, нарешті зачепилися за рятівну пляшку, дзенькнув келих, бургундське полилося через край.

— Згоден, друже мій Яне, тут є падчим подумати, — сказав професор. — Та це вже деталі, а з деталями завжди можна упоратися.

— З такими деталями упоратися неможливо. Саме тому, професоре, я не відступлюся від свого рішення. Мене непокоїть майбутнє відкриття. Один невірний крок чи прорахунок, і все обернеться великим лихом. Поки робота у стадії завершення, саме час згорнути її, бо може таке статися...

— На війні, Яне, без жертв не обходиться.

— До біса такі теорії, якщо вони межують із безглуздями! Ми з вами зможемо зрівняти з землею міста, перетворити на пустелю цілу країну, а в бою, на фронті, застосувати відкриття ми не здатні. Тому я припиняю усякі дослідження. Раз і назавжди.

— Ви відступаєте, як боягуз, у передостанню мить, за п'ять кроків до фінішу. Будьте ж ученим і залиптеся ним ще на півтора-два місяці, а потім можете відцуратися від усього, якщо у вас діночі перви, і котіться під три чорти!

Тронковський здивовано звів брови.

— Даремно гніваєтесь, професоре. Кожен із нас не брав один перед одним жодних зобов'язань. Мої погляди на речі ви тепер добре знаєте. Однак для вас це не завада — приймати власні рішення. Останні кроки до фінішу ви вільні зробити без мене.

Галею було ясно, що саме в цю свою фразу Тронковський вклав особливий зміст. Слова поляка ніби вирвали ґрунт з-під ніг Кадіуса, а нього сповзло все: притамована лють,

силкування зачепити самолюбство Тронковського; залишилось одне — майже розпачлива безпорадність.

Мозок Галей працював з великим напруженням. Не так-то легко було йому збагнути і дати пояснення тому, що він почув і про що дізнався.

4 Тонкі білі руки Жермен кілька разів промайнули біля Галєєвого обличчя. Вона поклала серветку, поставила перед ним тарілку. Галей злегка відсторонився. Він відчував на собі її погляд, це його непокоїло і сковувало, пальці, що тримали виделку, були незграбні і неслухняні.

— Мосє чимось невдоволений?

Голос Жермен був якийсь не такий, як учора ввечері. І вона вся тепер здавалася йому іншою — щезла строгість і холодність. Він міг би дати їй років на п'ять менше, ніж у ті хвилини, як уперше її побачив. Зовсім молода дівчина. Мабуть, на віллі живеться не дуже весело, бо, залишившись наодинці з Галєєм, вона поводитися як людина, котрій хоч на короткий час трапилась нагода полишити всі турботи і стати такою, якою вона могла б бути вдома у сім'ї чи серед друзів.

Жермен вмостилася у високому кріслі і раптом запитала, скільки Галєю років. Він пробурмотів щось собі під ніс, не підіймаючи голови від тарілки. Тихий сміх прошелестів у кімнаті.

— То ви влаштовуєте допити, а то з вас і слова не витягнеш. Вас наче підмінили.

— Мадемуазель, я хотів...

— Якщо ви хотіли щось, то не звертайтеся

до мене так. Мос ім'я Жермен. Може, і ви скажете, як вас звати?

— Анрі.

— Тепер продовжуйте допит, Анрі. Вам же не терпиться запитати децю. Розумію, завдання Дап'ю не з легких, та й сам ви, бачу, не збираєтесь зводити свою роль до сидіння внизу, в холі з автоматом під пахвою. Чи не так?

Не відповівши, Галей пройшовся по кімнаті, щоб виграти кілька хвилин. Він думав, чи не рано зміцнювати першу ниточку відвертості, що вже заснувалася між ним та цією чорнявою дівчиною. Завжди обережний, він не покладався на почуття від перших вражень, однак цього разу — відчувалося — у нього було обмаль часу, щоб приміритися з усіх боків та все зважувати, перш ніж повірити людині. Він мав прийняти рішення не зволікаючи: або так, або ні.

Жермен немовби прочитала його думки.

— Не крайте свого серця, Анрі. Я допомогатиму вам, чим зможу, а вам не обов'язково посвячувати мене у свої наміри.

Він глянув на неї з вдячністю.

— Тоді мені буде легше.

— Ні, не дуже тіште себе надіями, я не всесила в цьому домі.

— Якщо ви розкриєте мені зміст слова т р о к а д и, для мене це вже буде багато.

Дівчина підперла щоку долонею.

— А ви не зрозуміли?

— Саму назву розшифрувати не важко. Тронковський — Кадіус. Тро-Кад... Але справа ж не в назві.

— Вам конче необхідно знати суть? А ви

подумали, Анрі, чи варто в наш час обтяжувати себе чужими таємницями?

Він зрозумів її застереження.

— Лейтенант Дап'ю натякав мені на те ж саме. Я не збирався нехтувати його порадою. Але сьогодні... Ваш шеф і цей хлопець, поляк, зайшли у безвихідь. Вони далі вже не зможуть разом працювати, хоч, здається, одною ногою стоять на порозі мети. Тронковський сказав, що негайно припиняє роботу.

Жермен підхопилася з крісла.

— Не може бути! Між ними ніколи не виникало тертя чи суперечок. Звідки ви це взяли, Анрі?

— Мене покликав Кадіус. Здається, йому було потрібно, щоб я почув їхню розмову, яка закінчилася конфліктом. Професору хотілося через мене повідомити про несподіваний саботаж Тронковського нашої організації. Його розрахунок зрозумілий: антифашистське підійшло будь-що намагатиметься вплинути на поляка, переконати його довести роботу до кінця. Зі слів професора, йдеться про долю відкриття, що може бути використане як зброя у війні з гітлерівською Німеччиною. Тронковський категорично проти, він вважає їхнє відкриття занадто небезпечним і боїться, що воно принесе великі нещастя. Але він був не до кінця відвертий, його гнітить ще якась думка... Як бачите, Жермен, порада Дап'ю втрачає сенс. Слід би негайно доповісти нашим про все, та встановити зв'язок із штабом групи а два-три дні практично неможливо. Доведеться йти по ланцюжку явок не менш як тиждень, тут товариші перестаралися з конспірацією. Що ж залишається

нам? Насамперед не втрачати контролю над вільною. Хтозна, яким боком воно повернеться, бо, крім нас, можливо, ще хтось цікавиться цим домом та його мешканцями. Буває, що вузол розсікають одним ударом. Тому я і не хочу блукати в тумані, Жермен. Щоб не помилитися у вирішальну хвилину, треба знати, якого звіра тримають у клітці Кадіус і Тронковський. Трокади... Що це? Газ, вибухівка, смертельне випромінювання?

— Повірте мені, Анрі,— дівчина приклала руку до серця,— мої відомості про їхню роботу більш ніж приблизні. Одного разу Тронковський був у піднесеному настрої, він сказав тоді: «Ми збираємо уламки неба і складаємо їх у кишеню. Та не приведи боже хоч один із них витрусити на землю». Там, в лабораторії,— Жермен звела очі догори, вказуючи на стелю,— вони досліджують якісь загадкові перетворення матерії, можливо, космічного походження. Більше нічого додати не можу, подробиці мені невідомі.

— Шкода, шкода... — Галей задумливо бгав серветку.— Чому Кадіус, як той реп'ях, тримається за Тронковського? Професор, відомий вчений... Ну, закомизився асистент, може, характер показати хоче. То й що з того? Професор, зрештою, мусив би і без нього поставити крапки над «і». Якщо все так серйозно, що ж залишалося Кадіусу просто витурити впертого хлопця геть і самому засукати рукава? А він умовляв його, ледве не благає одуматися... Кадіус розгубився.

— Що ви цим хочете сказати? — насторожилася Жермен.

— Хочу сказати, що ваш професор без Тронковського... безпорадний. Оце мене й дивує.

— Ви вже занадто, Анрі. Ви переборщили у своїх підозрах.

— Можливо. І все ж Кадіус запанікував. Я бачу. Він на міліні.

5 Садівник стояв біля каміна. Темна від загару рука стискала трубку телефона.

— Так, так... З вашого дозволу, якщо можна, трохи голосніше... Дякую, тепер я чую добре. Я негайно ж перекажу ваше прохання економці...

Нечутно ступаючи по м'якому килиму, Галей позадкував і повернувся до їдальні, де Жермен все ще прибирала посуд.

— Забув спитати,— причиняючи за собою двері, мовив Галей: — Хто це майже щоранку щось вам переказує по телефону?

— Не знаю,— смикнула плечем дівчина.— Може, дзвонив молочник? Мені ніхто не говорить. Через кого переказує?

— Ага. Про це потім.— Він кивнув дівчині і вийшов у коридор.

Нагорі у вітальні, що межувала із залом, де стояв телескоп, як і минулої ночі, панувала тиша. Маятник великих дзигарів безшумно гоїдався, лічив хвилини. Кришталь люстри, гобелен на стіні, поцяцьковані примхливим різьбленням старовинні меблі — все, що оточувало Галея, вже не вражало сліпучою розкішшю, як при електричному освітленні. Кольори набули пастельних відтінків, і від того речі неначе зливалися в одну гармонійну картину.

Трохи почекавши, чи не з'явиться хто-небудь у вітальні, Галей рішуче взявся за ручку дверей.

Бліде фіолетове світло вливалось в залу через скляну стелю. Навколишні предмети мали дивне неприродне забарвлення. Переступаючи сталеві рейки, Галей обійшов телескоп і на мить зупинився перед чотирикутником білих дверей, з яких уночі вибіг Тронковський.

В душу Галея раптом заповз сумнів, нібито він робив щось не так, як треба. Врешті, хто він, Анрі Галей, учорашній сержант-парашутист розгромленого німцями десантного полку, втікач із табору військовополонених, рядовий боєць підпільної групи Опору?.. Чи він має якесь моральне право встрявати у течію життя і турбот незнайомих йому людей в чужому домі? Його ж послали на вулицю Червоних Троїанд не для того, ніхто не вимагав від нього сунути голову і копатися в справах, які його не обходять. Може, справді — автомат у руки, та й сиди собі униз у холі або десь там, у гушавині саду, пильнуй і прислухайся, як і належить солдатіві на чатах, а все інше — не твого розуму клопіт...

Від цієї думки Галей розібрала злість, злість на самого себе.

Він різко штовхнув двері.

— Це ви, Жермен?

Голос належав Тронковському. Він сидів спиною до дверей, обхопивши голову руками. На довгому вузькому столі — безладно розкидані, пожмакані папери. На підлозі темніла купа попелу, зверху він ще жеврів і ворухився. Смерділо димом.

— Це я, пане Тронковський, — обізвався Галей, окинувши поглядом просторе приміщення. Над столом в стіні виднілися вмонтовані панелі з кількома рядками електрорубильників. Товстий багатожильний кабель звивався на паркеті й зникав під підлогою. Приземкуваті кубічні скрипі, у зріст людини заввишки, тулилися масивними боками одна до одної. Металеві куби, вкриті, наче шрамами, рубцями автогену, мали непривабливий, зловісний вигляд. На декотрих зелена фарба спучилась пухирями, на інших облущилась і потріскалась, неначе важкі тумби хтось обпалив добрячим вогнем.

Повернувши до Галей бліде обличчя, Тронковський сердито запитав:

— Ви прийшли умовляти мене?

— Де Кадіус? — перебив його Галей.

Поляк байдуже знизав плечима.

Обминувши купу понелу, Галей присів на крайок столу. «Йому ще немає і тридцяти», — подумав він і нахилився до Тронковського.

— Якого біса, Яне, ви прикидаєтесь підмайстром Кадіуса? Адже трокади відкрили ви. При чому ж тут професор?

У Тронковського зарожевіли щокки, в очах спалахнув подив, він дивився на Галей з виразом людини, яка мусила розгадати неждано ускладнений ребус. Так вони сиділи кілька хвилин і мовчки вивчали один одного. Нарешті на губах поляка заграла ледь помітна усмішка.

— Схоже, що професор не помилився, мабуть, ви й справді навчалися в нашому Технологічному... Якщо ви догадалися про все, то навіщо ж ваші запитання? — Тронковський по-

вів рукою навколо себе. — Це його лабораторія, його дім, тут зібрано все необхідне для роботи. А у мене, крім мого мозку, нічогосінько... От вам і відповідь на ваше «якого біса».

— Зрозумів. Ви починали ще там, в інституті?

— Так. Кадіус читав нам курс лекцій з теоретичної фізики. Ні, ні, невігласом його не назовеш, у нього аналітичне мислення, він жадібний до нових ідей, з ним відчуваєш себе певнено. Коли я прийшов до нього із своїми першими думками, що вже сформувався в розрахунки, коли виклав йому свою гіпотезу... Він миттю вхопився за ці міркування, надав їм стрункішої форми, виступив з науковим повідомленням. Його ім'я замигтіло у пресі, про нього заговорили. Для мене, студента, професорів авторитет був імпульсом, що підігрівав кров. Я просиджував за роботою по вісімнадцять годин на добу, переді мною відкривалася така безодня новизни, такі вікна у дивовижне, що годі було помічати, як умлію і тонко Кадіус прилипає до моєї праці, втісується у мої думки, одночасно створюючи собі ореол глибокодумного першовідкривача, який щедро ділить власний досвід з улюбленим і таки не безталанним учнем... Робота посувалася навдивовижу швидко. Від теоретичних обґрунтувань я перейшов до експериментів. Результати приголомшливі. Кадіус заборонив мені розголошувати отримані дані, все потрапляло за стінки сталевого сейфа, і я вже працював в атмосфері суворої секретності. І раптом — війна. Війська Гітлера вдерлися у Польщу. Я рвався додому, у Варшаву, але Кадіус довів мені, що

пробиратися туди — безглуздя. Незабаром фашисти окупували і вашу країну. Ми з Кадіусом перебравися на його віллу. Тут я побачив цю лабораторію. Не знаю, коли він встиг її обладнати, але такого комплексу не було і в Технологічному... От вам і уся правда. А тепер ідіть. Раджу вам не затримуватися в цьому домі. Тут вам вже нема чого робити.

Тронковський розправив плечі, випростався на весь зріст. Перед Галеем стояла вже інша людина, зовсім не схожа на того знченого чоловіка, який ще хвилину тому, згорблений, втомлено сидів за столом.

— Потерпіть мою присутність ще кілька хвилин, Яне! — Галей заговорив глухо, вимогливо. — Вам також треба якнайскоріше залишити віллу. Та перш піж попрощатися, я прошу пояснити мені, що сталося б, якби вапне відкриття пустили в хід як зброю.

— Чоловіче, це несерйозно. Кадіус підтримує зв'язок із вашою підпільною організацією, і ви добре знаєте...

— Ви помиляєтесь, — похитав головою Галей. — Я і близько не бачив вашого Технологічного. Я навіть не закінчив гімназії. До війни я смикав важелі порталного крана, вантажив діжки з вином. Мені невідомо, про що доповідав та що обіцяв моїм товаришам по організації професор Кадіус. Але, якщо все це не містифікація, — він штовхнув черевиком шмат кабеля, — відкрийте мені очі, Яне Тронковський. Ви нічим не ризикуєте. Коли вже сам Кадіус ні дідька не тямить без вас, а він таки ж професор, то крановщика вам нема чого остерігатись і поготів.

На обличчі, обрамленому борідкою, знову промайнула усмішка.

— Не знаю чому, але я вам вірю... Гаразд. Хай буде по-вашому. Прощу!

Вони перейшли до зали і поринули у фіолетовий півморок. Крутими сходами, що по спіралі вгвинчувалися у стелю, поляк підіймався вгору. Галей поспішав за ним. Під самим склепінням навколо кожуха гармати-циліндра нависали вузькі антресолі з поручнями. Підопшви ковзали на металевому настії. Поглянувши на скляний дах, Галей хотів спитати, чому шибби в ньому фіолетового відтінку, та в цей час заговорив Тронковський:

— Знаєте, як вам пощастило? Ви один із перших на землі бачите перед собою апаратуру, за яку уряди багатьох держав, не торгуючись, віддали б свої золоті запаси.

— За цей телескоп?

— Ні, це не телескоп. Хоч до небесних тіл, правда, таки має відношення. А взагалі — це канкан. Так, так, канкан. — Поляк поплескав долонею по металевій поверхні циліндра. — В його лабеті потрапляють такі собі нікчемно малесенькі частинки, розмір яких не піддається людській уяві. Це і є трокади, як назвав їх професор Кадіус... Моя робота, пане Галею, полягала у дослідженні різного стану матерії. Мені вдалося відкрити такі її утворення, де ущільненість матерії перевершує 10^{94} грамів на кубічний сантиметр, тобто обсяг речовини стає менший від критичного радіуса, а це означає... — Тронковський помітив, як розгублено і безпомічно дивиться на нього Галей, і поспішив делікатно кинути: — А втім, розрахунки,

певна річ, зараз ні до чого... Так-от: будь-яка маса матерії,— і велетенська зірка, і планета, і найкрихітніша її частка,— за певних умов здатні досягти неймовірного самоущільнення, речовина стискується до такого стану, що ламаються електрони, розчавлюються, як під пресом, ядра елементу. Утворений згусток конденсує в собі заряд енергії неймовірної сили, вона ніби дримає, чекає свого часу. Трокади є повсюди — в рідині, в газуватому середовищі, у космосі; вони трапляються у вигляді безмежних океанів матерії і як її поодинокі краплинки. Звісди висновок: у природі існує невідомий науці вид енергії, що набагато могутніша за ядерну. Я йшов від цього. І ось результат,— Тронковський кивнув на «кашкап». — Частки дрімотної матерії втратили своєю одвічну свободу. Тільки не подумайте, ніби вони спують як бджоли у цьому циліндрі. Трокади перебувають там, де й раніше перебували, але декотрі з них, що ближче, потрапляють у мої сіті. Потім здійснюється досить складна операція, щоб утримати їх та перенести у потрібну нам точку простору, а там, якщо захочемо, перетворити згустки на звичайну матерію. Таке перетворення дає миттєвий потік шаленої енергії. Відбувається вибух. Його не треба уявляти, це жахливо... Силу вибуху можна збільшити або зменшити, все залежить від маси трокад, а керувати процесом вивільнення енергії поки що неможливо — тут постає нова проблема. Енергія розкваних трокад колись приведе до технічної революції, а сьогодні вона здатна хіба що вчинити руйнацію, знищення, хаос.

— Яне, ви не згустили фарби?

— На жаль, не згустив. Лабораторія, Галею, це — модель того дослідного поля, де за бар'єрами гіпотез відкривається практична, часом страшна, реальність.

— На якій межі ви закрили перед Кадіусом ваші дослідження?

— Я спохопився вчасно.

— Можливо. І все ж ви працювали далі, потай від Кадіуса, аж до кінчного результату. Ви впевнені, що для професора кінцівка недовсяжна?

— Якби було інакше, він би не марнував часу в розмовах зі мною, я йому був би непотрібен.— Рука Тронковського потяглася до дверцят, що чітко окреслювалися на металевому тілі циліндра.— Хочете зазирнути всередину капкана? Такої нагоди вам більше не трапиться за все життя.

— Не треба, нам слід поспішати,— зупинив його Галей.— Отож закінчимо нашу розмову. Облишмо Кадіуса як вченого, вам видніше, чого він вартий, але в його намірах повернути відкриття проти фашистів особисто я не бачу варварства. Ви сказали, що силу вибуху можна корегувати. Доведіть енергію трокад, скажімо, до потужності авіабомб чи торпед і розрядіть її там, де треба. Що ж вас лякає?

— Щоб ударити, треба знати, куди бити. У вас є карти німецьких аеродромів, схеми розташування їхніх дивізій, плани розміщення стратегічних об'єктів? Дайте їх мені, а тоді побачите... Але пічого подібного у вас немає. Ви смілива людина, та вашою хоробрістю не примусиш гестапівців обминути подвір'я вилли, якщо вони дізнаються про лабораторію.

Окупанти повсюди, а ми беззахисні. Відкриттям можуть заволодіти гітлерівці. Ось що лякає мене.

6 Те-л-д-ень... те-н-н... Телефон виводив настирливу трель. Галей розрахував заздалегідь, йому вистачило кількох секунд, щоб наблизитись до каміна. З-за спини садівника він вихопив у нього трубку. Буард'є крутнувся всім тілом, і вони майже зіткнулися грудьми. Обличчя садівника зробилося землісто-сірим — дуло пістолета вперлося йому в живіт.

Галей очима вказав на стіну. Садівник позадкував, наптовхнувся на раму картини і зачляк. Не спускаючи з нього погляду, Галей прикрив мембрану пальцями і видихнув коротке «Алло!». У трубці чийсь баритон спітав:

— Вулиця Червоних Троянд? — Баритон гув у вухо чітко і ясно, проте Галей відповів:

— Так, так... Ви не помилилися, мосьє. З вашого дозволу, якщо можна, трохи голосніше... Дякую, тепер я чую добре.

— Говорить Штуленц! Якого диявола, Беккере, ви там копаєтесь, як жуки в купі гною! — з люттю в голосі затараторив баритон. — Группенфюрер Мельцер уже втретє вимагає вичерпної інформації про становище на віллі. Сам Мельцер! Чуєте, ви? Скажіть тому йолопу професору, що коли голова поляка не запрацює знову, ми відкротимо Кадіусу його власну, бо вона у нього набита пологою. Нагадайте йому, хто такий Мельцер, старий теленень забув.

Настала пауза, але той, хто назвався Штуленцем, не поклав трубку. Він чекав. І Галей,

не давши мовчанці затягнутися, по-лакейськи вишколено промовив:

— Я перекажу ваше прохання економці. Не турбуйтеся, мосьє, все буде гаразд.

— У мене все, Беккере! — гримнула трубка, і почувлися короткі гудки.

Галей підійшов до чоловіка, який стояв під стіною, тихо скомандував:

— Руки за спину! Вперед, до кімнати, і не оглядайтесь!

Перше, що привернуло увагу Галея в кімнаті садівника — почата пачка цигарок на столі.

Він вийняв одну, понюхав.

— В цьому домі, Беккере, дивні порядки: слуга-садівник має привілей обкурювати димом господаря, — посміхнувся Галей. — Дайте мені вогню, зіпсую і я цигарку.

Німець проковтнув слину, однак зовні він тримався, не показував переляку.

— Сірники біля вас, на столі.

— Які сірники?.. Не будьте дурнем. Невже не розумієте, що мене цікавить ваша запальничка. — Галей постукав пістолетом об стіл. — Скоріше, Беккере, скоріше, нам ніколи розводити балачки. Ситуація занадто слизька, щоб грати у піжмурки. Або ви будете відразу ж відповідати на мої запитання, або... Ви не велика цяця, я також, нам один з одним нема чого панькатися. Запальничку!

Його слова подіяли на Беккера, німець швидко відповів:

— Візьміть у шафці біля ліжка.

Блискуча іграшка на долоні Галея здавалася випадковим і недоречним предметом. Він

нею кладнув, дмухнув на вогник, клацнув ще раз і поклав у кишеню, промовивши:

— Штукарі ви, пімці, завжди щось придумаете. Вчора у холі ви мене цією запальничкою сфотографували. Плівку вже проявили?

— Ні, плівку не виймав.

— Так-от, мосьє Буард'є, чи пак Беккер. У мене немає жодного бажання пускати в хід пістолет. Все залежатиме тільки від вас. Із фотоапаратом ми покінчили. Підемо далі. Що ви можете сказати про Штуленца? Так він мені відрекомендувався по телефону.

— Штуленц — оперативний референт відділу В-У1 імперської служби безпеки...

— Чекайте, чекайте! Чим займається відділ В-У1, які його функції?

— Наукові та технічні проблеми, винаходи, патенти і таке інше. Дозвольте опустити руки?

— Опустить... Тепер про Мельцера. Хто він, звання, посада?

— Группенфюрер СС доктор Мельцер очолює відділ В-У1.

— Доктор? Якими ж науками він захоплюється?

— Фізика.

— Он як! То з якого ж часу Кадіус працює на вас?

Білі брови німця вигнулися дугою, він заговорив з відвертим самовдоволенням.

— Давня історія. Наші підібрали до нього ключа ще в той час, як поляк почав мудрувати в інститутській лабораторії. Я чув, що справа вдалася легко. Кадіус та доктор Мельцер знали один одного, здається, вони разом вчилися в Берліні. Коли наш агент передав

кілька донесень про дослідження Тронковського, Мельцер пими зацікавився, приїхав сюди, до вас, і зустрівся з Кадіусом. Відтоді у Берлін від професора регулярно надходили повідомлення про все, що стосувалося роботи студента-поляка.

— Ну, а ви?

— Після повернення Мельцера мені вручили документи на ім'я Буард'є і переправили через кордон із завданням наглядати за Кадіусом...

Німець немов захлинувся і замовк, свинцеві очі спалахнули радістю, вона промайнула в них за якусь частку секунди, і відразу ж видовжене обличчя знову набуло виразу слухняної покірності. Та Галей це помітив і відчув — німець щось бачив за його спиною, те, чого не бачив сам Галей. Тої ж миті ззаду пролунало владно-спокійне:

— Що тут відбувається?

Галей метнув тривожний погляд через плече. На порозі стояв лейтенант Дап'ю. Тримаючи руки в кишенях штапів гольф, він нечутно ступив у кімнату. За ним у двері прослизнув професор Кадіус, блідий як мрець, весь наче зів'ялий.

Галею відлягло від серця. Поява Дап'ю звільнила його від гарячкових пошуків відповіді на запитання: що робити далі? Він з полегшенням підвівся із стільця, ступив навстріч Дап'ю і зненацька подумав, що зовсім недавно, ніби уві сні чи що, йому десь вчувся лейтенантів голос, де саме — не встиг пригадати. Обличчя Дап'ю перекошилося, хлоп'ячі риси з нього неначе зміло, натомість з'явився вираз

холодної жорстокості. Його руки блискавично висмикнулися із кишень. Удар у сопячне сплетіння жбурнув Галея на підлогу. Падаючи, він бачив, як постать Беккера шулікою кинулася на нього, і гострий біль у суглобах заломленої руки обпик мозок, віддався у пальцях — їх ламали, видираючи пістолет. Обличчя лейтенанта Дап'ю ще раз виникло з туману запаморочення, новий спалах болю скорчив Галея, він задихнувся, йому здалося, що на тім'я звалилася стеля.

7 Мабуть, він лежав непритомний кілька хвилини. Коли відступила червона імла і мозок прояснів, Галей розплющив очі, вгледів біля обличчя два грубих черевики. Над ним розмовляли по-німецьки.

— Скажіть спасибі, Беккере, що після телефонної розмови з ним у мене виникла підозра... Я подам на вас рапорт. Як ви могли допустити, щоб він скористався з нашого паролля?

— Гер Штуленц, вислухайте мене, я поясню...

Владний баритон обірвав Беккера.

— Не треба пояснень! Ви ледве не провалили всю справу. Про це ми ще поговоримо. Де поляк?

Поспішно й догідливо подав голос Кадіус:

— Нагорі, гер Штуленц, в лабораторії.

— А та ваша... мадемуазель? О, ти вже очунав! — носок черевика коширнув Галея під ребра. — Вставай, приятелю, досить відлежуватися на чужих килимах!

Галей скреготнув зубами, спльовуючи кров,

повільно звівся на ноги, аж тепер зрозумівши, кому належав цей баритон та де він уже чув його сьогодні. Карі очі Дап'ю насмішкувато зиркали на Галея. Осторонь по-солдатськи виструнчилася постать Беккера. Під стіною в кріслі скулиться Кадіус, увібгав голову в плечі, дивився не моргаючи на Галея, ніби вперше його бачив.

«Лейтенант Дап'ю» тикнув Галея кулаком у підборіддя, промовив буденно, без злості:

— Бачиш, ти не зважив на мою пораду і потрапив у м'ясорубку. Тебе дуже цікавило, хто такий Штуленц? Це я. І тут нічого не вдієш, Галею. Люди з вашої організації просто не уявляють собі, скільки існує методів та засобів у роботі професіоналів, котрим належить заганяти вашу братію в кут. Ти про дещо догадався, це так, але пізно, занадто пізно!

— Шкода, не розкусив я тебе там, у кафе, а то б засміявся ти на кутні. — Галей з тугою й безсилям поглянув на відчинене вікно, звідки долинали галасливе й веселе пташине цвірінкання. Беккер догідливо зірвався з місця.

— Облиште його, Беккере, ще встигнете, — зупинив «садівника» Штуленц. — Подзвоніть, щоб прислали оперативну групу.

— Слухаю!

Довготелеса постать у комбінезоні метнулася до дверей, та раптом немовби напшовхнулася на невидиму перепону. Якось сила відкинула Беккера назад у кімнату, тіло його стусонулось об стіл, а руки безладно хапали повітря. Грюкіт перекинутого столу злився з оглушливим виляском пострілів.

І роззявлений рот Беккера, і несамовитий

крик Кадіуса, прошитою кулями в кріслі, й акробатичний стрибок Дау'ю-Штуленца до вікна, — все це замиготіло перед очима Галея, як видіння в гарячці. Інстинктивно він відсахнувся до стіни.

По той бік відчинених дверей у холі якомсь боком стояла Жермен. Автомат у невмілих руках здригався, трясся, вишльовував у кімнату черги, а вона все тиснула на гачок. Від крісла, з якого сповзав, звисивши голову, професор Кадіус, відлітало шмаття. Беккер лежав на перекинутому столі, по ньому хльоскали черги «стен-гана», крипили поліроване дерево...

За мить теплий важкий автомат опинився в руках Галея. Він підскочив до вікна і випустив з десяток куль Штуленцу навздогін, але майже навмання, бо того з головою вже поглинула зелена гущавина. Галей захопився за віконну раму, наміряючись ривком вискочити надвір, щоб наздогнати, розрядити автомат в рожевоцокле обличчя перевертня... Та тверезий глузд зупинив його.

Галей схопив Жермен за руку. Вони побігли через хол і, хоч не зрозуміли жодного слова, одночасно повернули до сходів, що вели на другий поверх.

«Фіолетова» зала зустріла їх тишею. Лише згори, з-під склепіння, долидало сухе колочче потріскування.

— Жермен, погляньте!

Над циліндром «капкана» золотим пилом роїлися іскри, вони охоплювали металевий кожух палахкотливим німбом, і в цьому було щось загрозливе, як сигнал тривоги.

Жермен закинула голову, пошепки сказала:

— Він там, швидше нагору!

Але Галей бачив — до «капкана» їм не дістатися. Дві нижні спіралі гвинтових сходів лежали на підлозі безладним нагромодженням металевого пруття.

— Яне, що сталося? Чусте, Яне? — Голос Галея лунко забився під склепінням. На майданчику з'явилася постать поляка. Він перехилився через поручні, замахав рукою.

— Негайно залиште віллу! Йдіть звідси, скоріше, скоріше!

— Що з вами, Тронковський? Спускайтеся вниз!

Не слухаючи, Тронковський закричав щось по-польськи, схопився і гримнув несподівано гучним басом на всю залу:

— Пся крев, у вас є двадцять хвилин! Панно Жермен, Галею, прошу вас, тікайте звідси, доки не пізно! Невже ви не розумієте?..

Постать зникла, вгорі глухо стукнули металеві дверцята. Сухе потріскування посилювалось. над циліндром все яскравіше вимальовувалося вогнене кільце, по ньому перебігали жовті блискавиці.

— Яне! — розпачливо гукнула Жермен. Та відповіді не було. Вона безпорадно глянула на Галея. Той рішуче взяв її за плечі, підштовхнув до дверей.

Вони викотили з гаража чорний «ганомат» Кадіуса. Машина м'яко котилася по бруківці. Галей оглянувся, востаннє кинув погляд на віллу, і різко, круто завернув у провулок. Позаду, на протилежному кінці вулиці Червоних Троянд, з-за рогу вихопились мотоцикли. Люди в зелено-сірих мундирах стрибали з колясок.

бігли до воріт, з яких щойно Галей вивів машину.

— Якщо нас не помітили — наше щастя,— пробурмотів Галей.

«Ганомаг» з відкинутим тентом проминув паркан, вгорі шуміли старі липи. Переваючись з боку на бік на нерівній дорозі, машина пододала підйом і понеслась по бульвару, мимо крамничок та поодиноких кафе передмістя.

Через кілька хвилин «ганомаг» виїхав на міст. Унизу на воді лунали свистки буксирів, уздовж берега темніли вугільні баржі, а далі, в сірій пелені бовваніли обриси кранів річкового порту. На середині моста Галей збавив швидкість.

І саме в ту секунду позаду вдарив грім. Аспидно-чорний і гострий, як стилет, шпиль піднявся над будинками, проштрикнув небо. Здригнувшись, Галей щосили натиснув на гальма. У високій голубій безодні навколо димового стовпа обвилося світле кільце, на ньому схрещувалися блискавиці. Пружний вітер шквально пронісся над дахами, змітаючи черепицю, видавлюючи шибки і скляні вітрини. Жермен притулилася до плеча Галея, її тілав дроз, розширені очі з жахом дивилися на чорну хмару, що поволі опадала над зеленим закутком району Вернад.

* * *

Слідчий поліцейської префектури ще раз пробіг очима по аркушу, що лежав перед ним. Анрі Галей, п'ятдесяти двох років, безробітний... Має воєнну медаль «Знак хоробрих»...

Був жонатий на Жермен Селуа, тепер удівець... Постійно мешкає... У поліцейській картотеці не значиться...

Слідчому було років двадцять шість. Бездоганного крою костюм, трохи недбало зав'язаний галстук, модна зачіска — увесь він дихав самовпевненістю і молодим здоров'ям. Аркуш він відсунув поштовхом лакованого пігтя: видно, цей його жест вже належав до серії пропететованих, або ж він паслідував когось. Такі завжди когось наслідують.

Галей відвернувся.

— На попередньому допиті ви відмовилися відповідати, що як вам відомо, не на вашу користь.— Слідчий явно милувався інтонаціями власного голосу.— В готелі ви заявили, що іноземця, якого звали Штуленц, випадково зустріли на вулиці. Ви це підтверджуєте?

Галей кивнув.

— Повторюю запитання: ви це підтверджуєте?

— Підтверджую.

— За вашою версією, людина вирушає в туристську подорож за кордон, аби лише не дома стрибати з дев'ятнадцятого поверху,— з посмішкою на губах вів слідчий.— Як же ви опинилися в номері німця? Що вас туди привело?

Галей поворухнувся на прикріпленому до підлоги стільці.

— Я вже сказав: на це запитання відповідати не буду.

— Так... Подзвонивши в поліцію, ви назвали прізвище загиблого. Отже, ви знали його раніше. Де, за яких обставин ви з ним зустрілися вперше, коли це було?

ТАЄМНИЦЯ КОРОЛІВСЬКОГО СТОЛА

Я сиджу біля відчиненого вікна. Денна спека вже почала спадати. Легенький дніпровський вітерець запосить до кімнати п'янкі пахоці розквітлих київських каштанів. Під рукою в мене пожовкла від часу, зібгана газетна вирізка. Край її надірвано, окремі слова підкреслені червоним олівцем. Це уривок із старої газети «Британский Союзник», що виходила у дні війни. Я знаю цей короткий текст напам'ять, та все ж не втримуюсь і перечитую ще раз... Потім, замислившись, довго сиджу в кімнаті, залитій падвечірнім сонцем.

Поволі приміщення заповнив бузковий серпанок, ховаючи від очей кутки і щілини. Сутеніє. І в напівтемряві постають передо мною картини давніх, але незабутніх днів...

* * *

Задзвонив телефон.

— Карелін?

— Так, я слухаю...

— Вас просять до себе директор інституту.

— Зараз?

— Так, і якнайшвидніше.

Виклик до директора був для мене несподі-

— Відмовляюсь відповідати.

— Тоді вам скажу я! — В голосі слідчого вже чулася погроза. — Під час обшуку у вашій кімнаті знайдено цю запальничку, знаряддя, яким користуються не фотоаматори. У ній збереглася плівка німецького виробництва часів минулої війни. Ми її проявили і маємо дуже цікаві кадри. На знімках бачимо вас, а також дівчину, — вона стала потім вашою дружиною, — бачимо якогось молодого чоловіка з борідкою, і — це вже несподівалка — бачимо відомого вченого, фізика Кадіуса. Професора знали як патріота, він таємниче загинув під час окупації. Вам, єдиному із членів підпільної групи Опору, якимось чином вдалося уникнути гестапівського підземелля і залишитися живим. А Штуленц — ми це встановили — був співробітником спеціальної служби пацистів, агенти якої багато років полювали на талановитого вченого професора Кадіуса. Тепер, коли минуло стільки часу, ви раптом приходите в готель, де зупинився Штуленц, ну і... Ні, Галею, вам не варто відмовчуватися, рано чи пізно доведеться заговорити!

Галей зміряв слідчого презирливим поглядом.

— Ми все одно докопаємося до правди, Галею!

«Спробуй докопайся, — гірка усмішка тінню лягла на зморшкувате неголосне обличчя Галея. — Від правди, про яку ти ніколи не знаєш, уже і ями не залишилось на вулиці Червоних Троянд...»

ванкою. Професор Боярський звичайно сам заходив до нас у лабораторію, коли ж викликав до себе в кабінет,— чекай чогось цікавого.

Тільки цього разу йти не хотілося. Саме на сьогодні ми запланували остаточне випробування нового приладу, над яким давно працював відділ електроніки. Чи справдяться наші розрахунки? Ми нетерпляче лічили хвилини до початку випробувань, а тут якась розмова... Та йти треба. Я склав інструменти, вимкнув апаратуру і вийшов з лабораторії.

— Вам доведеться відкласти свою роботу і виїхати в термінове відрядження! — цими словами зустрів мене директор. І, наче передбачаючи мої заперечення, додав: — А втім, поїздка цілком добровільна. Можете відмовитись... Йдеться про важливе для нашої Батьківщини, цілком таємне доручення.

Я напружено слухав.

— Вам не доводилося чути про професора Палія?

Я затамував подих. Ще б пак! Хто з нас, молодих фізиків, не знав професора? Видатний учений, сміливий експериментатор, він працював тепер, як ми чули, над якоюсь дуже важливою проблемою...

— Ще перед війною Палій зацікавився проблемою передачі енергії на відстань без дротів,— вів далі директор.— Його лабораторія не припинила цієї роботи і тепер, коли йде війна. Недавно було створено і перший дослідний генератор, який блискуче пройшов випробування. Та професора Палія не задовольнили ці, як він висловився, «теплічні експерименти». Він хоче перевірити апарат у найскладніших

умовах, за різних температур, під час сильних магнітних бур, у шторм і негоду. Палій одержав у своє розпорядження підводний човен, ні ні перетворений на своєрідну плавучу лабораторію. На іншому кораблі встановлено приймачі енергії та реєструючу апаратуру. Обидва судна — в морі. Це все, що відомо мені особисто...

Директор підвівся, пройшов по кімнаті.

— Вчора ми одержали радіограму. Палій повідомляє про смерть свого помічника, інженера Минаєва. Подробиці невідомі. Професор просить якнайшвидше прислати на човен дослідженого фахівця-електрофізика...

Я не дав директорові закінчити фразу.

— Згодең.

* * *

Я вийшов на палубу і задивився на грізне Гренландське море. Які вони несхожі, ці сіро-зелені важкі хвилі, на зпайомі мені південні моря з їх блакитною прозорістю! Вчора вранці ми вийшли сюди з Північного Льодовитого океану, проминувши підводний поріг Нансена, а потім прямовисні береги Землі Кронпринца Хрїстіана. Я вперше побачив гористе, порізане численними фіордами східне узбережжя Гренландії і низки островів перед ним. У бінокль було добре видно гостроверхі хребти та величезні маси криги, що непомітно сповзали в море.

Я згадав професора Палія: як захоплююче розповідав він про ці місця.

Георгій Семєпович міг цілими вечорами розповідати про Арктику.

— Ви там бували? — спитав я одного разу.

— Бував, і не раз, — відповів Палій. — Змалку мріяв стати полярником, по карті мандрував на всі північні землі, відкривав незнані острови, шукав Землю Саннікова... А потім і на власні очі дещо побачив...

За місяць перебування на човні я встиг просто-таки закохатися в Палія. Любили професора і підводники — люди, як відомо, суворі й вимогливі.

Одного святкового вечора ми сиділи у затишній кают-компанії. Виступали співаки та декламатори, корабельний кок Пилипчук демонстрував «чудеса дресировання» — танцювало біле ведмежа Фомка, зняте моряками з крижини. І аж не вірилося, що цей гучний сміх, дружні оплески лунають за багато тисяч кілометрів од рідного краю, під ревучими арктичними хвилями, в сусідстві з фашистськими рейдерами...

— Чи не розповіли б ви, товаришу професор, про ваш генератор? — після виступу попросив Пилипчук. — Якщо це, звичайно, не секрет... Наші хлопці дуже цікавляться...

— Що ж, друзі, я радий, що наша робота цікавить вас... — сказав професор. — Отож слухайте. Послати енергію без дротів, безпосередньо від передавача до приймача, можна лише за допомогою електромагнітних хвиль — подібно до радіопередачі. Нам вдалося створити оригінальну й ефективну конструкцію антен для передачі та приймання пучків хвиль. Застосовуючи навіть не паралельні пучки, а такі, що сходяться і концентруються на значно меншій

площі приймальної антени. Не легше виявилось створити досить потужне джерело надвисоких частот. І з цим завданням ми, здається, впералися. Принаймні, — додав Палій, — про це свідчать результати сьогоднішньої ранкової ширококанальної передачі енергії на інше судно, яке курсує на чималій відстані від нас. На жаль, ми пізно звернули увагу на якесь невідоме ультрависокочастотне випромінювання генератора під час його роботи... Пізно... — професор зітхнув. — Це коштувало життя мого помічника, інженеру Минасву. Тоді й розробили ми захисний шолом із спеціального сплаву. Тим же сплавом викладено стіни приміщення, де діє генератор.

Професор замовк, і з усіх боків посипалися запитання про характер роботи генератора, його конструкцію, умови, в яких він діятиме. Найбільше ж питали:

— А де можна застосувати ваш генератор?

Професор хитрувало примружився.

— А ви як гадаєте, товариші?

Ну, слухачі, звичайно, дали волю своїй фантазії. І високочастотний транспорт, і електромагнітні поля, які оточують Землю та дають енергію літакам, суднам, радіостанціям, і телебачення, і медицина, і постачання енергією майбутніх штучних супутників нашої планети, і навіть «проміння смерті» (хтось і таке придумав) та ще багато чого іншого. Я був здивований, наскільки точно зрозуміли підводники основну ідею винаходу Палія. І ще мене вразило, що ці суворі, відважні люди насамперед мріяли про найрізноманітніше мирне застосування генератора. А втім, це ж були наші,

радянські люди! Сьогодні воїни, а завтра мирні трудівники...

Георгій Семенович уважно слухав. Никколи він кидав короткі репліки, що підігривали й без того жваву суперечку. І невідомо, чим би вона скінчилась, якби не вартовий матрос, який стрімголов влетів до каюти. Нас усіх приголомшив його вигук:

— Людина за бортом!

* * *

Посеред кают-компанії стояв мокрий німецький матрос. Розгублений і вкрай змучений, він плутано відтворював картину незвичайної загибелі підводного човна, на якому служив.

Тієї ночі радист Рейнгольд Штерн (це й був наш полонений) стояв на вахті. Далася взнаки надмірна втома, і він па якусь мить задрімав. Прокинувшись, він побачив, що стрілка магнітного компаса шалено металася в різні боки. Раптом пролунав сигнал бойової тривоги, човен навально пішов униз.

— Тут і почалося казна-що, — розказував німець, конвульсивно ковтаючи повітря. — З невідомої причини весь корабель несподівано липився без електроенергії — вона наче випарувалась! Наш човен перетворився на металеву домовину: без електрики ми були абсолютно безсилі... Але й це ще не все. Металеві речі раптом сильно намагнітились. Через деякий час намагнічення зникло, однак струм не з'являвся.

То було якесь чаклунство... Ми закам'яніли. Але не від страху — від несподіванки, від ціл-

ковитої безпорадності перед якоюсь таємничою і незбагненою силою! А потім, коли зрозуміли своє становище, прийшов і жах. Почалася паніка. Пролунали постріли — хтось вирішив не чекати мученицької смерті... Я кинувся до торпедного відділення і разом з моїм приятелем викинувся через торпедний апарат на поверхню... Не знаю, скільки ми пливли. Товариш мій зовсім знесилів і почав тонути. Він благав мене, щоб я допоміг. Та я й сам уже захлинався, а тому плив, не оглядаючись. Що було далі, ви знаєте краще за мене...

Німець замовк.

— Я сказав усе, що знаю, — додав він, — повірте мені.

* * *

Та це було не так. Як з'ясувалось увечері, Штерн розповів не все. Ми сиділи в кают-компанії, розважаючись кожен на свій лад (були години відпочинку), коли зайшов командир корабля Микитенко. Якусь мить він спостерігав, як асистент Палія Митько Коровкін запекло добивався перемоги на шахівниці, потім голосно спитав:

— А хто з вас, шановні товариші науковці, може відповісти, що таке «Фау-один»?

Ми перезирнулися. Підводники, які давно вже мандрували далеко від Великої Землі, певна річ, не знали ще подробиць про цю новинку гітлерівської військової техніки.

Я ж перед від'їздом прочитав у журналі статтю про німецькі літаки-снаряди і тому сказав:

— Депо я знаю... Напередодні війни на одному з островів у Балтійському морі німці побудували дослідний центр із заводом, який мав виготовляти нову зброю. Будучи, вони й назву їй придумали відповідну: «V-1» — за першою літерою німецького слова «Vergeltung», тобто «відплата». І от однієї ночі над Лондоном з'явилися дивні літаки — невеликі, без пропелерів, без ревішня двигунів: при польоті чувся лише легкий тріск, на зразок мотоциклетного. Над містом вони несподівано шугали вниз і падали на будинки... Тоді вступала в дію вибухівка.

— На якому ж принципі їх збудовано? — спитав Микитенко.

— Літак-снаряд на стартовому майданчику викидають за допомогою катапульти. Далі ним керує автопілот. Реактивний двигун надає літакові швидкості близько шестисот кілометрів на годину. В заздалегідь визначеній точці снаряд автоматично скеровується на ціль, а радіопередавач посилав про це відповідний сигнал на базу...

— Так... Малоприємна штука, коли вона несподівано звальюється тобі на голову... — протяг Микитенко.

— А як же літак додержується заданого курсу?

— За допомогою магнітного компаса, розміщеного в носовій частині. Стрілка його завжди однаково віддалена від двох отворів, через які подають стиснуте повітря. Досить літакові відхилитись від потрібного курсу, як стрілка компаса повертається, порушує рівновагу мембрани і замикає контакт. Так виключається по-

стачання селеноїда, що діє на головний гіроскоп автопілота. А той повертає літак на потрібний курс, — пояснив я.

— Отже, досить повернути вбік магнітну стрілку, щоб літак пролетів мимо цілі? — мовив Микитенко.

Я ствердно кивнув. Знову запала тиша.

— А чому вас зацікавили літаки-снаряди? — спитав я Микитенка. — Що-небудь сталося?

— Сталось? — Микитенко пройшов по каюті. — Повинно статися... Радист Штерн повідомив ще деякі дуже важливі речі. Стан його здоров'я загрозливий, тривале перебування у крижаній воді дасться взнаки. Отож він і вирішив висповідатись до кінця. Завтра о третій ночі зі стартових майданчиків у Північній Франції та Бельгії мають знятися в повітря п'ять тисяч літаків-снарядів «Фау-один». Через двадцять п'ять хвилин вони перетворять Лондон на купу руїн... Підводний їх човен мав прийняти радіосигнали літаків-снарядів... Ми доповіли про все командуванню, яке, до речі, наказало нам повертатись до Мурманська. У Норвезькому морі нас чекатимуть сторожові кораблі...

— А як же Лондон? — спитав я.

— Англійський уряд буде попереджено про наліт. На жаль, більше ми нічим їм допомогти не можемо.

— Хай і за це дякують, — озвався хтось із офіцерів. — Союзники, по суті, повинні, товаришу командир, вас за це орденом нагородити.

— Якщо вже нагороджувати когось, то нашого професора! — раптом заявив Коровкін.

— Чому?

— Бо саме сьогодні вночі ми провадили свою ширококанальну передачу енергії! Я певен, що човен Штерна якраз і потрапив у зону спрямованого електромагнітного поля. Про це свідчать дивні явища, які спостерігались на ворожому човні перед його загибеллю. Гітлерівський рейдер був потоплений генератором професора Палія!

Микитенко схопився:

— А й справді! Жоден корабель, особливо підводний, не діятиме без електроенергії! Поздоровляю з першим бойовим успіхом, товаришу Палій!

— А де ж Георгій Семєнович?

Професора в кают-компанії не було. Ніхто не помітив, коли він вийшов.

Як виявилось, Палій замкнувся в своїй каюті і навіть виключив телефон.

— Якась ідея з'явилась, — авторитетно запевнив Митько.

Спати тієї ночі не довелось. Опівночі мене підняв телефонний дзвінок. Говорив Палій.

— Зайдіть до мене з даними вчорашньої ширококанальної передачі, — наказав він.

Скоро я вже стояв перед професором. Микитенко теж був тут.

Ми мовчали, поки Палій щось підраховував, раз по раз звертаючись до лічильної лінійки. Та ось він повернувся до нас:

— Усе гаразд. Це буде грандіозне, вирішальне випробування нашого генератора!

Я глянув на Микитенка.

— Невже не зрозуміли? — професор посміхнувся. — Коли ви розповіли про літаки-снаряди,

у мене з'явилась думка: що як на шляху їхнього польоту створити потужне магнітне поле? Стрілка компаса неодмінно відхилиться від заданого курсу. Англія — острів. Куди б не звернули зі свого шляху снаряди, вони обов'язково впадуть у море...

— Це справді можливо? — схвильовано спитав Микитенко.

— Приваймні розрахунки підтверджують мою думку. Ми можемо запобігти нечуваному злочинові гітлерівців і повинні це зробити! Треба діяти. Часу обмаль!

Часу було справді мало... Микитенко спрямував човен повним ходом на південний захід, розраховуючи вже в дорозі одержати дозвіл на проведення цієї операції. Нам потрібно було підійти якнайближче до англійського берега, щоб генератор міг послати потужний пучок проміння назустріч літакам-снарядам.

Діставши дозвіл на проведення операції, Микитенко засів разом зі штурманом за карти. Врешті вони вирішили спуститися на південь і покласти човен на маловідому на той час банку Королівський Стіл — плаский, майже прямокутної форми гранітний майданчик, що круто обривався по краях. Боки «стола» мали завдовжки метрів сорок—сорок п'ять, а площина знаходилась під водою, на глибині двадцяти шести метрів.

Але як знайти цей «стіл» у нічному розбурханому морі?

Одверто кажучи, я дуже хвилювався: чи витримає генератор таке величезне навантаження? Адже всю енергію наших надакумуляторів ми мали пропустити через генератор

протягом десяти хвилин. Тут можливий вибух величезної сили...

Палій тільки спокійно сказав:

— Риск, звичайно, є і чималий. Навантаження перевищить запроєктоване. Але я вважаю цю операцію найкращим випробуванням для генератора. До речі, товаришу командир, — звернувся він до Микитенка, — попередьте команду про можливу небезпеку.

— Ми на війні, — коротко відповів той.

* * *

Рахунок часу на човні ішов на хвилини... О другій десятій Палій встановив напрям і кут нахилу променя на координати Королівського Стола. За кілька хвилин Микитенко повідомив по телефону, що ми йдемо до банки і готуємось до занурення під воду. І раптом пролунав страшний вибух. Невідома сила шпурнула наш човен у морську глибину. Задзеленчали прилади, замигтіло світло, нас кілька разів трусонуло, а потім усе затихло.

До каюти зайшов Микитенко.

— Справи кепські, — сказав він. — Ми наскочили на швачу міну. Тепер лежимо половиною корпусу на краю Королівського Стола. Кілька відсіків затоплено, зламано гвинт. Є жертви...

Запанувала гнітюча тиша, яку порушували приглушені удари: підводники поспішно ліквідували наслідки вибуху. До кают-компанії зазирнув матрос у подертому тільнику:

— Товаришу командир, до акумуляторної проривається вода!

Палій кинувся до Микитенка:

— За всяку ціну затримайте воду. Там надкумулятори — вони можуть вибухнути! Протримайтеся хоч півгодини... Хоч двадцять хвилин... Через десять хвилин я включу генератор, і тоді...

— Як? Хіба генератор цілий?

— Незначні пошкодження. Ми все вже виправили. На місця, товариші!

Микитенко метнувся з каюти. Я подивився на годинник: 2 години 55 хвилин. Через п'ять хвилин, через якихось триста секунд, згряя смертоносних птахів зніметься зі старту і полетить на місце за Ла-Маншем...

— Пора, друзі, — сказав Палій. — Нам потрібен ще деякий час, щоб розігріти генератор. Одчайте полома.

Наче стародавні воїни, в шоломах з високими блискучими гребешами й козирками зі спеціального скла, попрямували ми до проходу в носону гарматну бангу, де стояв генератор. Сталевий люк щільно закритися за нами...

* * *

Через кілька днів по дорозі з Мурманська я з цікавістю прочитав у газеті «Британський Союзник» замітку якогось Рекса Хакселла, вміщену на першій сторінці:

«БЛИСКУЧА ПЕРЕМОГА БРИТАНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ

В ніч проти 20 липня пацісти зробили ще одну спробу зламати дух Британії та вивести її з війни. О третій годині за Грінвічем зі

стартових майданчиків у Бельгії в повітря здійнялося близько п'яти тисяч літаків-снарядів «V-1» і взяло курс на Лондон. Бійці протиповітряної оборони і льотчики нічної винищувальної авіації, виявляючи чудеса хоробрості, героїзму й винахідливості, збили сотні літаків; однак тисячі їх продовжували свій політ. Здавалося, ніщо не в силі зупинити цих літаючих роботів. Та раптом у найкритичнішу мить стрій «V-1» здригнувся. Всі вони, мов по команді, різко повернули вбік, вийшли із зони вогню і попадали в море.

Загадковість поведінки літаків-снарядів легко пояснити. Цього разу для більшого ефекту нацисти застосували не звичайні «V-1», а літаючі снаряди, керовані по радіо із спеціальних літаків. У цьому безприкладному поєдинку британська зенітна артилерія (або вічні винищувачі) збили літак, що наводив «V-1» на ціль, і вся армада літаків-снарядів, лишившись без центрального керування, збилася з курсу та потрапила в море.

Так британські збройні сили здобули нову блискучу перемогу. Історія відведе цьому нічному бою найпочесніше місце серед найбільших битв минулого».

...Я згорнув газету і посміхнувся.

Василь БЕРЕЖНИЙ

САКУРА

Бокс, в якому мешкала Кьоко зі своєю маленькою донькою, нагадував цвинтарну урну, покладену набік. Маленький коридорчик з умивальником, далі вузький прохід до покою, де ледве вмістилося ліжко, столик та двосидільні біля нього. Освітлення Кьоко вимикала лише тоді, коли вмоцувалася з донькою спати. У вільний від роботи час вона, лежачи в постелі, дивилася на стіни і мріяла, що добре було б навчитися малювати — тоді вона прикрасила б цю сіру птукатурку деревами, квітами, пташками... А на стелі, там у кутку, намалювала б сонце. Може, тоді розступилися б стіни, піднялася угору стеля, і вона забула б, що приречена все своє життя відбутися глибоко під землею.

Саме відбутися, бо Кьоко здавалося, що вона не живе, а відбуває якийсь покарання.

— Ти навчишся малювати, Міка-тян?

Донька повертає до неї своє не подіяточому серйозно обличчя і мовчки киває головою.

— Тоді намалюєш на стіні сакуру...

— А що це таке?

— Це дуже гарне дерево, — мрійливо говорить Кьоко. — Весною воно цвіте біло-біло, з легеньким рожевим відтінком...

— А мама бачила?

— Так. Я бачила сакуру, коли була така, як ти, маленька.

Кьоко починає згадувати, наче пливе човном у якусь маревну далеч, і чим довше вона розповідає доньці, тим більше вириває образів звідти, з горішнього світу, втраченого токійцями. Тануть, прозорішають заповни часу, вона бачить широку, всипану гравієм дорогу в парку Мейді, арку з товстелезних стовбурів, з яких знято кору, густолісті крони дерев, у яких пурхають птахи... Полискує вода в озері... Ситі золотисті риби...

— Коло того озера є лужок, а посеред нього росте сакура.— Кьоко натиснула кнопку, і на стіні засвітився циферблат — години, хвилини, день, місяць і рік.— Ну от зараз вона, певне, починає цвісти...

Міка підсувається до мами ближче, слухає, не зводячи з неї чорних лискучих очей. Маленьке тільки її аж здригається від захвату, здається, вона зовсім і не дихає, щоб не пропустити жодного маминого слова.

— Пригадую, з храму Мейді тато водив мене до озера — там можна було перепочити на лавочці, помилуватися рибою, яка підпливала до самісінького берега. Батько запаливав сигаретку, а я бігла до сакури. Я її дуже любила... Такий ніжний, ніжний цвіт... Що з тобою, Міка-тян?

Дівчинка плакала, витираючи кулачком очі. Кьоко пригорнула її, легенько погладила чорний шовк волосся.

— Заспокойся... Ну, що тобі?

Міка схлипувала:

— Я х-хочу до сак-кури-и...

— Не можна, дитинко, ще не можна. Упікум забороняє виходити на поверхню. Повітря там отруєне, розумієш? Дихнеш — і захворієш.

— А хто такий цей... Упікум-сан?

— Упікум? Це такий електронний мозок. Він дуже суворий, розумієш, в нього нічого людяного нема. Та ось прийде до нас Окуно-сан — розпитаєш.

— Він з ним знайомий?

— Так, добре знайомий. Окуно-сан працював з Упікумом. А коли з'явився наказ переселитися у підземелля, Упікум і його прогнав, бо навчився обходитись зовсім без людей.

Міка-тян стихає, потім шепоче:

— А сакура — жива чи картинка?

— Жива. Купається в сонці, а як зацвіте — аж сміється!

— Я хочу побачити її...

— Ну от яка ти, доню... Треба почекати...

Зазвучала тиха музика виклику. Кьоко підвелася, звичним жестом торкнулася волосся, поправила на грудях халата і ввімкнула апарат. Як і передчувала, з овального екранчика на неї глянуло обличчя Окуно Тадасі. Звичайне обличчя вже немолодого чоловіка; але чимось воно подобається Кьоко — може, замисленим поглядом збільшених окулярами очей? Десь у тайниках душі молода жінка відчуває, що візити Окуно Тадасі пояснюються не лише близьким сусідством і самотністю інженера. Та, зрештою, вияв симпатії в цьому жорстоко регламентованому світі — хіба це не дарунок неба? І вона відповідає сусідові стриманою взаємністю.

— Драстуйте, Кьоко-сан,— рівним голосом говорить Окуно Тадасі з екранчика.

— Драстуйте, Окуно-сан,— усміхається Кьоко.

— У вас все гаразд? Міка-тян здорова?

— Трохи вередує, щось на неї паходить.

— О, це погано, зараз я знайду, ми з нею поговоримо. Дозвольте, Кьоко-сан?

— Прошу, заходьте.

Окуно Тадасі і Міка — друзі. Він завжди бере її на руки, розповідає всякі цікаві історії. От тільки ніколи не сміється. Наче знає щось таке потаємне, таке складне, чого інші люди не в силі досягнути, а він носить те в собі і не може ні з ким поділитися, і йому, мабуть, не легко. Одного разу Кьоко співчутливо заговорила про це. Окуно-сан зітхнув, похитав головою: «Навпаки, якраз навпаки. Мене гнітить незнання. Мусив би знати, чому так сталося, а от не знаю...»

Сьогодні маленька Міка не просила розповісти казку, її цікавив «Унікум-сан». Чому він такий злий, що примушує людей жити під землею?

Окуно посадив малу на коліна і, поглядаючи на Кьоко, почав розповідати.

Давно колись у Токіо збудували електронно-обчислювальну машину для керівництва залізницями, а згодом і всім транспортом; з часом ту машину все вдосконалювали, підключали до неї одну за одною інші галузі промисловості та народного господарства. Спорудили для цього електронного центру велетенську, діаметром у тисячу метрів, кулю, яка наполовину сидить у землі. До цієї кулі звідусюди

тягнуться кабелі-нерви, вона керує всім виробництвом, провадить наукові дослідження,— хіба це не мозок? А через те, що такої системи немає ніде, окрім Токіо, що вона унікальна, її назвали Унікумом.

Хоча Міка майже нічого не розуміла з того, про що розповідав Окуно-сан, але сиділа тихо, слухала уважно. Розповідь, мабуть, більше була адресована її мамі, а може, інженер просто міркував уголос, щоб і самому розібратися в ситуації.

— Це щастя, що Унікум вчасно помітив загрозу нашому існуванню і поселив нас у надрах землі, дав нам надійний захисток.

— Окуно-сан вдоволений цим захистком? — прохонилась Кьоко, пильно поглянувши йому у вічі.

Тадасі розгубився і в першу мить не знав, що сказати. Невже й вона з тих, що вимагають «Неба і Сонця»? Чи, може... провокація? Адже за такі думки... Цікаво, чи тут не ввімкнуто підслухувача?.. Хоча, власне, з цього запитання ще нічого не випливає...

Кинув погляд на її бліде обличчя — красуня! — і страх та побоювання одразу зникли. Зітхнув і розважливо сказав:

— Ну, знаєте, Кьоко-сан, як на це подивитися... Рівень жорсткої радіації в атмосфері — смертельний для людей...

— Але ж можна було пошукати іншого виходу! — Кьоко підвелася, випросталася.

«Це ж не ї щось нашло, — подумав Окуно Тадасі.— А казала про малу...»

— Якого виходу? — спитав.

— Ну, хоча б... Якщо це такий унікальний

розум, то чому він не знайшов способу нейтралізувати радіацію? Загнати людей під землю — для цього не потрібно було напружувати свої електронні синапси! — В її голосі чулося не тільки роздратування, а й іронія, насмішка.

— Унікаум досліджує, аналізує, шукає. Це не така проста проблема, як вам здається. А переселення — тимчасове, щоб запобігти загибелі.

— Друге покоління живе під землею! — Кьоко розпалилася, на блідих щоках її з'явилися рум'янци, очі заблищали. Трохи помовчала, оглядаючи його злічену постать, а тоді випалила: — Ми хочемо Неба і Сонця!

Неначе гримнув електричний розряд: ось воно те, про що здогадувався і чого побоювався Окуно Тадасі! Кьоко належить до підпільного руху... Яка наївність — протестувати проти Електропного Мозку! Ніби ця науково-технічна байдужа система стала якимось узурпатором...

Окуно Тадасі поставив дівчинку на підлогу, мовчки встав і, згорбившись, рупив до дверей.

Дитина кинулась до нього, вхопилась за поли піджака і, задривши голівку, спитала:

— Окуно-сан, а чому Унікаум такий нехороший?

Окуно виїняв з кипені кілька цукерок.

— Ось тобі від дідуся Унікаума. Віп хороший, добрий, він піклується про дітей...

Виходячи, кивнув на прощання. Господиня теж мовчки уклонилася, кинувши на нього зухвало-відчайдушний погляд.

Окуно Тадасі зрозумів, що ця жінка вже не боїться пічого.

Минуло кілька днів (дні і ночі в підземеллях розрізняли за інтенсивністю освітлення тунелів, по сигналах про закінчення роботи тощо), і Окуно Тадасі відчув, що йому бракує товариства Кьоко. Повертаючись зі служби, він нудився, безцільно тушцював у своєму боксі, навіть екранів не вмикав. Кьоко турбувала його увагу, притягувала думки. Вчувався її грудний голос: «Ми хочемо Неба і Сонця!» Кьоко-сан... Може, вона думає, що він сповістить про неї в КС¹? Ех, не знає вона його...

Окуно Тадасі сам собі не наважувався признатися, що пристрасно бажає, аби Кьоко любила його. Старий парубок, він не зазнав справжнього почуття, але здогадувався, що воно можливе, що навіть в їхню жорстоку епоху воно не зникло. Здогадувався і... чекав. Він не наважувався сказати Кьоко про свої почуття чи хоча б натякнути їй. А тепер, після такої небезпечної розмови... тунель, що з'єднував їхні житла, завалено страхом і підозріливістю. В тісних підземеллях люди ще дужче роз'єдналися, віддалилися, кожен лишився наодинці з собою...

Заклавши руки за спину, Окуно кружляв по м'якому синтетичному килиму. Навіть коли зазвучала музика виклику, — продовжував машинально ходити від столика до дверей ванної кімнати. Потім знехота торкнувся кнопки апарата. Та як тільки поглянув на екран — одразу стрепенувся. Кьоко! На нього дивилася Кьоко! Навіть не зауважив, що сусідка дуже стривожена, що її обличчя аж потемніло.

¹ КС — Контроль і Санкції — репресивна установа, один з каналів Унікаума.

— Чи не міг би Окуно-сан завітати на хвилинку? — звернулася до нього Кьоко. — Якщо, звичайно, вільний від занять.

— Вільний, вільний, — закивав головою інженер. — Зараз прийду.

Коли Окуно зайшов до Кьоко, вона плакала. Витирала хусточкою очі, та сльози не переставали бігти.

— Що трапилось, Кьоко-сан?

— Міка-тян... Міка-тян зпикла...

— Міка-тян?

Тільки тепер він помітив, що малої нема в боксі.

— Я повернулася з роботи — її нема. Подумала, може, у вас... Ви пробачте, Окуно-сан, що потурбувала...

— Ні, до мене вона не заглядала. Де ж вона може бути? Та ви заспокойтесь, Кьоко-сан, ніде вона не діється. Може, в котрої з колег?

— Я зв'язувалась — її ніде нема.

— Ну, як це — «ніде»?

Окуно підійшов до Кьоко впритул і поклав руку їй на плече, бажаючи заспокоїти. Але жінка раптом припала до нього, і плечі її почали здригатися ще дужче.

— Ну, не треба так... Заспокойтесь, Кьоко-сан... — Він погладив її по голові, як дитину. — Знайдемо, зараз ми її знайдемо... А може, й сама ось прийде... — Обом поглянули на двері, ніби саме цієї миті Міка могла їх прохилити. Кьоко схлищнула і замовкла. Сіла просто на постіль, випроставши ноги.

— Остатніми днями вона була якась не така, як завжди, — задумлива, мовчазна. Часто

блукала по тунелях... Я передчувала: щось станеться, от і сталось...

Загадала мала загадку! Окуно міркував углоб, аналізував різні варіанти. Кьоко не полишала думка про нещасний випадок, і вона знову почала плакати. Окуно Тадасі заспокоїв її як міг, а потім запропонував піти на пошуки.

Незважаючи на те, що була вже пізня година, головний тунель повнився шумом і гамором. Рухові доріжки пелси кудись тисячі людей, лунала музика транзисторів, фільмових реклам, і все це через кожну хвилину покривав гуркіт електропоїзда, що пролітав за невисокою легкою загорожею. Хіба в цьому тлумі знайдеш дитину? Кьоко прихилилася до Окуно Тадасі, наче й сама боялася загубитися в безкінечному людському потоці.

— Маленька моя вишенька... — шепотіла Кьоко. — Ой, горе...

— А де вона останнім часом блукала? — спитав Окуно.

— Побіля станції Мейді.

Подалися туди. Зійшли зі стрічки тротуару на бетонований перон. Станція нічим особливим не примітна. Сірі стіни з рекламними плакатами і схемами ліній метро. Перехід на другий бік попід колією.

— І часто вона сюди приходила? — озирнувся навколо Окуно.

— Частенько.

— Що її тут приваблювало — не казала?

Кьоко зупинилась, приклала пальці до губів.

— Заждіть, Окуно-сан... Я їй часто розповідала про сакуру... Міка все допитувалась...

З цієї станції колись був вихід до саду Мейді.
А там — сакура...

— І ви допускаєте, що Міка-тян могла...

— А що? — Страшна догадка зблиснула в очах Кьоко. — Це ж дитина!

Окуно Тадасі довго стояв мовчки. Якщо ма-
ла якимось чудом вибралася на поверхню... то
яке ж чудо зможе її врятувати? Вона вже одержала
безліч рентгенів... Але де вона знайшла
вихід?

Пішли до сходів, якими токійці колись захо-
дили до станції. Тепер вихід перекрито пласти-
ковим щитом — Окуно добре це знає. Шкода,
що тут темно — певне, можна було б помітити
сліди в поросі...

— Окуно-сан! — скрикнула Кьоко, стиснув-
ши йому ліктя. — Он, погляньте...

Тадасі підвів голову і побачив щілину! Ву-
зенька тьмава вертикаль відділяла щит від чо-
тиригранної колони. Відсунуто!

Зійшли на кілька сходинок і виразно відчу-
ли потік повітря. Окуно кинувся вгору, натис-
нув на щит і легко присунув його до колони —
перешинив потік отруєного радіацією повітря.
Обіперся шиною об щит, чомусь провів
долонею по обличчю. Кьоко підійшла до нього
впритул, він аж відчув її гаряче дихання.

— Пустіть, Окуно-сан, я піду за нею...

Він розкинув руки, заступаючи їй дорогу:

— Божевільна! Загинеш!

— Ну й що? — спокійно обізвалася Кьоко. —
Разом з нею... моєю вишенькою... А нащо мені
це довічне ув'язнення? Пустіть...

— Не пуцу. Треба взяти респіратори... Кьо-
ко-сан, респіратори!

Вона стиснула йому плечі, намагаючись
відштовхнути вбік:

— Я бігом! Ухоплю її на руки... Тадасі-сан,
кожна мить дорога!

— Ну, тоді лишайся тут, я сам...

Окуно відсунув щита і кинувся в прохід —
угору, на поверхню землі. Його обдало теплим,
вологим повітрям, серце одчайдушно билосся,
і він подумав: «Невже це я? Безглуздя».

Кьоко бігла слідом за ним.

Срібляста ніч сповивала безлюдне місто:
певне, десь там, за темною стіною парку, зі-
йшов місяць. Була німа, непорушна тиша.

Кьоко наздогнала Окуно, простягла йому
руку, і він з готовністю взяв її, ніби чекав
цього жесту. Ішли мовчки, притулившись одне
до одного. І ця алея, і темні хащі обабіч, і ви-
соке склепіння гілок угорі, — усе було, як вві
сні. Кьоко здавалося, що вона вже переживала
це саме, що це діється з нею повторно, і може,
все це не справжнє, а тільки сниться...

— Окуно-сан...

Він повертає голову і мовчки дивиться на
її витончений профіль. Якесь невиразне, але до
щому хвилююче почуття охоплює його.

— Окуно-сан...

Він обережно стискає її ніжку долонею, шеп-
оче:

— Тихо, тихо, Кьоко-сан...

Шепоче і думає: яким числовим кодом і хто
змій би передати оцей, саме оцей стан душі?

Попереду забовваніли розмиті сутінками
контури легких храмових будівель. Окуно
Тадасі вийняв блокнота, написав кілька ієро-
гліфів. Одірвавши аркушик, підійшов до

найближчого куща і примостив його між гілками. Кьоко все це спостерігала мовчки, а коли папірець заблів на темному тлі дерев, спитала:

— Нащо це ви, Окуно-сан?

— То молитва.

Неширока доріжка повела їх у гущавину, вони йшли, знову взявшись за руки, дослухаючись вічних шерехів.

Якось несподівано дерева розступилися, і перед Кьоко та Окуно сяйнула галявина, залита місячним світлом. Білим видовом посеред неї стояла розквітла сакура. Яка ж вона казково гарна!.. І біля неї — маленька постать Міки. Простягла рученята — наче вимолює щось — і ходять навколо вишні.

На якусь хвилину Кьоко й Окуно ніби зачхнули — так вразила їх ця картина. Дитя підземелля на лоні природи! Під сакурою... Хто його навчив ловити в жменьки онадаючий цвіт? Та вона ще й пісеньку співає!

Сакура, сакура,
Мила, люба сакура...

Кьоко прожогом кинулась до неї, вхопила на руки, шепотіла, пригортаючи до грудей:

— Я так турбувалася — де це моя Мікятян? Де моя вишенька? І Окуно-сан...

Кьоко й Окуно забули про все на світі: і про радіацію, і про Унікума, і навіть про бездушну установу Контроль і Санкції.

— Мама правду казала, — обізвалась Міка. — Тут дуже гарно! Еге ж, Тадасі-сан?

— Еге ж, еге ж, — хитнув головою Окуно. — Але нам треба хутко додому.

— Так, доню, нам треба поспігати.

— А ми будемо сюди приходити?

— Будемо, — пообіцяла мама. Окуно Тадасі промовчав.

Міка зісковзнула на землю, взяла його за два пальці:

— Я вас, Окуно-сан, а ви маму візьміть за руку, обійдемо навколо сакури!

Міка тупала попереду, вони йшли за нею вервечкою.

Окуно виламав гілочку з квітами і дав дитині. Коли рушили додому, мала помахала вишні рученям. Тепер вони крались, наче злочипці. Тільки в тунелі, засунувши за собою щита, Окуно відітхнув.

— Ми всі мусимо негайно пройти дезактивацію, — сказав він Кьоко. — Я зараз настрою дозиметра і покличу вас. Переодягатися не треба. Міка-тян, дай мені цю гілочку, прийдеш із мамою — забереш, вона твоя, я тільки перевірю...

Кьоко була стомлена і... байдужа до радіації. Донька знайшлася, донька біля неї — ось головне. Пригорнула її до себе та так і стояла. А коли Окуно її покликав, Кьоко з першого ж погляду помітила, що він дуже розгублений. Він то клав гілочку сакури в дозиметр, то виймав її звідти, крутив тумблори то в один бік, то в другий.

— Розумієте, Кьоко-сан... Рівень радіації в межах норми...

— Так це ж добре, Окуно-сан!

Він поглянув на неї по-дитячому безпорадно:

— Може, моя апаратура...

До пізньої ночі Окуно вимірював ступінь зараженості одягу, вишневої гілочки, але радіоактивні характеристики вперто приховували відхилення від норми. Прилади наче затялися, і збентежений Окуно Тадасі змушений був відступитися. Знизав плечима:

— Завтра заміню апаратуру.

Міка заснула в кріселці, і Окуно, обережно взявши дитину на руки, відніс її до боксу Кьоко. Поклали малу в постіль і ще довго розмовляли, обмірковуючи те, що сталося. Кьоко часто позирала на розпашіле доньчине обличчя і байдужим тоном намагалась приховати тривогу:

— А... хіба це життя? Наче якісь кроти... Як отак жити...

— Ні, Кьоко-сан,— заспокоював Окуно.— Не треба так казати...

Він добре бачив її сум'яття і щиро хотів заспокоїти, хоч сам був схвилюваний до краю. Така ніч! Парк, розквітла сакура... Вільна атмосфера — хоч і радіоактивна, але вільна, вільна... Окуно Тадасі відчув: він освідчиться зараз або ніколи. Одне рішення зусилля, і психологічний бар'єр буде подолано!

— Кьоко-сан! — голос його зазвучав неприродно урочисто, і, може, тому він ще раз повторив: — Кьоко-сан! Я давно вже хотів сказати...

Вона повернула до нього красиво окреслену голову, очі сійнули:

— Я здогадуюсь, Окуно-сан... Але ж нас розділяє... Тепер я можу не таїтись: нас розділяє гасло «Неба і Сонця!»

Зараз, почувши девіз підпільників, Окуно Тадасі не здригнувся, поглянув на молоду жінку з ніжністю, теплою і довірою.

— Я багато думав про це,— сказав неквапно,— особливо після тієї розмови... Я шукаю стежки до вас. Неба і Сонця!

Кьоко тихо промовила:

— Кожен із нас має право прилучати інших. А в боротьбі з Увікумом такий інженер, як ви, Окуно-сан...

— Що потрібно, щоб стати до ваших лав?

— Насамперед чесність і відданість.

— Кьоко-сан, адже ми...

— Так, я вірю. Зараз, Окуно-сан, ви мусите вклонитися чотирьом сторонам світу, вимовляючи наш девіз: «Неба і Сонця!»

Схиляючись у поклоні, Окуно Тадасі притуляв долоні рук до колін і при тому казав:

— Неба і Сонця! Неба і Сонця! Неба і Сонця! Неба і Сонця!

Подивилися одне одному в очі, і це вже були погляди співників, товаришів по боротьбі.

— Тепер ви наш, Окуно-сан,— промовила Кьоко.— Вітаю вас. Незабаром одержите завдання.

— Ви ще побачите, переконастесь... — пересохлими губами шепотів Окуно, опускаючись на циновку біля її ніг. Якесь нове, досі не знане почуття самопожертви, самозречення охопило його ество. Раніше він жив тільки для себе, тепер житиме для Кьоко, Міки, для всіх!

— Хочеш — покажу тобі Токіо? Адже ти його не знавш, Кьоко-сан. Ти була дитиною, коли... цей злощасний Унікум...

— Так, місто мені наче снилось,— Кьоко покляла долоню йому на голову.— Ми підемо. Але не зараз...

— Завтра?

— Гарзд, підемо завтра. А тепер — до побачення...

Окуно виходив і дивувався сам собі: і sake¹ не пив, а наче п'яний.

Вони оглядали місто з височенної ажурної вежі, такої височенної, що в Кьоко аж голова паморочилась. Піднялися ліфтом, вийшли на застеледу оглядову веранду, і перед їхніми здивованими очима постала безмежна панорама Токіо, химерно помережана гірляндами електричних вогнів. Багатобарвні реклами, наче зоряні скупчення, миготіли, мінилися, і то згасали, то спалахували з новою силою. Мчали електропоїзди, автостради були запружені автобусами, легковими автомашинами. Транспортні потоки слухняно зупинялися перед червоними кружалами світлофорів і енергійно рушали, коли з'являлись зелені.

Окуно дав Кьоко бінокля.

— Подивись.

Кьоко довго приглядалася, потім опустила бінокля і зітхнула:

— І в поїздах нікого нема... І в автобусах... Анікогосінько, жодної живої душі!

— Так, місто зовсім безлюдне.

— То навіщо ж він підтримує весь оцей рух? Який в цьому сенс?

— Не знаю, Кьоко-сан.

— Якась безглузда гра, маскарад. Мертве місто... Я більше не можу, Окуно-сан...

Вулицею мчали автомашини, та Окуно і Кьоко вирішили і назад добиратись пішки. Ішли мовчазні, пригнічені, наче з похорону. Вулиці повнилися шумом шин, вуркотанням моторів, але всі ці звуки тільки посилювали враження мертвої тиші, що налягла на велетенське місто. Безлюддя — ось що гнітило!

Біля Отані-готелю Кьоко зупинилась. Величя споруда була вщерть залита яскравим світлом. Просторий хол, засланий величезним червоним килимом, дихав пусткою. Кьоко чомусь закортіло походити по цьому килиму, відчутти його м'якість.

Прозорі двері самі розсунулися перед ними. Та як тільки Кьоко й Окуно зайшли всередину, їх зненацька оглушив голос динаміка:

— Хто посмів ігнорувати заборону? Покажіть картки!

Скрипучий нелюдський голос наче вразив їх шротом.

— Тікай,— шепнув Окуно,— мерщій...

Кьоко кинулась до дверей, вони пропустили, і її тіль майнула по крутому під'їзду вниз.

— Картку!

Рука Окуно Тадасі вже шарпнулася до кіпелі, та в останню мить він відсмикнув її. «Покарання неминуче й тяжке. А в респіраторі — хіба пізнають? Тікати, тікати!..»

Кинувся вслід за Кьоко, та прозорі двері вже були заблоковані. Ударив плечем — біль обпик його, але двері не зрушилися.

— Спроба втекти обтяжує провину!

Динаміки обстрілювали його з усіх боків.

¹ Саке (япон.) — рисова горілка.

А він гарячково обмадував поглядом стіни: де вимикається світло? Побіг до ліфта — тут двері послужливо відчинилися, і він мало не вскочив до кабіни. Це ж пастка, пастка! Сховався в тінь за колоною, притулився до неї спиною, завмер. Шалено калатало серце, йому не вистачало повітря. Часу мало, зовсім мало. Кілька хвилин — і прибуде залізна команда... Роботи нещадні. Може — сходами вгору? На дах? Безвихідь, безвихідь... Фотоелемент поки нічого не помічає, бо тінь. Триматися тіні... тіні...

Тільки тоді, коли почувся рев вертольота, а біля під'їзду загрюкала страхітлива танкетка, Окуно парешті знайшов куди тікати. В сад! Адже біля цього готелю — сад і, здається, на виході до саду двері не автоматичні.

— Стій! Злочин...

Окуно вже вскочив у вузький напівтемний прохід, перебіг ще хол, менший, а ось і вихід! Штовхнув двері й опинився на площадці, всипавій гравієм.

Сад освітлений, але від кущів і дерев пролягли чорні тіні — тут можна сховатись! Злочин? Який злочин? Чому злочин? Адже якщо радіація... Йому ж самому...

Упав під кущем побіля струмка, відчув, як тіло сприймає тепло нагрітої за день землі. Трава теж була тепла, сонно плоскотів струмок. Це потроху втихомирювало серце. Окуно Тадасі стежив за гострими зблисками у холі готелю і міркував, що ж діяти далі. Двері в сад вони, безперечно, швидко знайдуть і тоді...

Нараз він згадав, що колись, ще маленьким, бачив тут металевих коней...

Підвівся і, ховаючись у тінях, подався в гліб саду. Зняв респіратора, кинув у траву.

Ось бронзовий кінь із стригунцем — підняті голови, напорошені вуха, хвости по вітру. Тварини наче стривожені тим, що тут відбувається: з усіх боків гострі ножі синюватого світла панахають сутінки, чути важке гупання металевих ніг. Одним ривком Окуно скочив на бронзового коня, правою рукою вхопився за гриву, ліву відставив убік, — і в такій позі заляк, наче й він вилитий з бронзи.

Роботи нишпорили по саду мовчки. Окуно бачив, як один з них нахилився і підняв з трави його респіратор. Підніс до свого об'єктива, потім поклав до бокової сумки і подався вздовж струмка. Ще два, освітлюючи кожен закуток, поволі наближались до нього.

«Хоча б не освітили обличчя... — думав Окуно Тадасі.— Кліпну очима — пропав. Зворухнуса... Ні, ні, витримати, закам'яніти!»

Світло двох прожекторів — наче синюваті мечі. Прокляті роботи так і розмахують ними, ніби заповзялися постинати все живе.

Наближаються...

«Статуї сліпі. Заплющую...»

І цієї ж миті світлові мечі полоснули його по обличчю. Проміня було таке інтенсивне, що навіть перед заплющеними очима пошплили, закрутилися оранжеві кола. Мить, друга, — і вони почали тьмяніти, розпливатися...

Відійшли? Окуно не зворухнувся, доки не почув, як віддалилось гупання важких, нелюдських кроків.

Через деякий час почулося ревище моторів. Подаленіло, приглухло.

Окуно Тадасі скочив з коня, погладив його бронзову гриву і, сторожко озираючись, подався із саду.

Кьоко чекала його на підземному пероні. Як тільки побачила, що він вийшов із сутінок і змішався з натовпом,— кинулась навстріч, розпитовуючи людей, простягаючи до нього руки.

— Нарешті!.. Я так тривожилась... Сакура моя спить, от я й вийшла...

Окуно провів язиком по своїх пошерхлих губах, з усмішкою спитав:

— Ти хотіла сказати — наша сакура, Кьоко-сан?

— Так, наша, Тадасі-сан... Любий мій, милий...

З вузького коридора Окуно потрапив до просторого приміщення. Стеля по периметру підсвічена лампами денного світла, підлога із сірого пластика, почовгана ступнями роботів. Ні меблів, ні якихось інших речей, звичайно, нема. Порожньо і голо. Прямо перед ним у стіні чорніло два прямокутники входів.

Окуно озирнувся, прислухався.

Десь далеко-далеко щось стугоніло, зливаючись у рівномірний шумовий фон. Якщо напружити слух, то можна розрізнити окремі звуки — клацання, плюскіт, вібрацію. Все це йому знайоме відтоді, як він працював тут інженером внутрішньої служби. Тепер обов'язки по внутрішньому обслуговуванню виконують виключно роботи. Унікал випровадив зі своїх секцій усіх людей — тепер Окуно розуміє чому. Збагатившись людською наукою і на-



вчившись самостійно розвивати знання, Електронний Мозок вирішив стати цілком незалежним, автономним. Страх? Можливо. Звичайно ж, роботи надійніші, ніж люди. Запрограмовані на швидке і бездоганне виконання наказів, позбавлені емоцій і здатності думати,— хіба вони не забезпечать технічного нагляду за численними секціями, контурами і каскадами Мозку?

Ну що ж, інженер Окуно Тадасі зараз теж стане роботом — аби дістатись до життєво важливих центрів Мозку. А тоді...

О, тоді він зуміє нейтралізувати прокляту-щого Унікума!

Окуно аж зажмурився, уявивши рубильники на великому мармуровому щиті в залі енергостанції. Кілька ривків — і живлючий струм перестане надходити в жадібні кабелі, трансформатори, провідники й напівпровідники Мозку, зникнуть силові поля... Електронний узурпатор одразу перетвориться на купу металу, ізоляції, пластики... Найперше треба буде вимкнути систему безпеки, а тоді...

Загупало, до приміщення почали заходити роботи. Чулося специфічне дзижчання їхніх моторів — наче сюди набилося безліч комарів. Роботів було досить-таки багато, але жодного зіткнення Окуно не помітив. Сходились, як добре вимуштрувані солдати. Вишикувались у два ряди — почався профілактичний огляд. В кожній парі роботи по черзі оглядали один одного, перевіряючи і голови (прийомо-передаточний пристрій), і ноги — несучі механізми, і руки — інструменти. Зачищали контакти, ненадійні деталі замінювали.

Покінчивши з профілактикою, роботи у позах готовності поставали навпроти своїх виходів і так заклакли. Тільки сприйнявши імпульс-наказ, кожен з них оживе і піде виконувати свої обов'язки.

На «зайвого» робота вони уваги не звернули, бо мислити не вміли, а відповідного завдання не одержали.

Пластмасова оболонка була досить важка, сковувала рухи, але з цим можна було миритися. Інженера непокоїла тільки думка, чи розшифрує він сигнали? Чи не вчинить якоїсь помилки? Котрийсь із членів підпільного комітету спитав: «А ви усвідомили, на що наважуєтесь?» О, так, тепер він усвідомив... Ах, як вчасно Кьоко ввійшла в його життя — поки він не отупів остаточно й безповоротно, поки не втратив здатності мислити! Унікум... Зажди, ось тільки дістануся до мармурового щита...

Сигнал проредся до його свідомості потоком електромагнітних імпульсів, розібрати які годі було й думати. Окуно без вагання рушив за тими роботами, що прямували вбік енергостанції. Метрів через сто тунель поділявся надвоє, ліворуч — до Залу. О, повернули туди!.. Йому загупало в скронях, стало важко дихати. Близько-близько... Куди ж це вони — хіба не в Зал?! Ну, що ж, це, може, й краще... Інженер звернув у широкий прохід, і в очі йому саянула білизна мармурових стін. Щось було холодне й урочисте в цій білій кам'яній геометрії. Тихо. А чому, власне, так тихо? Де джмеліне гудіння високої напруги?.. Рубильники! Де ж рубильники?!

В якомусь заціпенінні Окуно мацав очима голі стіни. Ні щита, ні рубильників віде не було! Переробив, клятий, замурував... Бач, остерігається. А чого, власне, йому остерігається? Ух...

Ударив кулаком по білій стіні і, навіть не відчувши болю, кинувся геть.

Шогі! Унікум вирішив провести матч у шогі¹ з новою математичною машиною «Піфагор». Фігурами у грі мусили стати сорок найкращих у Токіо гравців. Може, Унікум захворів на марнославство, а може, тільки хотів принизити людей?

Окуно вирішив скористатися з цієї нагоди. Вислухавши його план, Кьоко спочатку зраділа, а зараз, перед початком матчу, дуже хвилювалася. Металася в своєму тісному боксі туди й назад, нервово стискувала пальці і раз у раз поглядала на хронометр. Очі їй блищали, на блідих щоках проступив рум'янець.

Вхопила доньку на руки, пригортала, притискувала до грудей. Міка, обнявши її за шию, спитала:

— А коли ми підемо в сад?

— Підемо, підемо, вже не довго чекати!

Нарешті спалахнув екран, Кьоко сіла на килим, підібгавши під себе ноги. Міка вместилася поруч і, наче відчуваючи напругу моменту, сиділа тиха, не по-дитячому зосереджена.

— Бачиш, бачиш, Міка-тян, он іде Окуно-сан!

До великої зали, біла підлога якої була поділена лініями, заходили «фігури», і Міка ніяк не могла впізнати Окуно. Ось пройшли «генерали з дорогоцінного каміння» — їхні п'ятикутники на головах виблискували рубінами; за ними зайняли свої місця «золоті генерали», далі «срібні генерали», потім «воїни з колісницями», — усе так, як і повинно бути у цій стародавній грі. Кожна із супротивних армій вишикувалася у три ряди, розділяло їх також три ряди білих квадратів. У кожного на голові — різнобічні п'ятикутники, гострим кутком повернуті до ворожого табору.

Кьоко не спускала очей з Окуно. Він, у формі «генерала з дорогоцінного каміння», стояв на правому кінці центрального пояса, ближче до Пульта Управління, на якому спокійно сяяли невеличкі овальні екрани осцилографів і рясніли ряди різноколірних кнопок. На екрані добре видно його обличчя — зосереджене, спокійне, якесь навіть байдуже. Кьоко дивилася на нього з любов'ю: от витримка! Адже саме йому доведеться виконати найвідповідальнішу роль у цій акції... Зараз Унікум переконається, що люди — це все-таки не роботи...

Коли всі «фігури» завмерли на своїх квадратах, зазвучав металічний голос:

— Розпочинається матч Унікум — Піфагор!..

«Розпочинається... — зловтішно подумала Кьоко. — А як він скінчиться?»

— Для мене — велика честь зіграти зі своїм творцем! — почувся тонкий голос «Піфагора». — І я виправдаю його сподівання,

¹ Шогі — японські шахи.

продемонструвавши випахідливу, бездоганно логічну гру.

— О боже, як вони розмовляють! — прошепотіла Кьоко, невідривно дивлячись на екран. — Нещасні електронні мавпи...

— А де мавпи, мамо? — торкнулася її руки Міка.

— Та он же, бачиш, під стіною одна баньката стоїть.

Нарешті гра почалася. Виконуючи команди Унікума і «Піфагора», живі фігури займали вказані квадрати, «забитих» виносили роботи, — усе йшло, як і слід йому йти. Окуно, стоячи скраю шахівниці, весь час дивився на панель Пульта Управління, — певне, вивчав, які зміни зроблено в його схемі.

Чи то так тільки здавалося Кьоко, чи й справді час мигав повільно, ой як повільно! Десять, п'ятнадцять, двадцять хвилин... Коли ж вони почнуть свою гру?

О, вже...

Той, що стояв поруч Окуно, вийшов зі свого квадрата і кинувся до пульта.

— Порушення! — загримів голос.

Роботи схопили людину і потягли назад. Саме цим коротким замішанням і скористався Окуно. Метнувся до Пульта і почав швидко натискувати кнопки.

— Молодці, ох, молодці! — зціпила руки Кьоко. — Оце тобі шогі, узурпатор...

— Це така гра, мамусю? — обізвалася Міка.

— Так, це велика гра, дитинко...

В залі зчинився гамір, метушня. Роботи раптом попадали і лежали нерухомо. Щось загуділо, монотонно і набридливо, аж у скронях

заболіло. Кьоко вже була простягла руку, щоб вимкнути звук, але раптом усе стихло, почувся голос Окуно:

— Неба і Сонця!

— Неба і Сонця! — підхопили товариші Окуно. — Неба і Сонця!

Клич, який досі підпільники вимовляли пошепки, тепер лунав у самісінькому центрі Унікума, звучав з мільйонів екранів підземного Токіо.

— Неба і Сонця! — радісно вигукнула Кьоко, цілуючи Міку.

Окуно натиснув якусь кнопку на Пульті — почувся металевий голос:

— ...чить. Що це значить?

— Кінець твоєї узурпації, Унікуме! — відповів Окуно. — Твої збройні сили вимкнено, нейтралізовано... Тепер скажи: навіщо ти штучно підтримував радіацію на контрольних пунктах?

— Люди не відповідають стандартам. Їхні бажання — занадто мінливі величини, вони кожної миті порушують інтегральні схеми, ритмічні графіки. Їх треба сховати під землю. Це раціонально. Без них Токіо досконаліший. Програма і ритм, програма і ритм... Я маю ще резервні команди!

Раптом загуркотіло залізним громом, бабахнуло, екран зблиснув і погас.

Нажахана Кьоко не знала, що й подумати. Невже він понищив усіх? Та через кілька хвилин екран знову засяяв. Ну, звичайно ж, Унікум не знищить сам себе!

— Припини опір, Унікуме. Радіозв'язок перервано. Ти програв.

— Я недооцінив вас,— тихо, мовби з жалем, промовив Унікум.

— Ми замінимо деякі твої блоки, Унікуме, і ти працюватимеш під контролем людей.

— А хто порушив мою заборону?..

— ...Хто підірвав твою несправедну владу? — усміхнувся Окуно.— Це зробила Мікатиан, маленька сакура! Тепер наше і Небо і Сонце! Виходьте, люди...

К і м П У Ш К А Р Ь О В

ТРИДЦЯТИЙ ВАРІАНТ

1 Такої приголомшливої сенсації не могли пригадати навіть посивілі уболівальники й оглядачі, на очах яких вершилася мало не вся історія вітчизняного футболу. І коли б перед початком матчу хтось наважився прогнозувати щось подібне, його просто взяли б на глум.

Сталося так, що в день відкриття сезону чемпіон країни «Олімпік» приймав на своєму полі дебютанта вищої ліги, який вступив у боротьбу за першість під досить претензійним прапором — «Нові Колумби». Сказати відверто, мало хто знав цю провінційну команду. Вона не справляла враження навіть у другій групі, де перебивалася з третього місця на четверте й навпаки; у вищу лігу потрапила майже випадково, несподівано вигравши п'ять останніх матчів підряд. Подейкували, що єдиний справжній гравець на всю команду — воротар Свет Мартич, хлопець молодий, спритний, сміливий, наділений доброю реакцією.

У день зустрічі «Олімпіка» з «Новими Колумбами» стотисячний стадіон уболівальники заповнили вщерть лише з однієї причини: надто скучили вони за великим футболом і до того ж дуже хотіли побачити те «веселе життя»,

котре влаштують їхні улюбленці суперникам — цим «новоявленим Колумбам», як уже встигли пожартувати на трибунах.

«Олімпік» почав зустріч, як і личить чемпіонові, — впевнено, спокійно, солідно. Вже на перших хвиликах найкращий бомбардир минулого сезону Ірвінг Чест тричі перегравав захист «Нових Колумбів», здавалося — невідпорно посилав м'яч у сітку, і тільки справді чужа майстерність Света Мартіча рятувала ворота. Але потім усе пішло інакше. Честа щільно прикрили, йому більше не вдавався жоден з коронних фітнів; захисники немов наперед розгадували і його трюки, і задуми його партнерів, легко перехоплювали м'яч і адресували своїм пападаючим.

До п'ятнадцятої хвилини «Колумбі» не просто освоїлися на полі, а й забили перший гол. Що було далі — важко передати словами. Команди немов помінялися ролями: дебютант скидався на впевненого лідера, лідер — на безпомічного новачка. Коли пролунав фінальний свисток арбітра, табло показувало розгромний рахунок — 8:0 на користь «Нових Колумбів». Хто тільки не бив по воротах чемпіона! Хто тільки не забивав голів — нападаючі, півзахисники, захисники, і як ефектно влітали у сітку м'ячі!

Команди вже давно залишили поле, футболісти встигли прийняти душ і переодягнутися, а ошелешені прихильники «Олімпіка» все ще юрмилися на майдані перед стадіоном. Одні засмучено обговорювали сенсаційний результат, інші чекали на знайомих футбольних оглядачів: може, хоч вони після традиційної

прес-конференції тренерів розкриють загадку? Але ті й самі не дістали переконливих пояснень.

Тренерові «Олімпіка» після такої гри взагалі не було чого казати. Він знизав плечима й буркнув: нічого не розумію, сталося якесь колективне запаморочення. За всіма показниками його хлопці відмінно підготувалися до сезону, набагато краще, ніж торік: адже їм доведеться боротися за Кубок чемпіонів, вони прагнули якомога раніше досягти бойової форми. А нуль вісім?.. Недооцінили суперників, не настроїлися належно на гру з новачком, а коли схаменулися — було вже пізно. Та в свою команду він вірить, і, хоч їхнім наступним суперником буде володар кубка країни, клуб іменитий, вони неодмінно виграють.

2 Не вельми говіркий був спочатку й тренер «Нових Колумбів» Енріке Манета. Стримано зауважив, що взагалі сподівався перемогти, виходячи, так би мовити, з одвічного фактору, що чемпіон недооцінить новачків. Але такого рахунку не чекав навіть він, хоч і задоволений надзвичайно: самовпевненість суперника треба карати якнайсуворіше.

Журналісти поспіхом записували ці тереветі, і тільки найдосвідченіший серед них, котрий і сам свого часу успішно виступав у ролі тренера, Соді да Сільва, не йняв віри поясненням Манети. Злагоджена гра, що її продемонстрували сьогодні «Нові Колумбі», не могла бути наслідком лише несподіваного нагхнення. Да Сільва бачив грамотно підібраний і добре тренований ансамбль гравців, щоправда,

без яскравих індивідуальностей. Дочекавшись паузи, він мовив:

— Припустимо, ми повірили вам, Енріке, тим більше, що знаємо вас багато років, пам'ятаємо ваші успіхи і невдачі. Мене цікавить інше: ваші нинішні погляди на футбол?

— Мої погляди? — Манета глянув на співрозмовника й подумки відзначив: «Старий лис щось чує, нема сумніву», а вголос відповів: — Їх зумовлено становищем папного клубу. Він ще молодий і дуже бідний, орієнтуватися на придбання відомих чи перспективних молодих зірок — це поки що не для нас. Тому у мене був єдиний вихід: спробувати створити команду-зірку. Не розумієте? Пояснюю. Як ви, певно, помітили, у нас нема чітко визначених соцістів. Сьогодні чотири м'ячі забили нападаючі, стільки ж півзахисники й захисники. Наші основні принципи — захищатися і атакувати колективно, а бити по воротах мусить той, хто перебуває у найсприятливішій позиції.

— Та це ж загальне правило! — заперечив да Сільва.— Так прагне діяти кожна команда, і трапляється, що голи забивають навіть центральні захисники.

— Отож, саме трапляється, — багатозначно підніс вгору палець Манета.— У нашій команді це не примха сліпого випадку, а закон гри. Я не хотів сьогодні, на старті сезону, розкрити карти повністю, але, хай йому грець, скажу: в нас на озброєнні є двадцять дев'ять варіантів атак. Коли хоч один з них розвивається згідно із заздалегідь опрацьованим планом, він будь-що завершиться створенням зручної для взяття воріт позиції...

— Не смішіть нас, Енріке, ми не діти! — зауважив знову да Сільва.— Не можуть футболісти перетворитися на автоматичних виконавців заздалегідь накреслених схем, грати, мов... музиканти по нотах.

— Згоден, не можуть, — кивнув головою наставник «Нових Колумбів». — Там, де є зірки. Одержав м'яч, скажімо, Чест чи Бібі, і вся команда терпляче жде, що то утне наше світило. Ніхто не знає, куди він піде, кому зробить передачу. Не те в нас. Хоч би в кого був м'яч, кожен гравець знає, що йому треба робити без м'яча, куди виходити, чого чекати, хто в тій чи тій ситуації має вдарити по воротах, навіть куди може чи мусить відскочити м'яч у разі неточного удару, де його перехопити чи добити у ворота.— І з несподіваним теплом у голосі Манета додав: — У мене чудові хлопці — не примхливі, слухняні, кожен робить тільки те, чого від нього вимагають, і не більше.

— Але ж це якесь футбольне рабство!

— Або високий вияв свідомої ігрової дисципліни, вважайте, як хочете. Одне обіцяю твердо: ми ще не раз здивуємо вас, двадцять дев'ять награних варіантів — не жарт.

— Останнє питання, — невгавав да Сільва.— Це вашому клубові належить відеоманітофон, котрим записували сьогоднішній матч? І для чого вам запис цієї, вже минулої гри?

— Помітили все ж, — усміхнувся Манета.— Шкода, саме про це я б не хотів розповідати. То наша новина, так би мовити, невеликий секрет фірми.

— Енріке, викладайте все, як на сповіді, в рамках можливого, звичайно,— порадив да Сільва.— Знаєте, ваші колеги — народ досить забобонний, можуть висунути вимогу, щоб принаймні в гостях вам не дозволяли встановлювати поблизу поля відеомаг. Так зроблять раз, удруге, втретє, і доведеться вам відмовитися від своєї новинки.

— Боюсь,— озвався тренер переможців,— що станеться навпаки. До наступного туру всі команди матимуть відеомаги. Річ винятково корисна, мені хотілося хоч трохи потримати її в секреті.

— Завтра неділя,— вів він далі майже замріяно,— мої хлопчики відпочиватимуть. А післязавтра рівно о дев'ятій нуль-нуль почнеться детальний аналіз сьогоднішнього матчу. Як це робиться — ви добре знаєте: тренер бубонить свої зауваження, футболісти, нудьгуючи, слухають його. І все ж нудно, аж у сон хилить. Адаже через півгодини після матчу, та ще переможного, тренер забуває більшу половину того, що хотів сказати: під час гри робити нотатки в блокноті ніколи. От і виходить, що ламаного шеляга не вартий такий аналіз: вивітрилися з пам'яті подробиці, забулися емоції, лишився тільки звичний набір слів: добре — погано, вдало — невдало...

На обличчях журналістів з'явилися посмішки: справді, скільки вони бували в командах у понеділок, нічого путнього в тих тренерських потаціях не чули.

— А тепер уявіть собі, що аналіз матчу ведеться з допомогою відеомагнітофона й телевізора з екраном мало не на всю стіну! —

з піднесенням виголосив Манета.— Можна не тільки відповісти весь хід зустрічі. В разі потреби можна зупинитися на якомусь моменті, повернутися назад, прокрутити той чи той кадр кілька разів. І сам пригадаєш все, що хотів сказати хлопцям, та й їм дуже корисно побачити себе в грі немов збоку, критичним поглядом оцінити власні дії...

— Просто, як усе геніальне,— підбив підсумок загальному подиву Соді да Сільва.— Енріке, ви новатор, стверджую це як ваш колишній колега. Адаже й перед кожним матчем ви можете переглянути плівку, на якій зафіксовано чергового суперника, придивитися до його тактики, скласти певний план гри.

— Можемо, але не робимо цього. Ви мене все ще не зрозуміли. Післязавтра ми будемо аналізувати сьогоднішній матч. Нас найменше цікавлять дії «Олімпіка», хіба що в ті моменти, коли ми відчули справжній опір. Головне — побачити себе, свої помилки й промахи, щоб постаратися надалі не повторювати їх. А хто буде нашим наступним суперником, байдуже. Тим більше, що кожна команда може придумати якусь хитромудру повину, котра зведе нанівець мою попередню установку гравцям. Наше завдання зовсім інше: нав'язати суперникові свою гру, продиктувати свою волю, а там уже його клопіт...

— М-мм, загадали ви нам загадку,— роздумливо мовив да Сільва.— І ще прохання, Енріке. Можна в понеділок побувати у вашій команді на аналізі гри?

— Соді, вибачте, мені дуже важко відмовляти саме вам, патріархові футболу. Але... по-

ки що не можна, — твердо відказав Манета. — Ми ще зовсім молодий клуб, але ми хочемо стати чемпіонами, і тому нам треба багато чого зберігати в таємниці. Хоч би те, що я кажу хлопцям, на що звертаю їхню увагу. Розумієте, існує й методика аналізу гри, поки що вона — тільки моя.

З Неділя випала не дуже весела — низько нависли хмари, часом зривався холодний вітер із мжичкою. Одне слово, хоч з дому не виходь.

Але, на диво випадковим свідкам, од приста-ні відчалив невеликий прогулянковий катер з чотирма здорованими на борту й узяв курс до Диявольського острова, що виднівся неподалік у затоці.

Ніхто не знав, як називається острів насправді і чи є у нього назва взагалі. Ще недавно його називали островом Жардіти: на трьох зручних для висадки пляжах бовваніли великі щити з написами: «Приватна власність Жардіти. Виходити заборонено!» Диявольським острів нарекли відтоді, як Жардіта-молодший надумав улаштувати тут місце розваг і відпочинку. Він опорядив пляжі, поставив легкі будиночки, відкрив атракціони й літній ресторан. Можливо, цей клопчик суходолу й виправдав би своє нове призначення. Та відпочинок закіпчувався у ресторані чи поблизу нього в кафе, захмелілі керманичі човнів, катерів, яхт часто врзалися суднами одне в одне, кількість жертв на воді різко зросла. Відповідно впала сума прибутків від охочих розважатися з такими наслідками. — і вже во-

сьмий місяць Жардіта-молодший сповіщав про здачу острова разом з усіма будівлями в оренду, щомісяця збавляючи суму. Вона дійшла вже того рівня, що стало ясно — далі знижувати нікуди.

У квартеті здорованів, які під дощем висадилися на Диявольському, можна було впізнати тренера «Нових Колумбів» Енріке Манету, його молодшого брата Чезі, президента правління клубу та скарбника. Певно, вони попередньо домовилися з Жардітою, бо почували себе на острові повними господарями: відмикаючи двері ключами з цілої в'язки, оглянули ресторан, кухню, найближчі будиночки. По оглядинах Енріке задоволено підсумував:

— Годиться, база чудова! Поставимо на галлявині пару воріт, завеземо ще пару переносних — і мені більше нічого не треба, можу хоч завтра приступати до тренувань.

— Так, із нашим скромним бюджетом на нинішній сезон це просто знахідка, — погодився й скарбник. — А повітря яке! Курорт, та й годі...

— Справді, кращого не знайдеш, — підтримав скарбника й свого старшого брата Чезі Манета. — Тільки доведеться ось там, на пагорку, спорудити вишку. Місце високе, звідти буде видно кожну псудину, яка непомітно пристане до берега.

— Ви боїтеся, що нас украдуть? — реготнув президент клубу.

— Бог з вами, Хельмут, кому ми потрібні і для чого? — засміявся й Чезі. — Як завжди, я турбуюся про те, щоб зберегти секрети

нашого Енріке. Вчорашня прес-конференція вельми зацікавила всіх: подивіться, що пишуть газети. Впевнений, що тренери інших команд дали б скільки завгодно, аби хоч раз невидимкою побувати на аналізі гри.

— Он воно що! — озвався президент. — Але ж підійти непомітно до цієї веранди, — а ігри аналізуватимуться, мабуть, тут, — можливо...

— Шановний Хельмут, ви мене дивуєте, — докірливо й трохи насмішкувато похитав головою Чезі. — У вашому віці, на вашій посаді, та ще й маючи діло зі мною, слід уже навчитися поважати неперевершені можливості сучасної техніки. Навіщо підкрадатися впритул до веранди, ризикуючи дістати цінком по спині? Ви знаєте, що таке спрямований мікрофон? Він дозволяє ось зараз, у цю мить, підслухати й записати нашу розмову на плівку з відстані чотириста метрів. Нам ще доведеться перед початком кожного обговорення спеціально прочісувати острів.

Президент уважно поглянув на молодшого Манету, спитав:

— Скажіть чесно, тільки цілком чесно: ви оце навмисне намалювали таку страшну картину, щоб підвищити собі ціну? Я гадаю, рано чи пізно метод аналізу вашого брата стане відомий суперникам, це в основному справа часу. Полювати за нами почнуть уже завтра, в понеділок. Можна зробити так, як передбачаєте ви. Можна й простіше. Наприклад, підкупити за добрі гроші когось із наших футболістів, він запише все на мікромагнітофон. Але ж Енріке говорить переважно звичайні речі, тільки дов-

ше за інших тренерів; правду знаємо лише ми з вами.

— Так-то воно так, — мовив Чезі, задумливо покусуючи зірвану стеблинку. — І щодо підвищення ціни ви теж маєте рацію, Хельмут, тільки про це трохи пізніше. Головне ж полягає в тому, що не можна вважати всіх за дурнів. Коли розумний тренер стане свідком двох-трьох аналізів та ще й перегляне свій запис матчу з нами, він може здогадатися, що не такий уже й геній мій братик, що йому дуже допомагає ще хтось або щось. Можливо, мій ящик. Полювання за нами не тільки посиляться, його поведуть іншими методами, а це вельми небажано. Ось чому доведеться в нашій команді відновити деякі стародавні олімпійські звичаї: як колись древні виходили на старт, так тепер на обговорення ігор кожен футболіст приходитиме в чому мати народила і одержуватиме особисто у мене свій халат. Нікому жодних винятків! І сторожову вишку теж доведеться звести, так буде надійніше.

— Ну, це дрібниці, це завжди можна зробити, — кивнув президент. — Мені здається, зараз у вас на думці щось складніше. Давайте, Чезі, переходьте до справи.

— Ви на диво здогадливі, Хельмут, — відповів молодший Манета, зручніше вмоцнюючись на бильцях веранди. — Я б хотів дістати скромну прибавку до раніше обумовлених сум. Скажімо, в розмірі п'яти тисяч...

— На місяць? — квапливо спитав скарбник.

— Ні, за кожен матч, — відказав Чезі й підкреслив: — За кожен виграний матч.

Зрозуміло, передусім за вчорашній, сенсаційний.

Над верандою зашанувала гнітюча тиша. Чезі так само спокійно, як і раніше, жував зірвану стеблинку, його старший брат здавався безстороннім, а президент і скарбник розгублено перезиралися. Після блискучої перемоги над чемпіоном країни вони нюхом досвідчених бізнесменів відчули, що цей пройдисвіт вимагатиме надвишки.

Гадали, він попросить п'ять, ну вісім тисяч на місяць. Але закадати п'ять тисяч за кожну перемогу!..

— Вибачте, Чезі, але це занадто, — першим оговтався скарбник. — Це... справжнє пограбування клубу. Двадцять матчів за сезон, сто тисяч!..

— Даг, я знаю, що ви вмiєте дуже добре й швидко рахувати, — урвав його молодший Манета. — Та є одне мудре правило: хай кожен лічить гроші у власній кишені, не турбуйтеся надто за клуб. Я також дещо прикинув, — він поклав на стіл перед президентом змережаний цифрами аркуш паперу. — Після вчорашньої сенсації і ще двох-трьох таких же гучних перемог, — а вони будуть, — це не викликає сумніву, нам не бракуватиме глядачів ні вдома, ні в гостях. Погляньте, там усе підраховано: прибутки клубу, отже, й вапі зростуть принаймні втричі, якщо не в п'ять разів. Ви ніколи в житті не могли сподіватися на такий бізнес, Хельмут, і ви теж, Даг. Як бачите, гра варта свічок.

— Ну, а коли ми не погодимось? — ледь витиснув із себе президент.

— Силувати не буду. Тільки у вас нема іншого виходу. Адже завтра я можу податися хоч би до того ж «Олімпіка». Вони погодяться й на крапці для мене умови, вони багаті за вас. Тим більше, що їм уже сьогодні не дає спокою думка про реванш за вчорашню ганьбу. А я можу забезпечити хіба ж такий реванш! На шістнадцять нуль!

— Чезі, у вас не виникала думка, що ви в наших руках? — зненацька ехидно примружився скарбник. — Що ми можемо зібрати прес-конференцію й докладно розповісти все?

— Ні, не виникала, тому що ви на це ніколи не зважителя, — насмішкувато відповів молодший Манета. — Бо, по-перше, тоді клуб негайно розженуть, та ще й з великим скандалом, а вам назавжди заборонять пастися в спорті. Розумієте? По-друге, нічого докладного про мене розповісти ви не можете. Що, у вас є схема мого винаходу? Нема. Ви знаєте хоч би загальний принцип? Не знаєте. І навіть наймудріші світила науки, запрошені на роль експертів, не допоможуть вам. Те, що зробив я, поки що за межами спроможностей людського розуму, доступне лише окремому видатному генієві, тобто — мені. Зрозуміло? І коли я злигався з вами, то тільки тому, що тут уже працював Енріке. А мені дуже хотілося поставити на ноги себе, свого брата і, на жаль, разом з тим і вас.

У Чезі Манети, як і в кожної людини, була всього одна пара рук. Та в цю мить і президент, і скарбник відчули на горлі його довгі цупкі пальці, його залізну хватку. Подумати

тільки: п'ять тисяч за матч! Вони, фундатори клубу, вже давно вирахували свої можливі прибутки, одкраювати звідти й віддавати комусь таку суму було чистим безумством. І кому? За що? Якомуś винахідникові за якийсь, — він і сам так каже, — загадковий ящик, принцип дії котрого годі навіть збагнути звичайним людям!

— Отже, як вирішимо? — спитав Чезі, дивлячись на сумовиті обличчя фундаторів, на їхні пальці, що нервово тремтіли, немов перемачували втрачені банкноти.

— Хіба ми можемо щось вирішувати? — безпомічно стелюч плечима президент клубу, обдарувавши обох братів по черзі далеко не люб'язним поглядом. — Ви взяли нас мертвою хваткою, хоч-не-хоч, мусимо погодитися на вашу вимого, хай яка вона безсоромна.

— От і гаразд! — підбив підсумок торговця молодший Манета, вдаючи, що не помітив уципливості президента. — Є, правда, ще кілька уточнень. Гроші ви передаєте мені одразу після матчу, жодних затримок я не визнаю. Притому з рук у руки, без розписок чи інших документів. Досить з мене й тих податків, що я сплачую, ці суми мають бути засекречені. І запам'ятайте: наважтеся хоч раз порушити нашу сьогоднішню джентльменську угоду — я вам такого натворю на футбольному полі, що з вас уся країна сміятиметься! А тепер поїхали. Я змерз, хочу на берег, до тепла, до смачних страв і вина. Обід уже замовлений, — він поглянув на годинник, — і через півгодини буде на столі...

4 Другий тур чемпіонату також склався на користь «Нових Колумбів». І не тільки тому, що вони розгромили наступного суперника, забивши п'ять «сухих» м'ячів. Дотримав слова й тренер «Олімпіка», його підопічні легко, переконливо, в своєму витонченому стилі переграли володарів кубка із солідним рахунком 5 : 1. Знову на висоті був найкращий бомбардир країни Ірвінг Чест: він забив чотири голи і втішив уболівальників майстерними фінтами.

Дізнавшись про цей результат, Чезі весело підморгнув президентові клубу й скарбникові: а ви плакали за грошима, називали мене грабіжником! Тепер усі ще раз пересвідчилися в нашої силі. Адрже чемпіон добре підготувався до сезону, і коли ми завдали йому поразки, то це не примха випадку. Тепер глядачів не бракуватиме, встигайте тільки відкривати додаткові каси і не соромтеся продавати квитки на не пронумеровані місця. Та й ціни можна підняти до максимуму, якщо вапу зажерливість ще не вгамовано.

Молодший Манета не помилився. Відтоді хоч де виступали «Нові Колумби» — стадіони не могли вмістити всіх, хто хотів туди потрапити; щоб запобігти тисняві й каліцтвам, поліція обмежувала продаж квитків для стояння. Земляки «Колумбів» ногами тупцювали в чергах, аби подивитися на полі своїх хлопців, яких знали чи не з дитинства, але навіть у найсміливіших мріях не могли припустити, що ті внесуть таке збентеження в світ футболу. Уболівальникам інших міст було не менш цікаво хоч раз, хоч краєм ока побачити команду, що

здійснила фантастичний стрибок з невідомості в лідери національного чемпіонату, один по одному перемагаючи уславлені клуби.

Газети дружно співали осанну Енріке Манети, цьому великому новаторові футболу. Прес-конференції, котрі він проводив, збирали безліч людей: всім хотілося вивідати якомога більше про його тренерські секрети, почути його думку про становище в турнірній таблиці, знати його оцінку суперників. Знамениті оглядачі ладні були дати клятву на біблій, що все почуте заберуть із собою в могилу, тільки б вельмишановний док дозволив їм зазирнути у святе святих — аналіз гри. Енріке ввічливо, але твердо відмовляв усім.

Він-бо розумів: що довше вдасться зберегти ореол таємничості навкруг своїх методів, то більший буде загальний інтерес до виступів команди.

Уже знайшовся привід і посміятися.

Поширилася байка, нібито в «Нових Колумбів» є талісман — білорожева шапочка з помпончиком, у якій від самого початку сезону незмінно виходив на матчі їхній тренер. Варто її забути чи загубити, і тоді програш неминучий. Шапочка надійно оберігає гравців від поразки, а запасні не зводять з неї очей, щоб часом хтось не поцупив.

Звичайно, всерйоз ніхто не брав цих балачок до уваги, зате у великі можливості відеоманітофона повірили наставники всіх команд. Скориставшись з багатючих можливостей відеозапису, відтвореного на екранах великих телевізорів, більшість тренерів призналися: досі працювали немов навпомацки, а тепер разом

із футболістами побачили все, що діється на полі, новими очима. Шкода тільки — не вони перші додумалися до цього і, отже, відстали від Манети. У нього вже склався певний метод, їм ще доводиться шукати.

Пошуки, щоправда, не відзначалися оригінальністю. Відтоді як Диявольський острів став тренувальною базою «Нових Колумбів», поблизу нього щодня кружляло надто багато човнів, катерів, яхт, їхні екіпажі становили переважно закохані юнак і дівчина, часом — аматори риболовлі. Та варто було заглянути в першу-ліпшу посудину, і на очі потрапляло таке, що аж ніяк не могло знадобитися ні закоханим, ні рибалкам: чи то спрямований мікрофон, чи снайперська рушниця, яка замість куль стріляла мініатюрними радіопередавачами.

Як і передбачав президент, траплялися й спроби підкупу футболістів, особливо молодих та запасних. Тільки пронеси мікромагнітофон, зроби запис, передай нам — і на тобі без свідків, з рук у руки, кругленьку суму, котрої не заробиш у команді за рік. Та «Нові Колумби», навіть ті, хто перебував ще в глибокому запасі, зберігали героїчну вірність своєму клубу. Хлопцям дуже подобалося становище лідерів чемпіонату, вони повірили у свою зірку і не хотіли хай і за грубі гроші втратити майбутню славу.

Тоді керівники старих багатих клубів, щоб зупинити переможну ходу дебютанта, зважилися на останній крок — по одному розкупити «Колумбів». Байдуже, чи потрібен зараз якийсь гравець. Головне, спільними зусиллями розвалити ансамбль, вирвати з нього якнайбільше

виконавців двадцяти дев'яти награних варіантів Енріке Манети, хай шукає і навчає нових.

Доки агенти кружляли навколо команди, стараючись добрати ключі до футболістів, тренерові лідера, сам того не бажаючи, знезацька допоміг Седі да Сільва. По закінченні першого кола чемпіонату він виступив з величезним оглядом під промовистою назвою «Що ж це діється?» Як писав автор, таблицю очолено твердо, бо проти стопроцентного результату в очках і солідного балансу м'язів нічого не заперечиш. Але чи відкрив Енріке Манета щось нове у футболі?

Патріарх оглядачів, який свого часу був керманічем національної збірної, відповідав на власне запитання негативно. Він віддавав належне знахідці Манети, його вмінню створити злагоджений ансамбль, награти результативні комбінації. Да Сільва припускав, що «Нові Колумби» стануть у нинішньому сезоні чемпіонами країни (надто великий відрив од суперників), навіть досягнуть певних успіхів у міжнародних турнірах. Та в головному — у зміцненні збірної країни — ні сам Манета, ні його вихованці, на жаль, нічим не допоможуть вітчизняному футболу. Кажіть там хоч що, а треба визнати очевидне: у лідера нема зірок, нема віртуозів тієї найвищої проби, на яких можна покладати сподівання в матчах світового рівня. Да Сільва, не побоявшись образити лідерів, авторитетно стверджував, що майже всі футболісти «Нових Колумбів», за винятком хіба що воротаря Света Мартича, годяться лише для свого клубу; в будь-якій іншій класній

команді їм уготовано тривале, коли не довічне животіння на лаві запасних...

Далі Манета не став читати, засміявся й мовив:

— Я хочу, хлопчики, щоб ви добре подумали над цими словами! А найбільше ті з вас, біля котрих в'ються улесливі джентльмени з інших клубів.

Застереження, видруковане багатомільйонним тиражем, було вельми до речі. Адже найстаршому з «Колумбів» двадцять чотири роки, в такому віці дуже хочеться грати у футбол, щотижня виходити на поле, а не скніти на лаві запасних бодай і в найкращій команді. Та й гроші обіцяють добрі... Так, у багатьох клубах платня поки що набагато вища, ніж у них. Але день у день зростає популярність команди, збільшуються прибутки і відтак преміальні за кожен виграний матч. За цим пильнує їхній тренер, не дозволяє обходити своїх хлопчиків, і найкраще — триматися його...

5 Малий не розумів, чому на один з головних матчів сезону — зустріч «Нових Колумбів» і «Вовків» — тренер Джордж Гріні взяв з собою саме його, молодшого запасного гравця. Він не замислювався над цим, а просто радів: зрештою випала нагода побачити загадкового лідера! Тому він завчасно прийшов до правління клубу, всміхнувся блискучому лімузинові дока, присів біля відчиненого вікна і несподівано став свідком цікавої розмови Гріні з президентом «Оранжевих». Той вручив тренерові квитки на матч і спитав:

— Все, Джордж? Більше вам нічого не

треба? Не соромтеся, вимагайте, в такому ділі ми не пошкодуємо витрат. Може, знадобляться ще помічники?

— Досить одного Тоні, — відповів Гріні, який ніколи не звав хлопчину його вуличним прізвиськом, завжди тільки на ім'я. — Операція делікатна, не варто привертати уваги до себе. Хтось третій може стати зайвим чи навіть завадити.

— Ну, хай береже вас всевишній! — побажав президент «Оранжевих» і зітхнув: — Ви навіть не уявляєте, Джордж, як я бажаю вам удачі! Як хочу, щоб ви розгадали нарешті таємницю Манети і виграли в його команді!

— Розгадати таємницю? — Гріні на якійсь час змовк. — Мабуть, з першої спроби буде важко. Навіть мені. Хоч я про дещо вже й здогадуюся. Після матчу з «Вовками» Манета виступає проти «Фіалок». Проти мого молодшого брата. Там я дещо перевірю. Далі буде зустріч з «ФК-14», із моїм середульшим братом. Тоді постараюся уточнити все остаточно. Ну, а наступна гра наша. Держу парі на будь-яку суму — ми переможемо...

— Джордж, любий, з радістю! — вигукнув шеф. — Вісім тисяч вас влаштовують? Давайте запишемо, так певніше. І якщо виграє, слово джентльмена, я подвою суму.

— Ловлю вас на слові, — весело озвався Гріні. — Мені залишається одне — перемогти. Адже в закладі стоїть мій місячний заробіток!

Через кілька хвилин Джордж Гріні вийшов з правління клубу, весело привітався з Малім, сів за кермо свого шикарного лімузіна, кив-

нув хлопчині на місце поруч — і вони рушили. Підслухана розмова дуже зацікавила Малого: їхній тренер збирається обіграти непереможного лідера! Тільки чого в цю своєрідну розвідку він узяв з собою саме його? Адже зараз на лаві запасних через травми опинилися найдосвідченіші гравці «Оранжевих» — уславлений на весь світ нападаючий Бібі та захисник Далберг. Хто-хто, а вони могли б побачити куди більше. Їм було б що підказати тренерові. А може, річ у тому, що Гріні помітив колісь хлопця на пляжці, сам привів до команди — і відтоді всі вважають його за улюбленця тренера? Ось він і взяв Малого, щоб веселіше було в далекій подорожі...

До мети залишалося ще добрих півгодини їзди, коли док раптом з'їхав з шосе до зелено-го гайка, спинив машину. Підкріпилися кавою з сендвічами, трохи перепочили. А потім Гріні дістав невелику валізу, відкрив її, наклеїв собі вуса та бороду віником, одразу ставши невпізнаним. Запропонував і Малому наклеїти тонкі вусики й довгі баки. Поглянув, задоволено всміхнувся і нараз спитав:

— Тоні, ти ще не втратив свого фаху остаточно?

Щоки юнака спалахнули рум'янцем: тренер натякнув на недавнє минуле віртуозного «ширмача», кишенькового злодія. Гріні обійняв його, поплескав по плечу:

— Не ображайся на мене, синку. Я не хотів завдати тобі прикрості. Але мені конче потрібна твоя допомога. Точніше, допомога того, колишнього Малого. Ти чув, звісно, байку про чарівну шапочку Манети? Так от, Тоні, сьогодні

вона мусить стати моєю. За всяку ціну! І я просто не бачу іншої можливості. Не запрошувати ж для цього професіонала. Та й ніхто не повинен знати, що талісман «Нових Колумбів» у мене.

Малий тяжко зітхнув. Він був такий вдячний цьому симпатичному доброму чоловікові, президентові клубу, всій команді за те, що забрали його з вулиці, взяли спочатку в учні, а тепер — і на місце запасного. Він починав потроху забувати про те ремесло, котрим мимоволі годувався, коли підлітком залишився без батьків. І ось тренер, його бог, його взірєць, нагадав. Мабуть, йому й справді дуже потрібна шапочка цього Манети. Ну, що ж, тренерові не відмовиш. І Малий почав ворухити пальцями, задалегідь розминати їх, як робив це, коли готувався перевірити вміст чужих кишень.

Незабаром прибули вони на стадіон «Вовків». Гріні ще поцікавився, чи не треба допомогти Тоні якимось маневром, скажімо — відвернути на мить увагу Манети, хоч навіть замаскованим не хотілося б потрапляти тому на очі. Тепер усміхнувся Малий: ідіть на місце і чекайте, то мій клопіт. За п'ять хвилин до початку гри він сів поруч, а ще через мить Гріні відчув, що в його кишень опинилося щось стороннє.

— Дякую, Тоні, щиро дякую! — стиха мовив тренер. — Я нікому не скажу й слова. І, думаю, більше таких завдань ти не діставатимеш.

Малий не встиг відповісти нічого, тільки отетеріло роззявив рота. Команди вийшли на

поле, позаду «Нових Колумбів», даючи останні вказівки, йшов Енріке Манета — і на його голові була... та сама білорожева шапочка! Гріні здивовано глянув на Малого, сунув руку до кишень. Його пальці відчували товсті рядки грубого ручного в'язання. Більше того: він намацав і те, на що сподівався, й відтак заспокоїв хлопця:

— Все гаразд, Тоні. Шапочка на місці.

— Я в перерві...

— Ти в перерві не відійдеш ні на крок. Друга шапочка мені ні до чого. Хай думає, що цю забув дома. Чи загубив. Так краще для мене. І для нашої команди.

Почалася гра, і Малий забув про всі талісмани на світі. «Вовки» виступали на своєму полі, перед своїми уболівальниками — і запропонували одразу такий шалений темп, ніби намірялися розтерзати й з'їсти суперників живцем. Гра з першої ж хвилини стала до краю жорсткою, різкою, часом відверто грубою: щомиті лунав свисток арбітра, щедро сипалися зауваження й попередження. А далі все пішло так, як бувало, коли вірити газетним звітам, і в попередніх матчах з участю лідера. На п'ятнадцяту хвилину «Нові Колумби» цілком розгадали тактичний малюнок гри суперників і почали розвивати свої грізні атакуючі варіанти. Незабаром один з їхніх центрфорвардів чисто, немов в учбовому фільмі, вийшов сам на сам з воротарем «Вовків», і той не зміг уже нічим зарадити.

— Так, здається, я не помилюся, — задумливо мовив Гріні.

— Про що ви? — перепитав Малий.

Гріні немов прокинувся від сну, злякано озирнувся, відповів:

— Так, нічого. Добре на перехопленні діють...

І правда, «Колумби» безпомилково перехоплювали м'ячі, які їхні супротивники адресували від захисту до півзахисту, від півзахисту — нападаючим. Здавалося, вони підсвідомо вгадували, кому буде передано м'яч, передбачали найхитромудріші комбінації «Вовків» і руйнували їх ще на далеких підступах до своїх воріт. Коли ж переходили в атаку самі, визначити її розвиток було майже неможливо. Окремі передачі на перший погляд здавалися безглуздими, але неодмінно знаходили вільного гравця, що перебував у найвигіднішій позиції. Трибуни стогнали від досади: завжди грізні у себе вдома «Вовки» зараз скидалися на безрогих ягнят, у їхніх воротах опинилося шість «сухих» м'ячів, по три в кожному таймі.

Ніколи ще вони не програвали на своєму полі з таким розгромним рахунком.

— Знаменита команда! — вигукнув Малий, коли вони з тренером знову залишилися вдвох у машині. — Не уявляю, як ми зможемо виграти в них.

— Тоні, хлопчику мій, до тебе одне прохання, — поблажливо озвався Гріні. — Не панікуй, добре? І не наводь паніки на команду. Забудь про своє захоплення. Ми повинні твердити одне: з шести м'ячів п'ять — випадкові...

— Але ж...

— Тоні, жодного «але ж»! — у голосі тренера почувалися владні нотки. — Даю слово: ми



переможемо їх. І з дуже переконливим рахунком. Для цього ми й їздили сюди. І ти мені здорово, дуже здорово допоміг! Тепер допоможеш ще раз. Пам'ятай: з шести м'ячів п'ять — випадкові. Наші хлопці повинні вийти на гру з вірою в перемогу...

6 Ніхто, — зрозуміло, крім керівництва клубу «Оранжевих» та Малого, — не знав про поїздку Джорджа Гріні на матч «Нових Колумбів» з «Вовками», про його дивні слова на трибуні і незначний трофей, який здобув для свого тренера Тоні. У zenіті слави не здогадувалися ні про що й брати Манета. Щоправда, пропажа однієї з двох чарівних шапочок Енріке занепокоїла Чезі, але тут він був безсилий; старший брат одвіку губив носовики, запальнички, гаманці; рано чи пізно мусило статися це й з шапочкою. На те, щоб повернути її, годі було сподіватися. Хто з уболівальників добровільно віддасть таку коштовну пам'ятку! До того ж у будь-кого з колекціонерів незвичайних сувенірів можна зірвати за неї солідний куш.

Білорожева шапочка, однак, і справді була переможним талісманом «Нових Колумбів». І хоч її заміна не позначилася на виступі проти «Вовків», уже в зустрічі з «Фіалками» стала перша сенсація. Непробивний досі захист «Колумбів» раптом дав тріщину, у ворота Света Мартича влетів перший гол. І коли! На двадцятій хвилині, що аж ніяк не відповідало ходу всіх попередніх матчів: на цей час хлопці Манети завжди міцно володіли ініціативою, диктували суперникам свою волю. Відігралися

вони лише за хвилину до перерви, а другий гол провели наприкінці гри.

Оглядачів цей результат дещо спантеличив. «Фіалки» невдало почали сезон, кілька їхніх провідних гравців тільки-но повернулися на поле після хвороби і не встигли набути форми. Всі були переконані, що вихованців Тома Гріні, наймолодшого з трьох братів-тренерів, «Нові Колумби» розтрощать з двозначним рахунком. Аж раптом така несподіванка! Зійшлися на тому, що попередні матчі втомили футболістів. Їм треба перепочити, і тоді вони покажуть себе знову.

Та чергова зустріч, з клубом «ФК-14», скінчилася ще несподіваніше: лідер втратив перше очко. Підопічні Чарлза Гріні, середульшого брата, перевершили самих себе. І хоч як старалися «Нові Колумби», вони так і не змогли стати господарями станєвища. Щось розладналося в добре відрегульованому механізмі: не та була точність передач, не так упевнено, як завжди, перехоплювали гравці м'яч. Перший гол Свет Мартич, котрого вже називали як майбутнього воротаря збірної країни, пропустив у середині першого тайму, другий — одразу після перерви. Лише за десять хвилин до кінця «Колумби» заграли потужно, напористо й зуміли зрівняти рахунок.

Ось тоді президент клубу «Оранжевих», який був на тому матчі, в розмові з одним молодим оглядачем наче випадково кинув фразу: мовляв, усе закономірно, справжні знавці на таке й чекали. Він розповів про поїздку Джорджа Гріні на гру з «Вовками», про його спостереження й висновки, якими Джордж без

сумніву поділився з братами. І на завершення запросив співрозмовника стати свідком сенсації, що станеться наступної суботи. У цих двох зустрічах Гріні дещо перевірив і тепер цілком певен: його вихованці зупинять переможну ходу лідера. Але тут, ніби схаменувшись, президент попросив, щоб розмова залишилася між ними, краще розповісти все після перемоги «Оранжевих».

Недарма кажуть: слово — не горобець. Хіба міг оглядач протягом цілого тижня зберігати в своєму блокноті такий матеріал! Уже другого дня він докладно описав розмову, прикрасивши її й своїми досить оригінальними роздумами. Звичайно, президент може образитися, та коли це й справді секрет, не треба було теревенити зайве.

Однак ні президент «Оранжевих», ні Джордж Гріні не образилися на молодого оглядача. Навпаки, прочитавши його витвір, обидва радо засміялися.

— Ви молодець, шеф! — задоволено сказав Гріні. — Надіслати такий привіт суперникові завжди добре. Тим більше перед відповідальною грою. Хай почухають собі потилицю. Ми тим часом приготуємо невеличкий сюрприз...

7 Чи варто казати, що в день зустрічі «Оранжевих» з «Новими Колумбами» сто тисячний стадіон господарів поля був переповнений. Два яруси просторих трибун не могли вмістити всіх глядачів; хто примостився на сходах, вважав себе за щасливця. Юрби уболівальників влаштували демонстрацію, вимагаючи дозволу транслювати матч по телебаченню.

Ще б пак: Джордж Гріні, чи не головний претендент на місце тренера збірної, заповзвся спинити лідера! Можна собі уявити, що діяється на полі, який то буде футбол! Адже сьогоднішні суперники Манети йдуть на другому місці, це одна з найкращих команд країни. Щоправда, вони набрали на п'ять очок менше за «Колумбів», але на три очка випереджають «Олімпік».

Цього дня відбувалося ще кілька посидинок, від котрих залежав розподіл місць перед закінченням першого кола. Та майже всі відомі й не дуже відомі оглядачі обрали один маршрут — у гості до «Оранжевих». Був серед них і Соді да Сільва. Він високо ставив тренерську майстерність Джорджа Гріні, знав його обережність і розумів: якщо Джордж впевнений у перемозі — матч варто подивитися.

— Ну, чим же ви нас сьогодні здивуєте? — спитав він уже на стадіоні. — Два слова, по секрету.

Гріні відповів виразним поглядом за його спину. Там щільним колом стояли колеги да Сільви з блокнотами й мікрофонами наготові. Лукаво підморгнувши, він потягнув Соді за собою до роздягальні, куди звичайно вхід журналістам суворо заборонено... Футболісти готувалися до матчу весело, пересміювалися і жартували, наче перед другорядною грою. Да Сільва побачив: упевнений не тільки сам тренер, він глибоко переконав і своїх хлопців. До того ж повернувся на поле диригент команди — неперевршений Бібі. І коли Джордж приберіг ще й якусь несподіванку, «Новим Колумбам» справді буде непереливки.

Тим часом Гріні, весь час озираючись, завів супутника у найвіддаленіший куточок коридора, під сходи.

— Ви немов боїтеся, що нас хтось підслухає, — зауважив той.

— В наш час усе можливе, — озвався Гріні майже пошепки. — Хоч тут якщо хтось і може когось підслухати, то швидше я, аніж мене.

Він засміявся з власного дотепу, а далі мовив серйозно:

— Соді, як завжди, нікому й пари з вуст. Хочете знати, як розвиватимуться події? Ми відкриємо рахунок, поведемо гру. Весь перший тайм буде наш. У другому... Я, мабуть, трохи поекспериментую. Будьте особливо пильні. Манеті мають удатися кілька атак. Тільки на ближньому до нас краї. Тоді мої хлопці матимуть кращі шанси на протилежному. Та після сімдесятої хвилини гра знову цілком моя. От і все. І ще раз дуже прошу, Соді: у звіті про матч ні слова про нашу розмову. Це я подружньому розповів тільки вам. Навіть наш шеф не в курсі.

— Домовлено, Джордж. Бажаю успіху, хоч, сказати відверто, я не зовсім утямкував, що до чого. Особливо у вашій розкладці за таймами й хвилинами, старий лис...

Доки журналісти полювали за тренерами, намагаючись дізнатися про можливі тактичні сюрпризи, між керівництвом клубу «Нові Колумбі» та адміністрацією стадіону «Оранжевих» стався тихий, прихований від стороннього ока скандал, у якому головна роль належала молодшому Манеті.

Як і на інших іграх, Чезі хотів поставити

свій відеомагнітофон щонайближче до бокової лінії поля і навпроти центральної, звідки була однакова відстань до обох воріт. Однак йому запропонували зовсім інше місце — далеченько від поля, на спеціальному майданчику за трибунами першого ярусу, зліва від ложі для почесних гостей. Чезі заперечував, домагався свого: в окремі моменти треба мати великі плани, з такої відстані їх не отримаш або ж вони будуть недосить якісні. Проте йому враз довели чудові можливості сучасної довгофокусної оптики, розрахованої і на більший метраж. До того ж відеомагнітофон «Оранжевих» встановлено на такому самому майданчику, тільки праворуч від ложі. І, тут ми готові піти назустріч, якщо в якомусь таймі вельмишановний гість захоче бути ближче до своїх воріт, його апарат одразу ж перенесуть.

На жаль, адміністрація більше нічим не може зарадити. Їхній стадіон суто футбольний, навколо поля нема бігової доріжки, відтак коли поставити два відеомагнітофони на самій межі, це дуже заважатиме уболівальникам — і невідомо, до чого призведе незадоволення публіки: глядачі сьогодні до краю збуджені. Та й ударом м'яча з такої близької відстані можна понівечити дорогий апарат, а платити за нього адміністрація, вибачайте, не згодна. Аргументи були вагомі, Чезі мусив скапітулювати.

Нарешті команди вийшли на поле для розминки. Джордж Гріні поглянув угору, побачив обидва відеомагнітофони на раніше визначених місцях, задоволено всміхнувся і хитро поглянув на Енріке Манету. Той був явно роздрато-

ваний, щось злісно шепотів у вухо президентові свого клубу, котрий тільки безпомічно розводив руками: мовляв, що вдієш, виступаємо не дома — в гостях, а до чужого монастиря із своїм уставом не ходять. Та ось Енріке вдягнув свою славнозвісну шапочку, за мить його обличчя просіяло, він теж звів очі вгору і побачив, як Чезі заспокійливо підніс руку: мовляв, усе гаразд. Гріні стежив за цією пантомімою, і знову на його обличчі майнула посмішка.

Почався матч — і, певно, не було на ньому глядача, уважнішого за Соді да Сільву. Як і обіцяв Гріні, «Оранжеві» одразу пішли в наступ. Вони точно розігрували м'яч, весь час створюючи на певних ділянках поля перевагу принаймні в одного гравця. На сьомій хвилині їхній півзахисник опинився сам біля лінії штрафного майданчика, дістав прострільну передачу зліва і хльостким ударом з лету відкрив рахунок.

Трибуни вибухнули оплесками. Але більшість оглядачів були певні, що Енріке Манета не віддасть без бою таку важливу гру. Наближалася та добре знайома їм п'ятнадцята хвилина, після якої «Нові Колумби» починали планомірний штурм воріт суперників.

Та минула знаменита п'ятнадцята, потім — сімнадцята, двадцята, а ініціативою володіли «Оранжеві». Більше того: саме на двадцятій хвилині їхня незрівнянна зірка, їхній диригент Бібі класичним фінтом позбувся одразу двох захисників, обманув воротаря Мартича, п'ятою віддав пас партнерові — і тому нічого не залишалося, як вкотити м'яч у порожні во-

рота. Трибуни шаленіли: коли улюбленці стадіону досягали переваги у два м'ячі, відіграти не вдавалося нікому.

Соді да Сільва поглянув униз, на Джорджа Гріні, який сидів біля самісінької бокової лінії поля. Його обличчя було спокійне, своїм виглядом він немов підкреслював: я цього чекав, все йде за моїм сценарієм, я навіть не даю додаткових вказівок своїм гравцям, вони самі знають, що треба робити. Патріарх перевів погляд на Енріке Манету і побачив зовсім іншу картину. Наставник «Нових Колумбів», блідий і знервований, в котрий уже раз поправляв свою шапочку, то натягаючи її глибше на голову, то міцніш притискаючи долоньями до вух.

А на полі коїлося щось неймовірне. Ніби його хлопці параз забули всі ті двадцять дев'ять награних варіантів, якими він похвалявся на старті сезону. Журналісти з подивом відзначали в своїх блокнотах, що команда Енріке Манети в цьому матчі втратила головне — вміння перехоплювати м'ячі, руйнувати атаки суперника в зародку, нав'язувати йому свою гру. Футболісти «Оранжевих» легко обходили своїх опікунів, мережили заплутані комбінації, Бібі творив буквально чудеса, а захисники «Колумбів» марно намагалися завадити йому. Наприкінці тайма гості пропустили третій гол, який ефектно забив той же всюдисущий Бібі, і тепер перемога господарів не викликала найменшого сумніву.

Та разом із зміною воріт помітно змінився характер матчу. У глядачів склалося враження, немов посеред поля, від воріт до воріт, пролягла якась невидима лінія, що поділила поле

на дві свослідні «сфери панування». «Нові Колумби» провели кілька досить гострих атак біля західної трибуни, «Оранжеві» не менш злагоджено діяли біля східної, куди надовго перемістився віртуоз Бібі.

Ці хвилини викликали найбільший інтерес і найпильнішу увагу Соді да Сільви. Далекий від думки про звичайнісінький збіг обставин, він пересвідчувався, що відбувається передбачене. Гріні зумів-таки розгадати в грі лідера щось таке, чого не помітили інші тренери (подумалося: і я також!). Навряд чи Джордж розповість йому сьогодні все напрямки, як воно є. А шкода.

Да Сільва подивився на годинник: ішла н'ятнадцята хвилина другого тайма. В цю мить «Нові Колумби» провели блискучу комбінацію, відмінно вийшли до воріт «Оранжевих» і сквитали один м'яч. На трибунах пролунали поодинокі оплески, що потонули в дружному свисті. Оглядачі пошвавішали, занотовуючи: нарешті, спізнившись на цілий тайм, «Колумби» перехопили ініціативу і на знаменитій п'ятнадцятій, хоч і другої половини гри, забили гол. Але Соді не надав значення тимчасовому успіхові лідера, він очікував сімдесятої хвилини.

І щойно вона спалахнула на табло, як гра знову пішла в одні ворота, й Свету Мартичу довелося стверджувати своє право на місце в збірній, рятуючи команду від небувалого розгрому. На кінець матчу «Нові Колумби» пропустили ще два м'ячі і залишили поле з добре знайомим їм великим рахунком — тільки цього разу, вперше від початку сезону, не на свою користь.

Джордж Гріні саяв, мов новий гривеник, приймаючи поздоровлення від керівництва клубу. Президент називав його грабіжником, розповідав усім про парі і додавав, що за такий результат ладен тут же, негайно, підписати чек і на програній заклад, і на суму, яку обіцяв понад те.

— Ну, старий лис, ви молодець! — привітав переможця і да Сільва.— Але мушу вибачитися перед вами, Джордж: я поїду, на прес-конференції не залишуся...

— Чому, Соді? — з жалем вигукнув Гріні.— Невже вам зовсім не цікаво послухати Манету? Адже має він якось пояснити такий розгром!

— Отож-то й є, що якось,— підкреслив да Сільва останнє слово.— А щирої правди я не почую сьогодні навіть од вас, то від Манети — й поготів. Можливо, він її навіть не знає. Слухати ж святу брехню не така вже велика насолода, мій любий. Морочте нею голову іншим, а мене звільніть, шануйте свинуву...

8 Вдруге від початку сезону Чезі Манета залишився без обумовлених на Диявольському острові п'яти тисяч преміальних за виграш. Як і після попередньої нічисі, президент клубу з насолодою сказав йому, що на грошенята доведеться почекаати до крапчих часів, і зажадав пояснень, чому «Нові Колумби» так невдало провели три матчі підряд: в одному пропустили гол, у другому ледь уникли поразки, в третьому програли 1:5. При цьому він попередив, що посилення на втому до уваги не братимуться: за свідченням лікарського кон-

тролю, всі футболісти у відмінній спортивній формі.

Усе це Хельмут Вальде виголосив таким єхидним тоном, що Чезі ледь стримав себе: безмозке створіння, лантух з грошима, а туди ж — вимагає пояснень! Таки справді нещаслива доля генія — бути служником у товстосумів... Але відповів підкреслено спокійно:

— Винна поламка в ящику.

— І ви не могли полагодити його після гри з «Фіалками»?

— Бачите, шеф, мені дуже важко порозумітися з вами, і ви знаєте чому, — якомога в'їдливіше мовив Чезі. — Якби ви хоч трохи тямили в техніці...

— Знову ви за своє! — спалахнув президент.

— Давайте говорити по-діловому, — поморщився молодший Манета, — без істерики, справжня трагедія ще не настала. Отже, якби ви тямили в техніці, я б показав вам схему, щоб ви переконалися: знайти найменшу несправність у моєму апараті дуже й дуже важко. Відійде один контакт, і шукай його серед сотень дротинок, та ще укладених приховано. Я й так не розгинався кілька днів і ночей.

— То хоч не дарма? — пом'якшав президент.

— На щастя, сьогодні знайшов, — полегшено зітхнув Чезі. — Отож наступної суботи вам знову доведеться розв'язувати гаманця.

Обіцяти можна було напевне: «Колумбі» мали грати з аутсайдером.

— Це вже моя турбота, а ви робіть своє діло...

Як все-таки легко обвести нетямущого крут пальця! Чезі прекрасно знав, що його апарат в ідеальному стані, що причиною всіх прикростей було щось інше. З'явилася якась невідома сила, котра стала над ним, вчинила протидію загадковим для нього способом. Та тільки в цю мить, під час неприємної розмови з президентом, в його свідомості раптом сплило одне ім'я — Гріні. Чорти її побивай, цю тренерську династію! Чому саме в зустрічах із клубами, де тренерами представники цього клану, «Нові Колумбі» зазнали невдач?

— Енріке, ти не можеш точно пригадати, коли загубив свою шапочку: до матчу ще вдома, по дорозі на стадіон чи вже на стадіоні? І з ким ми тоді грали?

— З «Вовками». Не розумію, чому ти надаєш цьому...

— Стривай, стривай, — урвав його Чезі, — а після того одразу дізналися три матчі з братами Гріні. Хотів би я дізнатися, Джордж справді був на матчі з «Вовками»? Пам'ятаєш інтерв'ю їхнього шефа?

— Чого не знаю, того не знаю, — знизав плечима Енріке. — Невже ти припускаєш, нібито Гріні про щось здогадався? Він же звичайний тренер, як і всі ми, не більше. А ти ж запевняв, що твій витвір за межами людського розуму...

— Ідея конструкції — так. Але здогадатися про неї можна. Особливо, якщо мати твій чарівний талісман. Скільки разів попереджав: нильгуй шапочку, не загуби!

— Але ж її могли просто вкрасти.

— Це ще гірше! — вигукнув Чезі. — Уяви

собі, що сталося, коли вона опинилась у людській тямущій. Оглянувшись уважно, обмацав та й замислився: а що тут за дротики, а що то за пластиночки? Ех ти, гава... Ходімо, посидимодесь у кафе, щось мене пудить. Якщо і в другому колі бісові Гріні так само успішно зіграють з нами, випадковістю це вже не поясниш. Доведеться йти на поклін.

Чезі Манета хвилювався не марно. Щоправда, до тих повторних зустрічей «Колумби», долаючи одного супротивника по одному, відірвалися від «Оранжевих» ще на п'ять очок: до фінішу було рукою подати, чемпіонські медалі вже просилися хлопцям на груди. Та невдовзі знову вдарив грім.

У другому колі вони приймали вихованців Гріні у себе вдома і, ясна річ, прагнули реваншу. Дарма. Насилу зробили нічию з «Фіалками», але програли «ФК-14» і «Оранжевим». Останнім ще ганебніше, ніж минулого разу — 0:6! Оглядачі насмішкувато зауважували, що «Нові Колумби» тьмяніють в оранжевому світі. Шанси Джорджа Гріні на роль тренера збірної зростали...

9 — Прощу вас, Чезі! Будь ласка, Енріке! Я давно чекаю на вас...

Джордж Гріні, сама вишуканість, привітно зустрів гостей на веранді своєї замиської вілли. Стрункий та елегантний навіть у тренувальному костюмі, він сховався тут від страпної задухи, що впала того дня на місто. Величезне, на всю стіну, вікно веранди було відчинене навстіж, гілки дерев майже сягали легких фотелів, котрі Гріні запропонував відвідува-

чам. Схоже, що він і справді чекав на них. Три келихи стояли на невеличкому столику поруч карафки з гранатовим соком, у якому плавали іскристі крижинки. Джордж налив холодної кислосолодкої рідини в келихи, сів навпроти. На кілька хвилин запанувала мовчанка; гості й господар смоктали через соломинки освіжаючий напій, ніхто не наважувався почати розмову першим.

— Помовчимо, оговтаємося з дороги, — пошартував Гріні. — Хоч мені здається, починати слід вам. Ви зважилися на візит самі, без запрошення. Вибачайте, я просто не готовий.

— Але ж ви сказали, що давно чекали на нас, — невпевнено озвався Енріке. — Отже, ці відвідини не така вже й несподіванка.

— Авжеж, не заперечую, — у тому ж грайливому тоні відповів Гріні. — Дещо пізніше я доведу, що казав правду. Але перше слово гостям.

— Добре, не будемо хитрувати! — рішуче мовив Чезі. — Коли ми вже зібралися разом, то сьогодні мусить відбутися одверта розмова. Джордж, ви можете відповісти на одне питання: як вам пощастило двічі обіграти нас? І чим ви допомогли вашим братам, що також відібрали в нас чотири очка?

— Отак зразу карти на стіл! — сміючись, мовив Гріні. — Знаєте, Чезі, я навіть розгубився. Але постараюся вам відповісти. Все-таки в мене великий тренерський досвід. Ви ж у курсі: мені пропонують збірну країни. Я помітив у грі вашої команди те, що не давалося іншим. Оце й увесь секрет.

Чезі зітхнув, подивився на брата, знову перевів погляд на господаря:

— Джордж, не розповідайте нам байок, залиште їх журналістам. Ми завітали до вас не теревенити, а для серйозної, ділової, підкреслюю — ділової розмови. Запевнюю вас: жоден, навіть найгеніальніший тренер не зможе обіграти нашої команди, коли тільки...

Він затнувся, а Гріні швидко перепитав:

— Що — коли тільки?

— Ось тут я б хотів почути відповідь од вас. Розумієте, Джордж, усе ж головним у цій грі залишаюся я. І мені цікаво знати, як далеко проникли ви у нашу, точніше — в мою таємницю.

— Тоді дозвольте мені почати здалеку...

Гріні знову наповнив майже спорожнілі келихи, поклав на столик коробку дорогих сигар, запропонував гостям, запалив сам і зручніше вмовстився у фотелі, уважно вдивляючись у молодшого Манету, немов хотів заіпнотизувати його.

— Уявіть собі, Чезі, ми давно знайомі з вами, — неквапно почав він. — Але так, однобоко. Я дуже добре знаю вас, ви мене — ні. Я вчився на першому курсі, ви — на третьому. Вже тоді ви були знаменитістю. В межах університету, звичайно. Я з насолодою слухав ваші студентські доповіді, їй-право, не перебільшую, — з насолодою. Особливо про телепатію, про обмін думками. А надто, — Гріні зробив наголос на дальших словах, — про можливості читати чужі думки. Приховано й на відстані. Скажу чесно: було до біса цікаво! І тепер я здивований, до краю здивований, що ви пода-

рували свій геній футболу. Не вартий він такого відкриття, повірте мені! Хоч тоді, студентом, я думав: от би застосувати все це в нашій команді!

Брати ледь помітно зблідли, тривожно перезирнулися: постріл влучив у ціль. Молодший Манета навіть не припускав, що Гріні так багато про нього знає.

— Ваша ідея з відеоманітофоном, — вів той далі, — також блискуча. Прийміть за неї щирі поздоровлення від мене й моїх колег. Ми залюбки перейняли досвід. Тільки ящики в нас абсолютно різні. Ваш — продукт думки генія, наші — звичайний ширвжиток.

Господар зробив паузу, щоб гості могли оговтатися. Чезі було парко на прохолодній веранді, він витирав лоба хусточкою і не випускав з рук келиха, де танули студенті крижинки. Енріке видавався зовні спокійнішим, що напевне потверджувало: провідна роль належить молодшому братові, старший тільки здійснює його задуми.

Зрештою Чезі мовив:

— Можливо, ви де в чому й маєте рацію, Джордж. Та в конструкції апаратів нема принципової різниці, у мене теж ширвжиток...

— З десятком кнопок на кожній ручці, — уточнив Гріні. — Пам'ятаєте, ви пояснили якось журналістам: власне, мовляв, удосконалення, щоб легко переходити на великі, середні, загальні плани. Чезі, любий, для цього вистачить і чотирьох кнопок. У вас — десять на кожній ручці. І в кожній команді по десятеро польових гравців. Щоправда, доки все це настроїш, минає хвилину із п'ятнадцять, але то байдуже.

Ну-ну, не треба, Чезі! Вишійте ще соку, роз-
стібніться. Тут нема жінок...

Гріні ввімкнув вентилятор під стелею, ши-
рокі лопаті безшумно закрутилися над ними.

— Не знаю, казати далі чи ні. Ви надто
розхвилювалися.

— Нічого, це від спеки, вже минулося,—
відповів Чезі.— Мені самому цікаво, як далеко
сягнули ваші відкриття.

— Гарзд. Я певен, що ви контактуєте
футболістів, своїх і суперника. Але, як ото
було і в нашому знайомстві, однобоко. Ваші
хлопці знають наміри суперника: куди піде,
кому хоче зробити передачу. Ось чому вони
так вправно перехоплюють м'яч. Інколи ви
контактуєте з своїми гравцями Енріке. Він ве-
де їх в атаку, підказує раціональний план. То-
му й не розлучається з шапочкою-талісма-
ном,— Гріні всміхнувся,— навіть якщо знена-
цька загубить її. Є запасна.

— Але ж про все це можуть здогадатися
й інші! — схопився Чезі, й було в його вигуку
стільки сумовитого відчаю, що старший брат
мимоволі здригнувся.

— Сумніваюся,— поблажливо схилив голо-
ву Гріні.— Адже у футболі, принаймні нашо-
му, всього два інженери. Ви та я. Щоправда,
вони є на трибунах. Але ті не страшні. Ті при-
ходять просто дивитися матч, відпочивати.
Вони не замислюються, чому переміг я чи
Енріке. Це їм пояснять Соді да Сільва і його
колеги. Отже, вам слід стерегтися тільки мене.

— Добре, останнє питання: що допомагає
вам нейтралізувати дію мого ящика? Адже не
заземлюєте ви своїх футболістів?

— О, ви підказали ще один спосіб. І дуже
непоганий: пропустити тоненьку дротинку від
ноги через шип бутса,— Гріні засміявся.—
Але свої методи протидії я збережу в секреті.
Я знав, проти чого треба боротися, і знайшов
захист. Скажу тільки одне: я можу протисто-
яти вам навіть на вашому стадіоні. В цьому ви
переконалися... А тепер вибачте, мушу вас на
кілька хвилин залишити. Потім докінчимо.

10 Коли Гріні повернувся на веранду, брати,
очевидно, вже встигли все обговорити.

— Джордж,— спитав Чезі,— ви можете до-
помогти будь-якій команді обеззброїти мене?

— Хоч спросоння, від початку й до кінця
матчу. Я навіть думав: чи не стати вашим пер-
сональним суперником? Де граєте ви — там
і я. Перед матчем гроші з рук у руки, і «Нові
Колумби» не страшні. Уявляєте, Чезі, райське
життя! Без тренувань, без турбот. І платити-
муть, запевняю вас, пристойно.

— Джордж, це ви серйозно? — занепокоїв-
ся Енріке.

— А чом би й ні? — насмішковано озвався
Гріні.— Ваш брат, шана йому, забезпечує вам
чималий достаток. А я один знаю його таєм-
ницю. Ось вам і своєрідний симбіоз. Я згоден
відігравати в ньому роль паразита.

І знову запала тиша. Її порушив винахід-
ник:

— Вамі брати знають про мене стільки ж,
скільки й ви?

— Чезі, не майте мене за дурня...

— За яку суму на місяць ви будете мовча-
ти? — наважився на останній крок молодший

Манета.— Тільки мовчати надійно, щоб я міг спокійно спати.

— Шість тисяч,— одказав Гріні, немов від першої хвилини зустрічі чекав на це запитання і давно обміркував відповідь.— Гадаю, я не роздягну вас догола. Чотири тисячі мені. По одній — братам. Їм, звісно, небагато, але краще, якщо мовчатимуть і вони. Про це потурбуюся я сам. Ви матимете діло лише зі мною.

— Домовлено! — рішуче підсумував Чезі.

Шість тисяч на місяць було не так уже й багато, хоч платити їх доведеться з власної кишені. Хельмут Вальде не повинен нічого знати про сьогоднішню зустріч. Віц, як і раніше, мусить безоглядно вірити у всемогутність Чезі Манети й сплачувати йому по п'ять тисяч за перемогу.

Нічого не вдієш, так влаштовано світ, кожен робить свій бізнес. Цього року «Нові Колумбі» вперше стануть чемпіонами країни, їм уже ніхто не завадить. А наступного треба знову взяти шефа за горлянку, вигребти з того мішка побільше для себе й Енріке. Одне слово, жити можна.

— Та це ще не все,— сказав Гріні.— Братами, можливо, я іноді вам поступлюся, коли їхні команди не пастимуть задніх. Але зі мною ви завжди будете грати чесно. Тим більше, що сіє, як кажуть, від вас не залежить. Зберегти своїх хлопців од вашого впливу, Чезі, я, слава богу, можу.

— А ми інакше собі й не уявляли.

— І ще одне...

— Чи не забагато умов, Джордж? — устряв Енріке.

— Ні, саме в міру, це остання. Ви станете чемпіонами, але кубок виграю я. Будь ласка, не заперечуйте. Я ж узяв з вас мізерні гроші, бо мав на оці ще й цю послугу. У фіналі я вас обіграю скромно, даю слово. Та ви неодмінно мусите пробитися до фіналу, усунути з мого шляху всі сильні команди. Вони в одній групі з вами.

— Джордж, аж тепер я зрозумів, чому Соді да Сільва частенько називав вас старим лисом,— кисло зауважив Енріке.

— От і чудово! Головне, що ми домовилися...

* * *

Відчинилися двері, й служниця вкотила на веранду столик з усілякими наїдками. Від них так апетитно пахтіло, що, попри бажання зразу, не гаючи й миті, залишити це місце, брати Манета немов приросли до фотелів.

— Тішу себе надією, що ви пообідаєте зі мною,— гостинно запросив Гріні.— Не будемо порушувати традиції. Добру угоду треба освятити улюбленими напоями. Я ж казав, що чекав на вас.

Він підійшов до бару, вмонтованого в стіну, поклав палець на кнопку, але параз обернувся й з усмішкою мовив:

— Є в мене один кумедний тост. Якщо він, звичайно, не образить вас.

— Нас уже ніщо не образить,— тужливо відповів Чезі.

— Тоді дозвольте. Пам'ятаєте, Енріке, на початку сезону ви похвалилися, що маєте два-

дцять дев'ять награних варіантів атаки? Пропоную вишити за тридцятій — з моєю несподіваною участю!

Гріні натиснув кнопку, і дверцята бару ковзнули вбік. У м'якому світлі золотилися три палиті заздалегідь чарки поруч трьох пляшок коньяку різних сортів. А в центрі, поміж штофів та келишків, бовванів старовинний Будда, потворний і надміру гладкий. Його увінчувала білорожева шапочка Епріке Манети.

Микола ДАШКІЄВ

ЕЛІКСИР ЖИТТЯ

Напровесні цього року в П'ятій палаті Найцентральної клініки міста Києва помирив такий собі підстаркуватий Письменник. Він прожив на світі не багато й не мало — півста літ; зазнав за ці роки і слави й неслав'я, гіркоти поразок і радості перемог; працював, не знаючи ні сну, ні спочинку; написав кільканадцять сяких-таких науково-фантастичних оповідань, повістей та романів; ніколи не думав про старість і смерть, бо вони уявлялися йому надто далекими... аж раптом захворів і опинився в лікарні.

Дивно було спочатку Письменникові: як це так сталося, що він, завжди такий дужий і молодий, — бо відомо ж, що в 50 літ тільки починається зрілість! — не може самостійно підвестись на ліжкові; як це так, що йому, який завжди уникав ліків, — окрім еліксиру балзорості, звичайно! — тепер щодня доводиться поглипати неймовірну кількість таблеток та порошків; як це в нього, — колишнього такого соромливого! — вистачає нахабства вісім разів на добу повертатися до гарненької фельдшериці Тасі тим місцем, — даруйте на слові! — звідки поги ростуть і куди шприцем штрикають?!

Але що ж — людина звикає до всього на

світ! Отож і Письменник поступово призвичаївся до думки, що він — хворий. Дешо пізніше усвідомив, що він — тяжко хворий. Оскільки ж всілякі уколи, порошки та мікстури аж ніяк не допомагали, Письменник з часом переконався, що він — певиліковно хворий. А в такому разі личило готуватися до смерті.

Слід віддати Письменникові належне: він був дисциплінованим пацієнтом, тому пообіцяв не помирати, поки Великий Консиліум отієї найцентральнішої клініки не поставити остаточного діагнозу. А тоді — поганяй до ями, бо, як відомо, навіть звичайний діагноз дільничного лікаря оскарженню не підлягає, то що вже казати про вердикт Великого Консиліуму!

Одне слово, рапо чи пізно, а таки відбувся й Великий Консиліум. Говорилося на ньому багато мудрих-премудрих фраз, та всі — латиною, та все з посиланнями на світил медицини, починаючи з тата-Гіппократа і включно аж по Попова-гомеопата. Звісно, кожен з членів Великого Консиліуму вважав несхибно правильною тільки свою власну думку і дуже негативно ставився до міркувань інших колег. Проте недарма ж у підручнику з алгебри написано, що мінус на мінус завжди дають плюс. Остаточний діагноз був одностайний: «Смерть!»

Повторюю: з Письменника був слухняний пацієнт. Правда, почувши вирок, він спочатку хотів попросити відстрочки болай на тиждень, — аби не псувати терапевтичному відділу показників по смертності за перший квартал поточного року, — але потім зрозумів, що лікарі не поступляться науковою принциповістю навіть

виряди вищезгаданої благородної мети, отож навко зітхнув і склав руки на грудях, чекаючи приходу Смерті.

Й догрішив би проти істини, коли б сказав, що Письменника надто радувало оте чекання. Звісно, він ніколи не агітував за безсмертя індивідуумів і навіть своїм найулюбленишим персонажам не відпускав більш як 150 років життя. Проте було в нього одне дивацтво: він погоджувався померти без жодних парікань на доло тільки після того, як напише свій найкращий твір. Все, що він опублікував досі, видавалося йому ще дуже недосконалим, і, цілком зрозуміло, він, як людина принципова, не міг поспішати на той світ передчасно.

«Ех, — думав Письменник з гіркотою, — чому я так і не встиг написати давним-давно задуманий науково-фантастичний роман «Еліксир життя»? То був би мій найкращий твір, він запалив би тисячі юнаків та юнок, покликав би їх до найдерзновенніших наукових звершень! Коли б я написав його, скажімо, двадцять років тому, можливо, хтось із тодішніх моїх читачів досі знайшов би ті ліки, яких бракує нині, аби врятувати від смерті і мене, і багатьох-багатьох таких, як я!»

Так-так, сам винен! Захопився космічною тематикою, повсякчасно мандрував на інші планети, забуваючи, що на грішній Землі ще ой як багато нерозв'язаних пекучих проблем... От і домандрувався!

«Еге ж, — продовжував Письменник свої сумні роздуми, — коли б я написав цей роман півніть рік тому, то зараз силою уяви оживив би свого найголовнішого персонажа і запитав

би в нього рецепт справжнього Еліксиру життя!»

Не треба думати, що Письменник просто марив, маючи температуру 40,2°. Ні, він таки дійсно володів чудесною здатністю матеріалізувати своїх героїв, і особливо це вдавалося йому вві сні, коли, згідно з ученням академіка Павлова, кора головного мозку загальмована майже повністю, зате неймовірно активізована підкірка. Оживлені персонажі ставилися до свого Автора шанобливо, охоче розповідали про життя-буття, ділилися найпотемнішими мріями, а Письменник, слухаючи їх, здебільшого мовчав, дружньо посміхаючись, та прикипував головою. Шануючи суворий закон про заборону контрабандного перевезення інформації при подорожах у Машинах Часу, він уникав розмов про подробиці найгеніальніших винаходів та відкривав близького Майбутнього, ніколи не розпитував про будучину своїх друзів та ворогів, і взагалі, жодного разу не скористався з можливості стати несхибним ворожбитом, непервершеним конструктором чи геніальним ученим. Чого не було — того не було. Засвідчую.

Але так ішлося раніше. А зараз — нема де правди діти! — завагався наш Письменник. І зрозуміти його можна: ще й нині, в епоху торжества кібернетики, письменниками, — навіть письменниками-фантастами, — стають головним чином не байдужі електронно-обчислювальні машини, а живі люди, яким дуже не хочеться помирати передчасно.

Так було і з нашим Письменником. Звісно, він розумів, що нелегальне використання ін-

формації з Майбутнього буде кваліфіковано, в кращому разі, як службовий злочин. А в гіршому — скажуть просто: «Крадіжка!» Однак при потребі завжди можна підшукати теоретичне підґрунтя для першого-ліпшого вчинку, отож і Письменник схопився за рятівну думку:

«А чому, власне, крадіжка?! Я взяв би той рецепт наборг, аби мати можливість створити свій найдосконаліший роман. Написав би, а тоді й помер би спокійно».

Міркування видалися цілком логічними і навіть юридично обґрунтованими: справді, якщо він помре, то й роман «Еліксир життя» не буде написано, а щоб написати, потрібно прожити ще бодай років зо три...

Письменник розплющив очі, тьмяним поглядом обвів палату. Вона була повна розворушеної темряви і лункої тиші. Сухотним жаром віяло від невидимих стін, стелі та підлоги. Пронизливо пахло пролісками. І не ворухнет-ся ніщо ніде, не проступає жоден людський силует, бо немає кого матеріалізувати, — ще не написано роман «Еліксир життя», не створено образ того патхпенного вченого, який мав би винайти чудодійний засіб проти смертельної хвороби...

Отут-то Письменникові й сипонуло морозом по спині: то неже порятунку немає?!

— А стривай-но, стривай!... — мимрив він гарячково. — Я зараз матеріалізую якогось із тих персонажів, що вже живуть на сторінках моїх книг. Невже я за двадцять п'ять років напруженої праці не створив жодного героя, який був би здатний допомогти мені в цей найскрутніший для мене час?!

Письменник напружив свою волю так, що аж голова обертом пішла, затамував подих...

...І раптом дзвінко луснула тиша, спалахнуло нестерпно сліпуче світло, залунала кришталева музика електронного органа, а посеред палати з'явився... Бог!

Не треба посміхатися так скептично, друзі! Наш Письменник був переконаним атеїстом і навіть перед смертю бога не закликав. Але як матеріалізація персонажів літературних творів взагалі справа дуже складна, а коли в людини температура сягає понад сорок градусів — помилки неминучі. Одне слово, посеред П'ятої палати Найцентральнішої клініки в ту ніч невідомо чому матеріалізувався другорядний персонаж написаного Письменником сценарію короткометражного фільму «Любов і полум'я» (на замовлення Управління протипожежної охорони).

Це був саме такий Бог, яким його і змалював Письменник: з алюмінійовим німбом над рожевою блискучою лисиною, бородатий, вдягнений у білу хламиду з віскозного шовку, з транзисторним приймачем «Селга» через плече і босий. Він грізно насупив кошлаті брови і сказав гучним басом:

— Ти кликав мене, раб божий?.. Я прийшов!

Письменник мимохіть посміхнувся:

— Кинь викаблучуватися, старий!.. Сідай-но краще на ліжко, побалакаємо... Справді: чого приплентався? Не спишть ноцями?

— Не треба принижувати гідність персонажів! — ображено шморгнув носом Бог. — Адже сам написав, що я — всемогутній!

— Ну, не гнівайся. Сідай.

Бог ще потушчував на місці, потім витер носа полою хламидами і сів край ліжка.

— Нежить? — співчутливо запитав Письменник.

— Ага! — зітхнув Бог. — Протяг у нас в раю скажений... Так ото я сьогодні ввечері хильнув квартиру оковитої з кальцексом і тільки-но вмовстився спати, аж раптом прибігає архангел Гавриїл. Мовляв, перехоплено вашу радіограму... Мовляв, наш рідний Автор просить допомоги... Ну, от я і почимчикував до тебе...

З теплою посмішкою дивився Письменник на свого Бога. Отакий — наївний і щиросердний — хай собі живе в малюнках Жана Еффеля та в мультфільмах для малят. Аби не той — жорстокий і кровожерний, якого вигадали на страх людям!

— Ну, а коли б ти справді став всемогутнім, що ти міг би дати мені зараз?

— Що?.. — Бог замислився, почухав бороду. — Ну... райські квартирні умови... Посаду мого персонального консультанта з питань літератури... Особисту секретарку-ангелятко...

— А книжкове видавництво буде?

— Заснуємо! — гордовито сказав Бог. — Пиши хоч по роману щодня, всі видамо! У нас ліміту на папір нема.

— А про що ж писати? — засміявся Письменник. — Адже конфліктів у раю не буває?

— Та які ж у нас можуть бути конфлікти?! — аж образився Бог. — До нас потрапляють тільки рожеві-прерожеві. Безгрішні!

— Але ж я — багатогрішний!

— З кожного правила є виняток! — хитро підморгнув Бог.— Погоджуйся!.. Житимеш — як у бога за пазухою!.. І може... той... трошки інакше перепишеш декорації раю, щоб не було таких протягів, га?

— Ні, старий,— сумно зітхнув Письменник.— Не хочу я вічного блаженства в середовищі рожевих та безгрішних; з нудьги здохну... Паняй, друже, додому, та пробач за турботи.

— Ну, то як знаєш, як знаєш... — Бог знітився, попрямував до дверей. Затримався біля тумбочки, взяв у руки слоїк з таблетками тетрацикліну. Запитав невпевнено: — Проти грипу — діють?

— Та бери, бери! — втомлено махнув рукою Письменник. Він уже гнівався на самого себе, що витратив стільки дорогоцінного часу на пусті теревені: адже ось-ось надійде Смерть і тоді вже порятунку не буде.

Але стривай: лунають чийсь чавунні кроки!.. Все ближче, ближче... Повільно відчиняються двері палати... Може, це і є Вона?

Письменник придивився пильніше в рожевий присмерк — і враз зітхнув з полегкістю: ні, це тільки Мік, любий робот Мік! Прийшов провідати свого Автора... Молодчага! З таким приємно погостити: він веселун і жартівник.

Однак цього разу Мік був сумовитий. Привітавшись, він сів на стілець біля ліжка,— власне, вдав, що сідає, бо його вагу зміг би витримати хіба дубовий пень,— довго мовчав, аж тоді спромігся на фразу:

— Я можу тебе врятувати, Авторе мій! Я щойно проконтролював усі каскади твого

електронного мозку. Пошкодження незначне: треба тільки замінити стабілізатор блоку цілеспрямованості та відновити кількасот транзисторних ліній між центром емоцій і енергетичною системою. У мого брата Мука нещодавно було таке саме пошкодження. Його відремонтували за три дні.

— Мій любий Мік,— сумно посміхнувся Письменник,— не будемо говорити про ремонт. Пригадаймо краще, як ти поглузував з членів комісії на своєму першому екзамені.

— Це записано в моїй електронній пам'яті,— сухо сказав Мік.— Можу повторити. Я надрукував на контрольній стрічці: «Відчепіться! Надійність відповіді гарантовано!» Але нам зараз не про це треба говорити. Треба говорити, як тебе відремонтувати.

— Любий друже, для такого ремонту в мене бракує запчастин.

— А на складі?

— Теж немає.

— А коли привезуть?

— Нескоро.

— Тоді тобі доведеться полежати якийсь час вимкненим.

— Звичайно... Ну, йди, Мік. В тебе, мабуть, багато роботи?

— Дуже багато. Обчислюємо з Муком траєкторію космічної станції «Меркурій-1».

— Щастя вам, друзі!

Милій, наївний робот!.. «Ремонт»... «Полежати вимкненим»... Ні, хіба тільки через тисячу років хвору людину будуть отак «ремонтувати», замінюючи «запчастини» в її мозку!

Письменник, мабуть, задрімав, бо не помі-

тив, як біля його ліжка з'явилась постать літнього чоловіка в випуканому костюмі. Зачувши якийсь шерех, він розплющив очі і злякано вигукнув:

— Хто ви?.. Чого вам тут треба?

— Дозвольте сісти?.. — Мужчина сів на стілець, дбайливо підсмикнув брюки на колінах. — Я — містер Хілл, сер. Ваш персонаж. З повісті «Продана душа», сер.

— Не з повісті, скажімо, а з оповідання... Так у чому справа?

— Будьмо одвертими: як ви знаєте, я не з філантропів і до радянських людей особливої симпатії не відчуваю. Але оскільки ви були моїм Автором і змалювали мене в не дуже огидному вигляді, я згоден врятувати вам життя.

— Яким чином?

— Я перепису вашу свідомість на блоки відомої вам надвелетенської електронно-обчислювальної машини. Ви будете жити сотні й сотні років, матимете протези всіх органів чуття, дістанете ілюзію насолоди, які може одержати звичайна людина... Згодні?

— І чого ж це мені коштуватиме? — гостро запитав Письменник.

— Про що мова! — знизав плечима містер Хілл. — Я з вас не візьму ані цента, сер!.. Тільки й того, що ви, коли ваша ласка, будете допомагати мені в науковій роботі. Але ж це — дрібниця, бо ви зможете працювати двадцять чотири години на добу.

— То ви хочете перетворити мене на покірного раба? — глухо запитав Письменник. І не стримався, grimнув: — Геть звідси, мерзотнику! Шукай десь-інде продажню душу,

а мені не треба навіть безсмертя, якщо воно куплене ціною рабства!

Як вітром змело отого містера! А Письменник розпластався на своєму ліжку, знесилений вщент.

Гірко йому було. Тосчно. Подумати тільки: витратити жалюгідні залишки життєвої енергії, всіма силами викликати до життя когось із найкращих персонажів, а з'являється отаким мерзотник!.. Який страшенний мерзотник!

— Марить.. — почув він над головою чийсь занепокоєний голос. — Йому дуже зле... Дати морфій?

— Пізніше, Тессі. В нього зараз криза.

«Тессі?.. Чому — Тессі? — занепокоєно подумав Письменник. — Адже фельдшерлицю зовуть Тася... А стривай-но, стривай... Може, це втілилася в життя та мила й щира дівчина, яку ти описав у романі «Загибель Уранії»?

Він над силу розплющив очі. Справді: над ним схилилося облямоване каптановим волоссям обличчя молоді дівчини. Вона дуже вродлива, навіть вродливіша, аніж йому раніше уявлялося.

— Ти — Тессі? — ледь чутно запитав Письменник.

— Так, так! — радісно ствердила дівчина.

— Тессі Торн?

— Звичайно!

— А де дідусь Лайн-Еу?

— Він теж тут.

Дійсно: поруч неї стояв він, отой славетний професор, який дістав найшанобливіший титул планети — «переможець смерті»!

— Ви прийшли мене врятувати?
— Ми вас обов'язково врятуємо! — гаряче вигукнула дівчина.

Пильним, сумовитим поглядом Письменник довго дивився на неї, а потім заплюндив очі й сказав.

— Я вам глибоко вдячний, любі друзі, але... Не треба, ні!.. Я не хочу життя такою дорогою ціною... Прощайте!

— Але чому ви не хочете жити?! Чому?! — здалеку-здалеку долетів розпачливий голос дівчини.

«І вона ще захитує — чому? — сумовито думав Письменник. — Коли мій мозок пересадять у черепну коробку старика, який загинув від енцефаліту, моя свідомість, справді, житиме... Але як страшно буде відчувати себе в чужому тілі — брудному й неохайному, як заяложений одяг з чужого плеча! Як страшно перетворитися з молодого, вродливого юнака у немичну, жалюгідну подобу людини!.. Ні, хай краще настане небуття!»

Все. Більш нема кого кликати. Ніхто вже не прийде на допомогу, бо надто мало було написано книг, надто похлиливими були мрії про можливість подолати найстрашніші смертоносні хвороби.

Повільно-повільно Письменник розплющив очі, обвів поглядом палату. Вона ще була оповита сірим присмерком, але од вікна вже напливали рожеві барви світанку. Гостро тхнула лікарнею. Брязнула відром прибиральниці в коридорі. Звідкільсь здалеку долетів гуркіт реактивного літака. Все було таким реальним і прозаїчним, що Письменник аж ніяк не зди-

вувався, помітивши на стільці поруч ліжка якусь постать. Тільки запитав неголосно:

— А ви — хто?

— Я — твій Майбутній Персонаж, — спокійно відповів незнайомий.

— Що?! — Письменник аж підхопився. — То виходить, я ще житиму?!

— Це залежить тільки від тебе.

— Кинь плескати дурниці, — з гіркою досадою сказав Письменник. — Я сподівався, що ти принесеш мені рецетт Еліксиру життя, а ти... Чи знаєш ти, що я — приречений?

— Приречений? — іронічно перепитав Персонаж і присунувся ближче. — А я сподівався, що ти — інший. Мужкiний. Дужчий. Цілеспрямованіший!

— Я теж сподівався побачити тебе іншим! — огризнувся Письменник. — В усякому разі, людянішим!

— А ти придивися пильніше, друже! Я саме такий, яким ти мене вимріяв за довгі-предовгі роки, відколи вперше взявся за перо наукового фантаста. Правда, ти ще не дав мені мого власного обличчя та статури, зате вливав у мене по краплині все найкраще, найдосконаліше, що тільки може бути в людині. Ти ревниво беріг мене для свого найкращого твору, лебединої пісні письменника. І за це я врятую тобі життя.

— Як?! — запитав розпачливо Письменник.

— Це дуже просто: негайно стань таким, як я!.. Пам'ятаєш, ти мріяв бачити мене завжди енергійним, цілеспрямованим, дужим? Хіба ти допустив би, щоб я, дізнавшись про найстрашніший вирок консилиуму лікарів, отак

запанав духом? Та ти змусив би мене працювати, творити, дерзати аж до останнього мого подиху! І я не нарікав би на тебе, бо так і слід; бо, можливо, саме в останньому сналяхові мосі свідомості і з'явилося б на світ оте геніальпе відкриття, якого так чекає людство. Чи не так?

— Так, любий, так... Але ж... — Письменник нервово потер руки.— Але ж мені бракує сили зробити бодай крок...

— Бракує сили?! — з посмішкою перешитав Персонаж.— Зараз ти переконаєшся, скільки ще... А втім, я насамперед визначу справжній діагноз твоєї хвороби: в твоєму мозкові накопичилися флюїди старості.

— Ну, це несерйозно, мій друже,— незадоволено скривився Письменник.— Які можуть бути «флюїди» в другій половині двадцятого століття?!

— Що ж, хай буде по-іншому: в твоєму мозкові накопичилися триметилгідратполіморфні компоненти альфа-мезонного розпаду піридинової основи дезоксирибонуклеїнової кислоти. А втім, ти цього терміну ще не знаєш; тобі ще доведеться його вигадувати.

— Ну, а як же можна вилучити оті три... триме... тримегід... Одне слово, оті клятві «компоненти»?

— Надзвичайно просто! — лукаво посміхнувся Персонаж.— Вони автоматично вилучаються з людським потом. Але не з тим, що проступає від спеки чи задухи, а зі справжнім! Стече з твого чола грам поту за добу — відвоював у смерті двадцять чотири години, стече два грами — помолодшаєш на день.

Зрозумів?.. А ти кажеш — Еліксир життя!.. Ану — підводься і йди!

— Куди? — зойкнув Письменник.— Та я ж...

— Ні, не впадеш!.. Підійди он хоча б до вікна. Бачиш: зараз зійде сонце!.. Йди!

Розвіялася постать Персонажа, зникла. Розгублено кліпаючи очима. Письменник обводив поглядом палату. Примарилося?.. Приснилося?.. Але чому ж з такою виразністю лунають у вухах слова: «Підводься і йди!»?

Скоряючись отому рішучому наказові, Письменник над силу зліз з ліжка, підвівся, хилитаячись на ватяних ногах. Навіть стояти було важко, наче взяв на плечі шестипудовий чувал збіжжя. А ще важче було зробити крок. Здавалося: ось-ось вискочить серце з грудей, розірветься навпіл. Доводилося аціплювати зуби, до краю напружувати волю, аби немічні м'язи пересунули обважніле тіло бодай хоч тропки. Та він уперто просувався вперед і вперед, долаючи оті п'ять метрів відстані до вікна.

З його чола струмками збігав піт. Ні, не отой лишкйй, гарячтковий, а звичайний солоний піт від напруженої фізичної праці. І піт вже там виходило з тим потом — чи «флюїди», чи «компоненти», — але Письменник з кожним подальшим кроком відчував не більшу, а меншу втому. А коли він таки добрався до вікна і широко розкритими очима поглянув на залитий яскравими сонячними променями зелений радісний світ, його легені вперпе за багато днів зітхнули глибоко й вільно.

І Письменник пропепотів, звертаючись невідомо до кого:

— Спасибі тобі, друже! Твій Еліксир життя — чудесний!

* * *
Як ви, мабуть, догадуєтесь, наш Письменник одужав. Правда, один з членів Великого Консиліуму запевняв, що так сталося тільки тому, що пацієнта лікували хибними методами, проте це була його особиста, неофіційна думка, і ми не будемо брати її до уваги.

А от про дальшу долю Письменника поговорити слід. В перші дні після одужання все було просто: пройшов кілька кроків вулицею — і зупиняйся, витирай з чола чесно зароблений піт. Згодом справи ускладнилися, але не те що по два, а навіть по двадцять два грами поту на добу він видобував з такою легкістю, що почав молодшати катастрофічно швидко. Вже й у тролейбусі йому не поступалися місцем; вже зі Спілки письменників почали надсилати йому запрошення на наради молодих літераторів; уже й бороду він почав запускати, немов справжній юнак...

Але видобувати отой проклятутий піт ставало дедалі важче. Задля денної норми Письменникові доводилося тричі підряд підніматися пішки на чотирнадцятий поверх готелю «Москва», а потім і цього виявилось замало. Нині він бігає щовечора за тролейбусом № 17 від площі Космонавтів до Хрещатика і назад, але навряд чи перевиконує норму, бо вже не молодшає. — хоч і не старіється. Кажуть, він тепер покладає надію тільки на те, що працює на своїй літературній ниві до сьомого поту.

Що ж — кожному кортить якнайдовше лишатися молодим!

Юрій ЗАБЕЛЛО

ПОДОРОЖ У НЕВІДОМЕ

Старт

Починаю цей щоденник, не покладаючи надії, що його зможе прочитати хоч будь-хто. Просто в голові у мене надто багато думок, а поділитися немає з ким.

Що сталося — досі не знаю. Я був у бібліотеці, — кінчав монтаж останнього автобіа, — коли раптом пролунав голос професора:

— Увага! Екстрений старт, екстрений старт! Команді негайно зайняти місця!

З усієї команди на борту «Ластівки» був тільки я, та в кают-компанії гралися діти: професор задалегідь привчав їх до обстановки майбутньої подорожі. Останнім часом він не раз влаштував репетиції: вмикав старт-автомат і з хронометром у руках стежив, скільки часу потрібно дітям, щоб зайняти місця в польотних кріслах. Мимохіть доводилося кидати роботу й мені — професор вимагав педантично виконання всіх його наказів.

Цього разу я навіть зрадів нагоді перепочити — давалася взнаки перенапряга останніх передстартових днів. Солодко випроставши плечі, я сів у крісло поруч автобіа. Захисних пасків я не застібнув, хоч знав, що професор прочитає мені довжелезну нотацію, якщо помітить.

І раптом на мене навалився неймовірний тьгар; щось шпурнуло мене на спинку крісла, придавило груди й живіт — ні зойкнути, ні зітхнути. А потім все довкола розпливлося в рожевому тумані.

Опам'ятався я з відчуттям дивної легкості в усьому тілі. Я повільно плів у повітрі вздовж м'якої обшивки стін бібліотеки. В голові дзвеніло, перед очима мерехтіли кольорові плями.

«Що трапилось? — міркував я гарячково. — Невже «Ластівка» стартувала і мчить кудись у безвість?!»

Так, сила тяжіння зникла: по всій бібліотеці сновигали речі, яким за звичайних умов личало б спокійно лежати там, де їх покладено: аркуші паперу й олівці, монтажні дроти й шурупи, мій шарф і електричний паяльник, якого я, на щастя, сьогодні не вмикав.

Рятуючись од викрутки, яка намірилася клюнути мене в лоба, я відптовхнувся рукою від стіни — й одразу все пішло шкереберть. Крісло, яке висіло наді мною, опинилося далеко вниз, потім збоку, потім знову над головою. Я закрутився млинком і вже не міг визначити, де верх, а де низ. До шкіряних петель, припасованих на обшивці, дотягтися не вдалося.

На мить мені стало моторошно: адже так можна обертатися вічно! Але зразу ж я згадав інструктаж професора: у світі невагомості можна зрушити з місця, коли кинеш у протилежний бік щось важке.

В моїх кишнях не було нічого, вартого уваги. А втім, стривай — запальничка! Розмахнувшись щосили, я шпурнув її собі за спи-

ну, але, мабуть, невдало: коли досі я крутився довкола вертикальної осі мого тіла, то тепер почав повертатися ще й через голову. До того ж клята запальничка сновигала по всьому приміщенні, немов оса, і вже кілька разів замалим не влучила в мене. Сам же знаю як, але кінець кінцем я таки схопився за петлю на стіні.

Кілька хвилин я висів нерухомо, відпочиваючи. Запаморочення миналося, в голові яснішало. І тут раптом мене опекла думка:

«Але ж у «Ластівці», крім мене, були діти!.. Що з ними?»

З петлі на петлю я хутенько пересунувся до дверей, відчинив їх і вишпив у коридор. І тут я вперше почув тишу. Тобто тиша стояла і в бібліотеці, але там я на неї ще не звертав уваги. А тут було повне безгоміння, абсолютна тиша.

«Невже діти загинули?.. Невже загинули?..» — ця думка не давала мені спокою, поки я, чіпляючись за металеві скоби, що негустою драбинкою простяглися по стінці коридора, добрався до кают-компанії.

На щастя, моя тривога була безпідставна. Щойно я відчинив герметичні двері, як почув веселий регіт. Сміялися всі — і маленький Джек, і Сабіна, і Марія: посеред кают-компанії, борсаючись, як жук на мотузці, висів Маргін. Як я кілька хвилин тому, він марно намагався дотягнутися до найближчої петлі на стіні.

Найдужче реготав Джек, аж у долоні пле-скав. Дивлячись на нього, не можна було стримати сміху, і я з задоволенням приєднав свій

бас до давніших дитячих голосів. Я сміявся і радів, що всі вони живі й неушкоджені; що не плачуть і що мені не треба їх умовляти й заспокоювати, чого я, до речі, робити не вмію.

Зачепившись ногою за петлю, я дотягся до Мартіна, підштовхнув його в бік найближчого крісла:

— Лети!

В тому кріслі лежав маленький Джек. Його блакитні очевята з цікавістю стежили за нашими маніпуляціями. І раптом, коли Мартін уже наближався до крісла, малий вигукнув: «Я теж хочу так!», вислизнув з-під захисного паска і помчав йому назустріч. Мартін перехопив його; вони вдвох помчали до стелі, відштовхнувшись від неї і обрушилися на мене. Я схопив Мартіна за ногу, Джек — мене за плече, і ми всі троє крутонули млинком в повітрі, аж доки нас не віднесло до стіни, де ми змогли схопитися за петлі. Сміялися всі — і глядачі, і ми.

Кінець кішцем ми таки добралися до крісел, пристебнулися поясами, щоб не зірватися знову в подорож від якогось необережного руху. Тепер можна було обміркувати, що сталося.

— Мартін, це не ти часом запустив «Ластівку»?

Я запитував недарма: хлопчина був улюбленцем професора і мав доступ в усі закутки корабля. Мені здається, старий мав на меті зробити його своїм помічником.

— Ні, сер, я не підходив до пульта.

— А інші?

— Ми теж не підходили до нього... — Марія

ніяк не могла знайти потрібне слово.— До цієї шафи, сер. Ні я, ні Сабіна, ні Джек.

— А чому закриті ілюмінатори?

— Автоматика, сер! — лукаво відповів Мартін.— Хіба ви не знаєте?

— Гм... А як вони відчиняються?

— Жовта кнопка на пульті праворуч, сер. Аж тепер я звернув увагу, що сиджу в кріслі командира корабля. Ну, так де вона, ота кнопка?

Ілюмінатори відчинилися безшумно. В одному була густозоряна темрява, в другому виділялася величезна, сповита блакитним серпанком куля. Земля. Отже, ми таки в космосі, та ще й далеченько від рідної планети!

— Увага! — пролунав з гучномовців голос професора.— Всій команді — до їдальні. На сніданок — по одній тубі номер один, дві туби номер два, дві туби номер чотири.

«Отже, професор в «Ластівці!» — подумав я.— В такому разі не страшно».

Дуже не хотілося покидати затишне крісло і вирушати в карколомну подорож, проте голод — не свій брат: ми всі вже хотіли їсти.

— Ну, Март, вперед!.. Сміливіше! Коли що — я тебе спіймаю.

Набутий досвід не минув марно: Мартін спритно перебрався до крісла Джека, взяв малого за руку, м'яко відштовхнувся від опори і повільно поплив до виходу. Цілком задовільно впоралася з завданням Марія. Сабіна ж розлучитися з кріслом боялася, мені довелося взяти її на плечах аж до їдальні.

Ми сподівалися зустрітися там з професором, але його не було. Отож, ми почали

снідати. В тубі № 1 було щось схоже на суп-шоре, в тубі № 2 — паптет, в тубі № 4 — анапнасний сік.

Чудна то була картина, якщо поглянути на нас збоку! Уявіть: посеред їдальні висить здоровенний чолов'яга (це я) і щось смоче з великого тюбика; під кутом до нього в повітрі примостилась білява дівчинка в блакитному комбінезончику, зосереджено видавляючи з туби залишки супу; дещо осторонь тримається однією рукою за шкіряну петлю трюпки старша дівчинка, чорнява; а в одному з кутів приміщення, з головою сховавшись у шафі з тубами, дригає ногами підліток-негренья.

Не обійшлося без пригод: малий Джек надто різко натиснув на тубу, з неї порскнув струмінь соку, який враз збігся в кульку, що помчала через всю їдальню, розплющилась об стінку і розпливлася по ній, завдавши нам додаткової турботи.

Після сніданку ми повернулися до кают-компанії. Втомлені діти враз заснули, та й мене хилило на сон. Голос професора заспокоїв мене: якщо командир на кораблі — він зуміє посадити «Ластівку» на Землю, навіть коли старт був випадковий і передчасний... Тільки чому він од нас ховається?.. Ат, мабуть, так потрібно.

Але становище не прояснилося, навпаки, воно ускладнювалося! Нас розбудив голос професора:

— Увага! Увага!.. «Ластівка» перебуває на стаціонарній орбіті, відстань до Землі — сорок тисяч кілометрів. Початкову програму виконаю, через дві години буде ввімкнено головний

двигун... Командо, увага!.. Зараз усім пообідати і зайняти місця в амортизаційних камерах. Прискорення сьятатиме п'ять «же», липатися в кріслах небезпечно!

З обідом упоралися швидко, але я все зволікав з виконанням команди, сподіваючись, що з'явиться професор. Однак його не було, а часу вже липалося обмаль.

«А, хай буде, як буде!» — вирішив я, і ми вирушили у відсік амортизаційних камер.

Камерою називалася ванна з герметичною кришкою. В неї лягав космонавт у скафандрі, кришка зачинялася, камеру вщерть заливали водою, — і тоді вже людині не були страшні найдужчі поштовхи та удари: рідина передає тиск рівномірно на всі боки. Зв'язок між космонавтами та контроль за їх станом мав здійснюватись за допомогою кабелів, які треба було приєднати до скафандрів всередині камери.

Першим уклали Джека. О, придалися ті репетиції, які проводив професор: малий уже не боявся липатися сам один у камері, схожий на труну! Сабіна, Марія і Мартін наділи скафандри і повмощувалися в ваннах самі, я тільки приєднав кабелі. Все це було добре, а як я? Хто приєднає мій кабель? Хто зачинить кришку і ввімкне гідронасос?

Я не встиг обміркувати це питання, бо знову пролунав голос професора:

— Увага! Головний двигун вмикається через двадцять хвилин! Командирові корабля перевірити камери і зайняти свою.

Як перевіряти камери — я не знав. Занепокоєним поглядом обвів приміщення. Праворуч на стіні — пульт. На ньому зеленкувато

сяють номери камер, у якій я поклав дітей. Сила-силенна всяких приладів та індикаторів: «пульс», «дихання», «кров'яний тиск» і таке інше. Може, фахівець і розібрався б, що до чого, але мені вони нічого не говорили. Під освітленим прямокутничком «№ 1» — табличка: «Командир».

Камера № 1 відрізнялась від інших: вона була більша, і всередині неї містився пульс з трьома кнопками — «герметизація камери», «зв'язок з командою», «розгерметизація».

Я все ще зволікав, чекав на професора, відмовляючись вірити, що його на кораблі немає, а його голосом промовляю до нас позбавлений думок та емоцій старт-автомат.

Так, так — професора на борту немає: ось знову пролунав його голос:

— Увага! Увага! Немає сигналу готовності, немає сигналу готовності! Командиріві зайняти свою камеру, бо інакше програму буде відкладено!

Я надів скафандр, ліг у ванну, сам приєднав кабелі, — виявляється, це передбачено, — і натиснув на кнопку «герметизація». Повільно зачинилося віко камери. В тканину скафандра з усіх боків ударили пружні струмені води. От і все. Було темно і тихо, немов у домовині.

— Увага! — пролунало в навушниках шолома. — До вмикання головного двигуна лишилося дві хвилини. Востаннє перевірити стан екіпажу!

Я натиснув на кнопку «зв'язок з командою». І знову той же голос доповів:

— Камера номер вісім («Це — Джек», — подумав я.) — електросон ввімкнено, фізіологіч-

ний стан в нормі, камера номер дев'ять — електросон ввімкнено, фізіологічний стан в нормі...

Те ж саме автомат доповів про камери № 10 та № 11 — про Мартина й Марію. А потім:

— Камера номер один: електросон ввімкнено! Фізіологічний стан...

Далі я вже не чув. Я заснув, і спав так спокійно, що навіть нічого не снилося.

Прокинувшись, якийсь час я не міг збагнути, де перебуваю. Потім згадав. Може, розгін замінчено?.. А може, ще ні?.. Якщо так, то амортизаційні камери покидати небезпечно.

Збігло, мабуть, години зо дві, перш ніж я наважився натиснути на кнопку «розгерметизація». Одразу ж запумів насос, викачуючи воду, потім відчинилася кришка камери. На щастя, все гаразд.

Але стривай, чому це я вже не пливу в повітрі, а стою на підлозі? Правда, тіло легеньке-легеньке, однак можна спокійно ходити... І що це за дивне гудіння лунає з кормової частини «Ластівки»?.. Ага, двигун працює на малій тязі, через те і виникла п'ючуча сила тяжіння!

«А як же мої дітлахи?.. Чи не сталося чого з ними?»

Ні, все гаразд. Виявляється, прокинувся (чи був розбуджений), тільки я. Вони спокійнісінько спали, аж поки я не ввімкнув розгерметизацію їхніх камер. Прокинулися веселі й голодні, мабуть, навіть не підозрюючи, що наш корабель зробив одчайдушний стрибок у Невідоме.

Одне кепсько: я втратив лік часу, бо не знав, скільки проспав у своїй камері. В ілюмі-

патори вже не видно блакитної земної кулі, та й на екрані далекої локації немає нічого схожого на планету — тільки зорі, зорі, зорі в густій фіалковій темряві.

Отже, настав час серйозно обміркувати наше становище. Раніше я покладався в усьому на професора, тепер доводиться покладатися тільки на себе.

«Ластівка» кудись летить. Куди? Невідомо. Поки що нам нічого не загрожує. А пізніше? Чи прилетимо ми куди-небудь, чи будемо летіти вічно? Теж можливий варіант... Чи є на кораблі запас продуктів? Має бути: я сам чув, як помічник професора доповідав, що продукти на «Ластівку» вже повантажено і їх вистачить принаймні на десять років для всієї команди... Але чому «Ластівка» стартувала так несподівано?

Ой і складне ж завдання стоїть переді мною! Я не знаю конструкції корабля, не вмю ним управляти. Десь, певно, є всілякі схеми, інструкції та настанови, але навіть якщо я їх знайду, то не доберу, що до чого — адже я не інженер і навіть не технік. Отже, насамперед треба вивчити основи точних наук. Скільки на це потрібно часу?.. Не знаю. Мабуть, дуже багато.

Так, втішного справді мало. Зате аж надто багато невідомих у рівнянні, а від правильності його розв'язання залежатиме життя.

На борту космічного корабля «Ластівка» нас п'ятеро. Найдосвідченіший з усіх я, Роберт Лоусон, віком двадцять чотирьох років. Загальна середня освіта. Фах — монтаж електронного обладнання. Безробітний з солідним

стажем. В Нью-Йорку познайомився з Гепрі Паркінсом. Тоді він був теж безробітний і мав прізвисько «професор». Відтоді я його так і називаю. Мені здається, він був «червоний», через що його й не брали на роботу. Але пізніше йому несподівано пощастило: він одержав колосальну спадщину — не знаю вже, по кому — і почав будувати «Ластівку». Щоб не мати клопоту з федеральним урядом Сполучених Штатів, деталі він замовляв головним чином у Японії та Західній Німеччині, а монтував корабель на території «бананової республіки».

Другий член нашої «команди» — Мартін (я навіть не знаю його прізвища), дванадцятирічний нью-йоркський Гавроц, навдивовижку здібний. Негр, що не завадило йому стати улюбленцем професора. Мені також колір його шкіри не муляє. З усіх нас Мартін знає корабель найкраще.

Сабіна і Джек — восьми та чотирьох років — діти професора геології Мандера, який мав летіти на «Ластівці» в космічну подорож. І, нарешті, Марія — тринадцятилітнє дівчисько з індіанського племені лаякадопів, знайдена в джунглях поруч мертвої матері. Шість років жила в сім'ї професора Мандера за п'яньку; навчилася досить добре розмовляти англійською мовою, але досі неписьменна.

У мене немає ні дружини, ні дітей — безробітному бурлаці вони ні до чого. Своїх братів та сестер я не пам'ятаю — так склалася моя доля. І ось зараз у мене голова обертом іде: що я робитиму з моїми підопічними, якщо вони, борючись боже, захворіють? Чомусь мене найдужче лякає саме це.

Вважаю, що з моменту старту минуло п'ять днів,— я вже писав, що згубив лік часу, доки спав у камері. Зараз буду поклатися на хронометр: двадцять чотири години — доба.

Огляд

День шостий. Детально оглянув корабель, щоб дізнатися, що ми маємо і на що можемо розраховувати.

Кают-компанія, вона ж і центральний пост керування, розташована в носовій частині «Ластівки». Її передня частина відгороджена прозорою сіталовою стіною, за якою міститься вся апаратура кібер-штурмана. Двері, що ведуть туди, замкнено. Щоб відчинити їх, треба набрати на дисках замка відповідне кодове слово, а ми його не знаємо. По обидва боки перегородки отворами в Ніцо чорніють ілюмінатори, поруч них — екрани локаторів. Посеред кают-компанії — великий стіл, а довкола нього — крісла, розташовані так, щоб з них видно було і екрани, і прилади кібер-штурмана. В задній стінці приміщення — троє дверей. Середні ведуть до коридора; ті, що праворуч,— до каюти командира корабля, де стоїть м'яка канапа, дубль-табло основних приладів та стіл, до якого наглухо припасовано диктограф. Двері з лівого боку відчинити не вдалося, вони теж обладнані кодовим замком.

Коридор «Ластівки» — довжелезний. В нього виходять численні двері кают і допоміжних приміщень, а замкає його монолітний щит з написом: «Відчиняється тільки при вимкне-

них двигунах». А двигуни працюють, бо сила тяжіння не зникає, і весь час лукає гудіння, але воно таке одноманітне і негосне, що ми його вже не помічаємо.

Бібліотеку я знаю добре, бо вона — дітище моїх рук, якщо висловлюватися пишномовно. Це — велике приміщення, де, як у кают-компанії, крісла розташовані півколом перед великим екраном. Уздовж стін стоять бібліотечні шафи — автобіби, напхом напхані кристалограмами. На кожному кристалі записано по десять мільйонів біт інформації.

В нашій бібліотеці п'ять автобібів присвячено художній літературі, сім — різним видам мистецтва, а всі інші — науці та техніці. Каталог бібліотеки забирає місця найбільше, і тут уже нічого не вдієш: один список творів сягає кількох мільйонів рядків на мікроплівці.

Великий екран призначено для колективного перегляду, маленькі — індивідуальні. Досить набрати на дисковій пульта перед кріслом шифр автобіба і твору, як на екранчику одразу ж з'явиться зображення тексту книги чи кадри відеозапису.

Кухня «Ластівки» сяє склом та нікелем і нагадує лабораторію. Там встановлено найновітнішу електричну плиту (на жаль, з кіберкухарем застарілої конструкції!), найсучасніший кухонний комбайн з найрізноманітнішим начинням, включно аж до герметичні каструлі з внутрішніми мішалками,— спеціально для умов невагомості. Тут же стоять два холодильники, вщерть наповнені тубами.

Поруч з кухнею міститься продуктовий склад, повний усяких консервів,— навіть з

першого погляду видно, що нам їх вистачить на багато-багато років,— а за ним — цілий ряд складських приміщень з інструментами, препаратами, матеріалами, ліками. В кількох відсіках зберігаються всілякі механізми, починаючи з механічної пилки і кінчаючи гусеничним тягачем. Ми довго сушили мозок, як їх видобути звідти, коли «Ластівка» сяде на якусь планету, а тоді вирішили розв'язати це питання «потім». Ми вже багато чого відклали «на потім», і Сабіна своїм дитячим почерком записує все це в спеціальний «напótімний» блокнот.

В одному зі складів ми виявили довжелезний ряд контейнерів з насінням різноманітних рослин. Якщо судити з написів, тут представлені майже всі рослини Землі — від редиски до сагової пальми. Тут я складаю зброю: мої знання в цій галузі вичерпуються кількома десятками назв.

Знайшли склад готового одягу й взуття, там же виявили швейну машину та великий запас тканин і шкіри. О, професор був передбачливий!

До приміщення з написом «Регенерація води та повітря» ми потрапити не змогли, двері замикав такий же шифрований замок. А втім, нам туди й не треба було заходити, бо всі системи діяли нормально.

День сьомий. Цю ніч всі спали як убиті. А зранку взялися за господарські справи: вивчали кухню, вчилися програмувати кіберкухня.

Пишу «ніч», «ранок» тільки за звичкою. Хронометр на табло кают-компанії точнісіньким

чином відлічує секунда по секунді, хвилину по хвилині. Через кожні двадцять чотири години на ньому з'являється шість нулів — «000000», — отже, почався новий день.

Будні

День десятий. Наш немудрячий побут поступово налагоджується. Розташувалися ми в двох каютах: в одній я з Мартіном, а в другій Марія, Сабіна та Джек. Я хотів забрати мало до себе, але він заперечив:

— Не хочу з вами жити, житиму з дівчатами.

— Але ж ти — мужчина?

— Я ще малий мужчина, а коли виросту, то житиму в окремій каюті.

День починаємо з умивання — точніше, розтираємось мокрим рушником: воду ми економимо, хоч я й не певний, що це необхідно, бо в нас є регенераційна рівновага.

Після сніданку йдемо до бібліотеки. Джек, Марія та Сабіна залюбки дивляться всілякі мультфільми, а ми з Мартіном граємо в шахи або читаємо. Потім — обід, знову бібліотека, вечеря і сон.

День дванадцятий. Джек швидко розвивається, стає набагато допитливішим. Учора відбулась така розмова:

— Дядю Роб, а чому Сабіна бреше, що ми летимо?

— Ми справді летимо.

— А чому ж, коли ми з мамою летіли лі-

таким, дуже гуркотіло і хилитало, а тут нічого цього немає?.. Бреше Сабіна — стоїмо на місці!

Сьогодні:

— Дядю Роб, а куди ми летимо?

— Далеко, друже! Шукати нову Землю...

— А навіщо?

Хотів би я сам знати, навіщо!

— Будемо там жити. Побудуємо хатину в лісі, посадимо горід. Ми з Мартіном оратимемо землю отим трактором, що ти його бачив, а Марія з Сабіною хазайнуватимуть... А ще треба буде ходити в ліс по дрова... Підеш?

— А вовки там будуть?

День п'ятнадцятий. Сьогодні Джек розплакався в бібліотеці: «Де моя мама?.. Я хочу до мамі!»

Я взяв його собі на коліна, довго втішав. Аби він заспокоївся, я сказав, що його мама незабаром нас наздожене, а за тата буду йому я. Він страшенно зрадів:

— Сабіно! Сабіно! Ти чуєш — тепер дядя Роб буде моїм татом! Тато Роб! Тато Роб! — малий кинувся мене обіймати.

— Якщо він твій тато, то і мій теж! — розвеселилась Сабіна і також помчала до мене. — Тату Роб, ти наш тато!

У мене аж сльози на очі навернулися: бідолашні діти!

Мартін посміхався, дивлячись на бурхливу радість малят, Марія, як завжди, була незворушна.

З годину, а то й більше, Джек гасав та вистрибував, а потім стомився, заліз мені на коліна і знову заплакав:

— Тату Роб, я хочу на сонце, я хочу на травичку, я хочу до річки!.. Тату Роб, годі вже летіти!

Ну, що я міг йому відповісти?

Зараз вони всі вже сплять, а я сиджу і думаю про те, що до нас нижком підповзає найстрашніший ворог — пудьга. Уже й мультики дітям остобісіли, а Мартінові активна діяльність просто необхідна, адже його організм бурхливо розвивається. Крім того, ми живемо в світі дуже малої сили штучного тяжіння, витрачаючи мізерно малу кількість енергії. Якщо так триватиме й далі, наші м'язи атрофуються, і коли ми й досягнемо якоїсь планети, то не зможемо на ній існувати: нас розчавить вага власних тіл.

З цього був єдиний порятунок: щодня займатися спортом, бо гра не давала потрібного навантаження.

Але стривай: який спорт можливий в світі малого тяжіння?! Стрибки в висоту? Так тут навіть Джек стрибає аж до стелі — вище не стрибнеш!.. Важка атлетика? Так навіть Джек у наших умовах піднімає двопудову гирю, немов яблуко...

А, згадав! Коли я вчився плавати, тренер змушував мене розтягувати гумові стрічки, аби розвинути м'язи. Отже, треба пошукати серед медичного обладнання, там мають бути гумові бинти.

З завтрашнього дня беремося до праці. Годі нудьгувати й лінуватися!

День двадцятий. День починається з зарядки. Мартін таки знайшов гумові еспандери,

їх причепили до скоб у коридорі, і всі, навіть Джек, виконують повний комплекс вправ. О, не легка це справа — в перші дні в мене болів кожен м'яз! Але самопочуття враз поліпшилося.

Ми з Мартіном демонтували тридцять амортизаційних камер,— досить з нас шістьох,— і цим вивільнили величезне приміщення для спортивних ігор. «Чоловіки» (включно до Джека) пини захоплюються настільним тенісом, «жінки» — Марія та Сабіна — гімнастикою.

Після сніданку починається навчання. На жаль, кіб-вихователь вийшов з ладу, як тільки його ввімкнули (я ж казав професорові, що кіби фірми «Даймон» — не надійні!), тому всі функції вчителя виконую я.

Джек ще малий, він у «шкільні години» що-небудь малює. Я ж не відходжу від дівчаток. Хоч Марія старша за Сабіну, рівень їхніх знань приблизно однаковий,— якщо мати на увазі шкільну премудрість, а не життєвий досвід, звичайно: досвіду в Марії вистачить на двох міських дівчаток її віку. Дивує мене професор Мандер: не потурбувався навчити служницю хоча б читати!

На закінчення «уроків» я даю дівчаткам «домашнє завдання», перевіряю, як засвоїв матеріал Март і сідаю за підручники вже «як студент». Я не маю часу довго й нудно розжовувати елементарні істини: раптом натрапимо на якусь планету, а я не знаю навіть, як ввімкнути гальмівні двигуни, наприклад! Отож я поспішаю вперед і вперед,— добре, що в нашій бібліотеці є повний курс лекцій для політехнікумів.

Не знаю, чи вірно я роблю, але географію

та історію я виключив з програми начисто. Навряд чи вони нам припадуться.

День сороковий. З легкої руки Джека мене всі звать «тато Роб», навіть Мартін. Мені дедалі більше подобається це кмітливе негрєня. А Марія — непокоїть. Правда, вона вже не так пітється. Сяк-так відповідає урок. Видно, що докладає зусиль, але... Чи то вона ще бентежиться, чи я надто запізнився з навчанням.

Адже то не жарт: навчати майже дорослу дівчину, яка ніколи в житті не вчилася! Математика, правда, дається їй легше за англійську мову.

День сотий. Вчора ввечері, роздягаючись, звернув увагу на свій костюм. І сорочка, і штани геть подерлися до дірок. Не краще з одягом і у Мартіна. Як же я забувся: адеж у нас на складі сила-силенна всякого одягу!

Сьогодні вранці побували на складі. Дійсність виявилася не такою радісною, як уявлялася: так, одягу багато, але все — комбінезони; красиві, легкі, проте завеликі. На Мартіна це так-сяк, а от на інших...

Я запитав у Марії, чи вміє вона шити?

— Вмію, тату Роб, місіс Мандер навчила мене.

Одну з вільних кают ми перетворили на «ательє мод», і Марія стала в ньому головною кравчиною,— я тільки відрегулював їй електричну швейну машину. На вечерю Марія з Сабіною з'явилися в гарних, добре припасованих оранжевих комбінезонах, а Джек — у курточці

й коротких штанях. Я радий: з Марії вийде справжня господиня нашої невеликої сім'ї.

Мабуть, оцей перший успіх підбадьорив її. Сьогодні вперше вона зголосилася зіграти зі мною в теніс,— досі грала тільки з Сабіною та Мартіном,— і мені довелося докласти чимало зусиль, аби уникнути поразки. Полохлива покірність, набута за роки служницького життя, поступово покидає Марію. Вона відчула себе рівною серед рівних і вже тримається вільніше. З навчанням справа також поліпилася. Вона вже перегнала Сабіну.

День сто сорок перший. За моїм розрахунком сьогодні на Землі Новий рік. Щоб хоч якось прикрасити наше одноманітне життя-буття, вирішили влаштувати свято.

Був справжній бенкет,— я навіть спорудив бісквіт, сяк-так запрограмувавши кібер-кухаря. Шкода тільки, що замість яєць довелося використовувати яечний порошок.

Після бенкету почалася циркова вистава — «Дресировані звірі». Спочатку виступала приборкувачка з левом. Лев слухняно крутив сальто в повітрі, ходив по канату, стрибав через обруч, тільки обруч не горів, бо, по-перше, не слід даремно витрачати кисень (біс його знає, що там за система регенерації повітря!), а по-друге, можна опеکتися. Як і личить цареві звірів, лев подеколи гнівався і голосно рикав; тоді приборкувачка лякала бичем і владно наказувала: «Спокійно, Цезар!» Лев одразу ж заспокоювався і продовжував програму.

А потім по арені помчав скакун, а на ньому стояла гарненька вершниця, виконуючи всілякі

гімнастичні вправи. Правда, вона зірвалася з спини коня саме в ту мить, коли посилала глядачам повітряний поцілунок, але розумний кінь встиг підхопити її на руки. Коня теж виконував Мартін, а приборкувачкою лева і водночас вершницею була Сабіна, якій Марія пошила красивий церковний костюм.

Відкриття

День двісті двадцять восьмий. Сьогодні вранці, зайшовши до кают-компанії, я побачив Марію. Вона стояла перед лівими дверима, зосереджено дивлячись на кодові диски.

Ми з Мартіном не один раз гадали, що криється за цими дверима. Март запевняв, що професор цю каюту облюбував під свій кабінет, отже, саме там і можна знайти всі потрібні нам креслення та розрахунки. Однак скільки ми не пробували, відчинити двері не вдалося, отож ми вирішили поки що не чіпати їх,— виламаємо пізніше, коли почнемо хоч трошки розумітися на небесній механіці та астронавігації. Тому-то я і здивувався, побачивши тут Марію.

— Що ти тут робиш? — запитав я.

— Я ніби пригадую, яке слово набирал на дисках професор,— відповіла вона заклопотано.— Навіть ні, було два слова... Пам'ятаю, він наспівував собі під носа: «фью-фью.. фью-фью-фью». Не свистів, звичайно, а... А якось так: «Ю-ій... га-га-ї».

— Аду, повтори, повтори! — мені вчулося в цих звуках щось дуже знайоме.

- Ю-йї, га-га-їн!
- Юрій Гагарін?! — вигукнув я.
- Так, так! — радісно ствердила Марія.
- Та чи ти знаєш, хто це такий?!. Це...

А втім, я тобі про нього ще розповім! Давай-но краще перевіримо, як вплине це магічне ім'я на наш кодовий замок!

О, воно подіяло чудесно! Щойно я набрав останню літеру, як зденькнули засуви і двері повільно одчинилися.

Так, це справді був кабінет професора: біля стіни стояв величезний письмовий стіл з диктографом, по праву руч — заповнені книжками шафи з написами: «Астронавігаційна апаратура», «Програмування кібер-штурмана», «Орбітальний політ», «Дослідження планет», «Конструкція корабля» і таке інше.

Я взяв у руки один із томів. То була не книжка, а зшиті воедино машинописні сторінки. Я спробував читати текст — і в мене аж мурашки по спині перебігли: та це ж справжня китайська грамота!.. Ні-ні, написано було англійською мовою, і навіть математичні знаки були мені знайомі, але я не розумів нічого. Анічогісінько!

І все ж я радий: з'явилася цілком конкретна, визначена мета; знайдено все, що потрібне для мандрівників у Невідоме!

З завтрашнього дня візьмемося за навчання ще наполегливіше. Чомусь переконаний, що Мартін незабаром не тільки наздожене, а й випередить мене.

День двісті сорок дев'ятий. Сьогодні Джек зробив нам подарунок. Доки ми з Мар-

том вивчали схему пульту керування «Ластівкою», малий самостійно подався до бібліотеки, щоб переглянути якийсь мультфільм. Гадаючи, що мультфільмам відповідає літера «М», він випадково набрав код симфонічної музики. Потужні акорди пролунали на весь корабель так несподівано й велично, що мені аж моторошно стало.

Ніколи раніше я не уявляв, що музика може бути такою красивою! Досі я знав пісеньки-плягери типу «Крихітка Мері», танцював не тільки сучасний «Уа-уа», а навіть допотопний твіст. Правда, я чув, що існує якась «серйозна музика», проте навіть не знав, що це таке.

Ми з задоволенням прослухали всю річ, а потім почали допитуватися у Джека, як вона зветься. Він не пам'ятав. Понад годину ми набирали код навання, аж доки знову пролунали урочисті акорди. Виявляється то був Перший концерт для фортепіано з оркестром Чайковського у виконанні Ван Кліберна. Відтепер будемо слухати музику щовечора.

День триста шістдесят п'ятий. Минув рік. Багато це чи мало? Не знаю. Для нас цей час минув швидко. Дітлахи стали моєю справжньою сім'єю, я полюбив їх. Раніше я завжди непокоївся, думаючи про майбутнє, побоююся й тепер, але вже набагато менше. Навіть якщо зі мною щось трапиться, Март (він уже випередив мене з математики і почав вивчати астрономію) зуміє стати справжнім командиром корабля. Але це — в майбутньому, а зараз ми все ще так і не знаємо, куди намірявся летіти

професор і куди ми летимо насправді, а головне — чому «Ластівка» стартувала передчасно.

Щоб розважити дітлахів, улаштували, свято. Відтепер у нас буде власний Новий рік, «Ластівчин Новий рік».

День триста вісімдесят дев'ятий. Джек тепер згадує про матір дедалі рідше. Тільки ось сьогодні перед вечерею сказав:

— А от коли мій тато,— отой, що був на Землі,— виїздив куди-небудь, він завжди дзвонив по відеофону. Тату Роб, давай подзвонимо мамі, хай вона швидше нас наздоганяє.

Любе малятко, лазерний передавач «Ластівки» не працює, та навіть коли б я зумів його налагодити, рубіновий промінь навряд чи дійшов би до Землі — вона від нас дуже, дуже далеко. Та як і розшукати її в міжзоряному просторі?

День п'ятсот сорок восьмий. Після вечері ми з Мартіном засиділися в бібліотеці, розбираючи навігаційне рівняння орбітального польоту, і прогавили час ритуального «На добраніч!» Та все ж, проходячи повз «дівчачу» каюту, я тихенько відчинив двері. Почув Марііне шепотіння:

— ...і ось люди вирішили зрубати те дерево, на якому тримається небо, щоб не було куди підніматися сонечкові. Рубали-рубали, замалим не шерерубали, та й сіли спочити. А тим часом у дерева заросло все порубане, стало воно товстим, як і раніше...

— Ну, а коли б оті лихі люди перерубали дерево, що було б?

— Старі люди кажуть: був би кінець світу.
— А що таке — кінець світу? — допитувався Джек.

— Це — коли весь час темно і не буває сонця.

— Як у ілюмінаторі?

— Спи, дурненький! — втрутилася Сабіна.

— Ні, ти скажи, Маріє, ото за ілюмінатором і є кінець світу?

— Тато Роб говорить, що ми незабаром прилетимо до другого Сонця, дуже яскравого й веселого.

— І там буде початок світу?

— Спи, дурненький! Запитаєш у тата Роба!

— Але ж якщо є кінець, то має бути й початок!

Я нишком посміхнувся: логічне мислення у малого непогане! Я і сам хотів би запитати, бодай у будь-кого, яким же він буде, отой наш «початок»!

День шістсот тринадцятий. Сьогодні нам стало відомо, чому наша «Ластівка» стартувала так несподівано.

Я вже писав про диктограф на столі в кабінеті професора. Чомусь ми раніше не здогадалися прослухати, що там було записано. А сьогодні я звернув увагу: диктограф приєднано до УКВ-приймача і ввімкнено на автоматичний режим. Зацікавившись, я переставив слайдер на нульову поділку і натиснув на кнопку «звук».

Виявляється, диктограф автоматично записував усе, що говорилося в кабінеті його вілли біля підніжжя Тахумулька (це та гора, на

вершині якої монтувалася «Ластівка»). Я чув голоси професора Мандера і його дружини, інженера Селбі і майстра Кошлінга, старого Томаса і хихотливої Катрін, — одне слово, всіх тих, що липилися в далекому минулому і кого нам уже не судилося побачити.

В розмовах не було нічого цікавого, і я вже намірився вимкнути диктограф, аж раптом почув суперечку професора з інженером Селбі, його приятелем ще з часів нью-йоркських поєвір'янь.

Бесіда, мабуть, почалася в сусідньому приміщенні, бо спочатку я не міг розрізнити ні слова. Було ясно тільки, що професор чимось роздратований.

Та ось грюкнули двері, заскрипіло крісло і Селбі сказав:

— Ви мене не зрозуміли, сер!

— О, ні, я прекрасно вас зрозумів! Прекрасно! — саркастично відповів професор. — Ви пропонуєте мені продати «Ластівку»? І цим усе сказано. Я знаю, кому вона потрібна: тим, хто хотів би використати мій по-справжньому величній винахід тільки як смертоносну зброю небаченої могутності! О, ні! Не цьому я присвятив усе своє життя!

— Але ж, сер, у росіян уже... Та зрозумійте ж: наша країна мусить захищатися.

— Від кого — захищатися?.. Даруйте, але нашу країну треба захищати тільки від тих, хто послав вас сюди!.. Селбі, Селбі, як трапилося, що ви, кому я завжди вірив, як самому собі, виявилися зрадником?.. Чи то все була гра?

— Розчавлений вашими докорами, сер! —

глузливо сказав Селбі. — Так, то була гра, з вашого дозволу. І вона мені вже остобісіла. Мене приставлено до вас ще десять років тому. Власне, я міг би викрасти всі ваші креслення й розрахунки ще тоді. Але ми вирішили зачекати, поки ви збудуєте корабель. Так надійніше... До речі, ваш дядечко Майкл Паркінс ніколи не був мільйонером, він помер двадцять років тому в богадільні Мельбурна. А «спадщина», яку ви одержали, — завдаток вам від Пентагону... Зрозуміло?.. Отже, настав час розплати. Нам потрібна «Ластівка», всі креслення і розрахунки.

— Нізащо в світі!

— А це ми ще побачимо! Солдати полковника Армаса, — сподіваюсь, ви знаєте, що цей авантюрист чхає на всі закони й заборони! — вже оточили гору і будуть тут за годину. Я гарантую вам повну безпеку і казкову винагороду. Треба тільки підписати попередню угоду. В протилежному разі... О, хлопчики полковника Армаса вміють переконувати впертих!

— Ні, Селбі, ви не одержите нічого!

— Геть від пульта!.. Геть, бо стрілятиму! Постріли. І хрипкий голос професора:

— Ні... ні... Не одержите!

І — тиша. Більше на кристалі записів не було.

Так ось чому «Ластівка» стартувала так несподівано! В останню мить свого життя професор послав її в космос, рятуючи і корабель, і нас.

Кілька хвилин ми з Мартом стояли мовчки, схиливши голови.

Потім я вимкнув диктограф.

Гидке качена

День сімсот восьмий. Я прокинувся рано. Поглянув із своєї койки вниз. Мартін спав на спині, широко розкинувши руки. Джек, який уже з тиждень живе в «чоловічій» каюті, солодко позіхав і тер кулачками очі. Раптом він підвів голову і запитав:

— Тату Роб, що таке гроші?

— А навіщо тобі це знати? — здивувався я.

— В усіх книгах і мультиках тільки й мови: «гроші... гроші... гроші». А я не знаю, що це таке.

— Гроші, це... — А справді, що таке гроші? Я ніколи не замислювався над цим питанням. — Знаєш, Джек, я поясню тобі пізніше.

— Сьогодні пізніше?

— Ні, за кілька днів. Мені самому треба розібратися, що це таке.

— Гроші — це така штука, якої завжди не вистачає, — сонним голосом сказав Мартін. — Скільки я пам'ятаю, у нас в домі їх ніколи не було. Мама завжди казала: «Знову немає грошей». Або: «Зачекай, зараз немає грошей».

— А чому в нас немає грошей? — допитувався Джек.

— Нам вони не потрібні, — відповів я.

— Чому?

— Джек, я сказав: поясню пізніше.

День сімсот двадцять другий. Ось уже тижнів зо два я шукаю відповідь на запитання Джекка, — сиджу в бібліотеці до глупої ночі.

Починаю розуміти не тільки, що таке гроші, але й що таке «експлуатація», «криза», «демпінг», «безробіття»... Раніше я думав, що, коли людина не може знайти роботу, це просто не щастить. Тепер знаю, що все на світі скоряється політико-економічним законам. Мабуть, тепер я вже зможу відповісти на питання Джекка... коли він підросе.

Напевне, я зробив помилку, виключивши з навчальної програми історію.

День вісімсот шістдесятій. Святували день народження Сабіни. Ми з Мартом з допомогою кібер-кухаря зробили шоколадний торт з ананасною начинкою; я вручив Сабіні власноручно (і досить непогано!) змайстровану ляльку, Мартін — сплетений з кольорових дрогинок бич (вони все ще влаштовують «циркові вистави» і, треба визнати, досягли високої майстерності!), Джек — акварельний малюнок. А Марія подарувала їй сукенку — білу, грайливу, пишну, з такими собі гармошечками: звуться чи то пліссе, чи то гофре — не пам'ятаю. Сабіна страшенно зраділа і стрибала до стелі (що, треба сказати одверто, в наших умовах не важко).

Ми їли торт, пили вишневий сік і казали, що це — вино. (Діти навіть не уявляють, що це таке, та й я забув смак алкоголю і тююну, бо їх на складах «Ластівки» немає).

День дев'ятсот дванадцятій. Я придумав справу для Марії. Власне, «придумав» — не те слово. Придумати можна таку справу, яка потрібна, аби людина не нудьгувала. «Я знайшов?» Теж не воно. А втім, хіба важливо, як

назвати?.. Одне слово, я доручив їй нагляд за нашим «насінницьким фондом» і склав їй навчальну програму з агрономічним ухилом.

Гадаю, що роблю правильно. Мені вже пізно вивчати щось принципово нове, — з мене цілком досить буде обов'язків головного механіка. Мартін — природжений фізик-астронавт, природознавство його не цікавить. А з Марії вийде прекрасний біолог і агроном — адже більшу частину свого життя на Землі вона прожила в лісі, їй близький світ тварин і рослин. Сабіну ж треба захопити до медицини, нам буде дуже потрібний лікар. Про Джека говорити ще зарано, а втім, почну схилити його до хімії.

Перечитав написане і здивувався: вперше в моєму щоденнику з'явилися цілком оптимістичні плани на майбутнє.

День дев'ятсот вісімдесят перший. Мартін давно випередив мене в усіх галузях. Хлопець просто-таки талановитий! Він вільно володіє вищою математикою і розв'язує астронавігаційні задачі, а я ще й досі морочуся з інтегралами. Коли б Март мав змогу вчитися по-справжньому, у справжніх, досвідчених учителів, з нього вийшов би великий учений.

Щиро кажучи, останнім часом я охолов до математики і цікавлюсь, головним чином, соціальними науками. Як шкода, що на Землі я не був знайомий з комуністами — логіка і обгрунтованість їхніх тверджень мене вражає!

Написав це, та й подумав: а чи на Землі знайшовся б у мене час, щоб прочитати всі ці книги? Та й чи зацікавився б я ними?

День тисяча тридцять другий. Цей день я запам'ятаю на все життя, день народження Марії!

На святковий обід вона прийшла не в своєму звичайному комбінезоні, а в чудесній рожевій сукні. І тут я вперше помітив, що це вже не дівчисько, а цілком доросла, дуже вродлива дівчина.

Всі були приголомшені. Навіть Март, який завжди ставився до неї так, ніби вона була хлопчиськом, раптом став незвично шанобливим. Сабіна нестримно раділа з успіху своєї старшої подруги. А Джек дивився на неї широко розкритими очима, ще не розуміючи, в чому суть такого дивного перетворення.

Чорне, аж смоляне, волосся Марії було вигадливо зачісане, очі радісно блищали, рожеві уста посміхалися, показуючи разок бездоганних зубів... Красуня!

Я спіймав себе на тому, що поглядаю на неї, як на зовсім незнайому дівчину, яку побачив уперше.

День тисяча сороковий. З думки не йде Марія. Я почав цікавитися, що вона робить, як відпочиває. Тобто я цікавився й раніше, але зараз почав приділяти їй особливу увагу.

Виявляється, вони вдвох з Сабіною захоплюються домашнім господарством — наполегливо вивчають кулінарні секрети, штудіюють підручник модельєра-закрійника. Жінки лишаються жінками! Але з таким же захопленням вони вивчають і біологію. Мені приємно відзначити, що Марія набагато наполегливіша в навчанні, аніж Сабіна. А втім, та ще мала.

День тисяча сорок четвертий. Я читав «Капітал» Маркса і так заглибився, що не почув, як до бібліотеки зайшла Марія.

— Тату Роб,— сказала вона.— Можна, я потурбую вас на часинку?

— Так, звичайно.

— Тату Роб, я вас образила чимось?

— Що за дивне питання? — обурився я.

— А чому ви мене уникаєте?.. Чому розмовляєте зі мною так сухо й неохоче?.. Мені дуже боляче!

Я рвучко повернувся до неї. Її широко розплющені очі були скорботні і... і... Ні, я не знаю, що в них ще було, але я дивився в них, забувши про все на світі. Я хотів їй сказати, що вона вже — не та, що була раніше; що «гидке каченя» з Андерсенової казки перетворилося на сліпучо-красивого лебедя... Однак я не сказав цього, а насупив брови:

— Не вигадуй дурниць!.. Я тебе люблю, як і раніше... — і таки не стримався, додав: — Навіть ще дужче!

О, вона зрозуміла! Зрозуміла все, бо її обличчя враз прояснилося.

Я щасливий, як ніколи в житті!

День тисяча дев'яносто п'ятий. Відсвяткували Новий рік.

День тисяча чотиреста двадцятий. Майже рік не зазірав до щоденника.

Не було часу, хоч життя наше тече спокійно, без пригод.

Мартін повністю освоїв курс астронавігації і спробував скласти програму для кібер-штур-

мана. Коли він вклав її в аналітичний пристрій установки, машина промовила голосом професора:

— Програма складена без помилок, проте не може бути прийнята до виконання, бо не відповідає реальним зовнішнім умовам.

Кінець подорожі

День тисяча чотиреста дев'яностий. Останнім часом ми рідко збиралися в кают-компанії. Були зайняті головним чином у спортзалі, бібліотеці та їдальні. Тільки Мартін навідувався туди щодня. Саме він і виявив, що ми наближаємося до якоїсь великої зірки. Почувши таку новину, ми всі притьмом кинулися до кают-компанії.

— Ну, Март, сідай-но в командирське крісло! Відтепер воно твоє по праву.

Він сприйняв мої слова, як належне (я навіть трохи позадриг: відстав, старий, відстав!). Сів до пульта, почав чаклувати. І ось уже на екрані серед незлічепних зірок виступила одна, найяскравіша.

Вона була ще дуже далеко, проте чутливі прилади кібер-штурмана вже встигли зафіксувати її основні характеристики. Ця зірка належала до спектрального класу світлil типу нашого Сонця, але була дещо активніша. Дослідження поля її тяжіння показувало, що в неї може бути планетна система.

Майже місяць витратив Мартін, аби з допомогою електронно-обчислювальної машини розрахувати траєкторію нашого корабля,

а коли одержав остаточний висновок — прибіг до мене схвилюваний:

— Гальмування, та ще й на межі понад п'ять «же», треба почати не пізніше, як через три доби, бо інакше ми пройдемо мимо зірки.

— Гарзд, а якщо ми не знайдемо біля неї придатної для життя планети?.. Це ж великий ризик!

— Якщо ми проскочимо мимо, нам уже й ризкувати не доведеться, — відповів Март. — Імовірність знайти ще одну зорю з планетами майже дорівнює нулеві. Ми і постаріємось, і помремо в нескінченному польоті. До того ж, вичерпається і паливе, і запас продуктів.

— Ну, а якщо планети не знайдемо? Хіба не все одно?

— Ні. Ми липимося на планетарній орбіті, і, у всякому разі, будемо забезпечені сонячною енергією. Досить побудувати оранжерею — і ми одержимо невичерпну кількість їжі й кисню.

Розумний хлопець! Так, це й справді найкращий вихід!

— Не хочу оранжерею, хочу на планету! — запхикав Джек. — Мені вже набрид космос! Хочу, щоб була травичка, ліс, річка!

Мені теж остобісів космос. Але де вона, ота наша планета, наша земля обітована?

День тисяча чотириста дев'ясто дев'ятий. Краще ризкнути один раз, аніж сидіти в очих каютах і клясти себе за те, що не використали цей один-єдиний шанс! Чи зуміє Мартін вивести корабель до зорі, чи зуміє посадити його на планету, якщо ми таки її знайдемо? Ризик величезний, і все ж ми на нього зважилися.

Ті дві з половиною доби, які ще лишалися в нас до початку гальмування, ми витратили на дбайливу підготовку: навели порядок на складах, перевірили закріплення меблів, контейнерів тощо. Мартін проконтролював амортизаційні камери і лінії зв'язку.

І ось настала урочиста мить: Мартін вклав у приймальний блок кібер-штурмана складену програму і натиснув на кнопку. Хвилини п'ятнадцять на табло гарячково блимали індикаторні вогники — кібер старанно перевіряв, чи не трапилася десь якась помилка. А потім з гучномовців пролунав усе той же знайомий голос професора.

— Програму прийнято. До початку гальмування лишається п'ять годин. Команді — побідати і зайняти місця в амортизаційних камерах.

Любий професоре, коли б ви тільки знали, що ваша мрія здійснилася: ваш корабель підходить до визначеної вами мети!

Ми вже встигли забути, як лежали в камерах під час прискорення руху «Ластівки».

— А що там робити? — запитав Джек.

— Спатимеш, — відповів я.

Командирську камеру цього разу зайняв Мартін. Мабуть, він назавжди так і липитиметься наймолодшим командиром міжзоряного корабля — йому тільки-тільки минуло шістнадцять років.

Перший день на планетарній орбіті. Ми знову втратили лік часу — ніхто не знає, скільки ми спали в камерах. І знову ми потрапили в світ

невагомості, проте набуті колись навички збереглися: пурхаємо в повітрі не гірше за пташок.

Після гальмування ми ще кілька днів рухалися по прямій лінії, але поступово тяжіння зорі викривило нашу траєкторію, аж доки не замкнуло її в еліпс.

Шістдесятий день на планетарній орбіті. Перша планета, яка потрапила в поле зору приладів «Ластівки», не потішила нас нічим: діаметр — вдвічі менший за діаметр Землі, середня температура поверхні — понад 100 градусів, атмосфера — вуглекислий газ. Кисню і водяної пари не виявлено.

Не краща справа була і з двома наступними планетами: одна — надто близька, а друга — надто далека від центрального світила. Кисню і водяної пари не виявлено.

Ще три довжелезних місяці пробули ми на планетарній орбіті, аж доки натрапили на те, що потрібно. Діаметр цієї планети був не багаторазово більший, аніж у Землі, час обертання навколо осі — 26 годин 18 хвилин, середня температура поверхні — 19—20°, атмосфера складалася переважно з азоту та кисню. Навколо своєї зорі ця планета оберталася приблизно за чотириса днів, тобто її рік був трошки довший за земний. Так, це була, мабуть, схожа на Землю планета.

Але знаходилася вона ще дуже й дуже далеко, ми бачили її простим оком тільки як блакитну зірочку.

Мартін обчислив, що ми зможемо підійти до цієї планети через сімдесят днів.

День останній, він же перший. Мені здається, що всі оті чотири з гаком роки нашого польоту міжзор'яним простором промчали швидше, аніж оці сімдесят днів. Але хай там як, та все вже позаду.

Мартін здійснив маневр наближення до планети блискуче. Цього разу ми до камер не лягали, бо гальмування було повільним.

І ось ми кружляємо над планетою на висоті близько двадцяти тисяч кілометрів. Два великі континенти, сила-силенна островів. Океани менші, аніж на Землі — вода вкриває менше половини поверхні. Забарвлення суходолів не милує око — дуже мало зелених тонів, здебільшого жовті та руді.

— Тату Роб, — поцікавився Джек, — а звідки ми дізнаємося, як звуть нашу планету?

— Вона ще безіменна, — засміявся я. — Для нас це — «терра інкогніта», невідома земля.

— Ось ви її й назвали! — вигукнув Мартін. — Хай вона так і зветься: Терра!

Ми ще тиждень кружляли навколо Терри, вибираючи місце для посадки. Март хотів посадити «Ластівку» на континент, але я заперечив:

— Нам потрібен ізольований від тваринного світу острів. Він має бути не дуже далеко від континенту в зоні субтропіків, де не холодно і не жарко, та ще й досить великий.

Кінець кілцем такий острів ми визначили.

— Увага! Екстрений старт... тьху, тобто фініш! — скомандував Мартін і не витримав — зареготав. — Одне слово, сідайте в крісла та прив'язуйтеся якнайміцніше!.. Ну, готові?

У відповідь залунало одностаїнез «Готові!»

— Увага!.. Вмикаю посадочний автомат!

Знову на груди навалився тягар. Знову перед очима пливають барвисті кола, а до горла підкочується нудота. Останнє, що пам'ятаю — напружене, зосереджене обличчя Мартіна біля командирського пульта.

Коли я прийшов до тями, навколо було тихо. Руки й ноги були чужими, важеними — то діяла сила тяжіння планети.

Тож як ти зустрінеш нас, Терра, наша земля обітована?!

Леонід САПОЖНИКОВ

ЦАРІ

Боб Шоу вважав себе невдахою. Він навчився красиво пов'язувати краватки — і вони безповоротно вийшли з моди. Домігся прихильності головного редактора — і той поступився місцем кібернетичній машині. Правда, новий редактор також цінював Боба, але не за швидкість реакції і кмітливість — цим машину не здивуєш. Шефові імпонували розгалужені зв'язки Шоу в діловому та науковому світі, які він уміло налагоджував, ніжно вищещував і, найголовніше, вмів використати в потрібну мить. Ім, цим зв'язкам, Боб був зобов'язаний своїм польотом на Місяць і разючим репортажем про небувалий моральний занепад на його зворотному боці... Вони ж, ці зв'язки, дозволили йому — єдиному з журналістів — дістати запрошення до професора Кувиркота на його новий експеримент.

У вітальні професора зібралось невелике, але вишукане товариство: відомий психолог доктор Боді, відомий промисловець містер Грейцфрут, невідомий представник відомого міністерства та ще з півдюжини обранців. Шоу підсів до психолога:

— Вам, звичайно, відомо, докторе, що задумав старий?

— Маленьке парі,— посміхнувся Боді.— Якщо ви не боїтесь програти ящик шампанського, можете ввійти зі мною в пай.

— Добре,— погодився Боб,— а які умови?

— О, умови зовсім незвичайні... А втім, он і професор, зараз він сам усе розповість.

Кувиркот, молодявий і підтягнутий, енергійно потиснув усім руки і жестом класика, який приніс видавцям свій найкращий роман, поклав на стіл тоненьку книжечку.

— А. М. Тьюрінг,— урочисто виголосив він.— «Чи може машина мислити?»

Шоу, не довіряючи кипеньковому магнітофонові, старанно переписав прізвище автора в блокнот. Колись він умудрився перештутати Вольта з Вольтером і пам'ятав, як йому перепало.

— Ця праця,— вів далі професор,— написана видатним англійським ученим на світанні кібернетичної ери, коли перші електронні машини, машини-троглодити, машини-пóкручі, викликали у багатьох страх і ненависть. Гірші представники інтелігенції відчували в машині сильного конкурента і, враховуючи гіркий досвід середньовічних ткачів, спробували знищити її не фізично, але морально. Машину нагороджували образливими епітетами: «електронний бовдур», «електронний кретин», журнали рябіли авторитетними заявами тишу: «Машини не думають і думати ніколи не будуть. Думати можуть лише комбінації з живих нервових клітин, які утворюють людський мозок». І це писалось у той час, коли процес мислення був найбільшою загадкою для науки, коли тлумачні словники водили читачів по порочному колу:

«Мислити — значить міркувати, міркувати — значить мислити!»

Позиція, зайнята антимашиністами, викликала в людей неконсервативних рішучий протест, однак вони, як це часто буває, припустились іншої крайності, проголосивши машини новою расою, яка рано чи пізно прийде на зміну людству.

Доки обидві сторони батькували одна одну й насміхалися, кібернетики мовчки робили своє. Вдосконалювали машини-екзаменатори, машини-фельетоністи, машини-діагности. З'явилися кібернетичні восначальники, кібернетичні юристи, кібернетичні директори. Відкрито сумніватися у здібностях машин вже було небезпечно. Антимашиністи мусили піти в підпілля.

Та в їхніх руках, як і раніше, лишається старий засмальцьований козир: досі так і не доведено, що машина мислить.

Я ризикнув узятись за це завдання. Мною збудовано універсальний перетворювач інформації «Тьюрінг 14 000 000 000», який практично не відрізняється від мислячої людини!

Професор зробив ефектну паузу, доктор Боді загадково посміхнувся, півдюжини обранців зашепотіли, а Шоу подумав, що репортаж напевно ж «підє» і редактор буде дуже задоволений.

— Чому чотирнадцять мільярдів? — продовжував Кувиркот.— Бо така середня кількість нейронів людського мозку, того самого, що без єдиної білкової клітини продубльований у моїй машині.

Чому «Тьюрінг»? Бо саме йому належить

ідея експерименту, свідками якого я та мій колега доктор Боді запросили вас бути.

На цьому столику ви бачите телетайп, який забезпечує двосторонній зв'язок з кабінетом і Ідальнею. В одній із цих кімнат — лише я знаю в котрій, — знаходиться «Тьюрінг», у другій — спеціально підібраний посередницьким бюро і не відомий ні мені, ні будь-кому з присутніх типовий представник мислячих верств нашого суспільства.

Кожній кімнаті можна ставити запитання. Колега Боді запевняє, що досить п'ятьох.

Якщо, завдяки одержаним відповідям, буде виявлено, де машина, значить, питання про машинне мислення на сучасному етапі технічного розвитку вирішується негативно, і я презентую колезі Боді два ящики шампанського. Якщо ж таємницю кабінету та Ідальні вашими спільними зусиллями розгадати не вдасться, то машина на законних підставах потрапляє до класу homo sapiens¹, а шампанське доктора Боді — до мого холодильника.

Отож, панове, хто бажає поставити запитання? Містер Шоу з «Вечірнього експресу»? Пропу вас!

Боб сів за апарат і, не задумуючись, відстукав перше запитання:

— Скільки буде 46573 перемножити на 18348?

Минуло десять секунд, тридцять, сорок... За спиною чулося важке сопіння містера Грейпфрута.

На шістдесят першій секунді телетайп за-

¹ Homo sapiens (лат.) — «людина розумна».

працював: «Ідальня: 854 521 404. Кабінет: 854 521 404».

Боб потилицею відчув нашішкуватий погляд Кувиркота. «Тьюрінг» не потрапив у настуку.

Головний редактор... Його Боб устиг вивчити в усіх деталях. Чудовий ерудит у галузі політики, науки, літератури, він поняття не мав про багато простих речей. Про поєдинки боксерів знав із Джека Лондона, про футбол — із статей в енциклопедії... А завтра на Центральному стадіоні — вирішальний матч чемпіонату.

— Як ви вважаєте, хто переможе: «Чорнобілі» чи «Тигри»?

Цього разу відповіді не примусили себе довго чекати: «Якщо Гривс переграє Фартінга, наші зроблять із «Тигрів» мавпу. Ідальня. Якщо Фартінг задушить Гривса, наші втопчуть їх у багнюку. Кабінет».

Здаду захихикали, але Бобові було не до сміху. Він відчував, що тигри тиграми, а мавпу поки що зробили з нього.

— Заспокойтесь, Шоу, — торкнувся його плеча Боді. — Дозвольте, спробую я.

Доктор зайняв місце за телетайпом, проте не поспішав поки що ставити чергове запитання. Він був схожий на піаніста, який посилено зосереджується перед першим акордом.

Раптом він різко подався наперед, і тонкі пальці забігали по клавіатурі.

— Припустимо, що ви разом з іншим мисливцем вирішили зварити на вечерю кашу. Ви дали 400 грамів крупи, ваш напарник — 200 грамів. Щойно ви зварили кашу, коли підійшов третій мисливець. За свою частку каші

він заплатив 15 грошів. Як ви повинні поділитися цими грошима з вашим напарником?

Не встиг доктор випрямитись, як з апарата поповзла стрічка з відповіддю: «Дріб'язковість не прикрашає людину. Прошу передати моє співчуття авторові задачі. Ідальня». Друга відповідь надійшла через півхвилини: «Оскільки кожен з мисливців з'їв двісті грамів крупи, то третій їв мою крупу, отож усі п'ятнадцять грошів належать мені. Кабінет».

В кімнаті стало дуже тихо. Лише Боб шелестів аркушиками блокнота.

— Ви прогулюєтесь по набережній разом із шефом та його помічником,— вистукував Боді,— і несподівано обидва вони падають у воду. Кому ви кидаєте рятувальний круг?

«Тому з них, хто гірше плаває»,— відповіла ідальня. «Сказати чесно?— спитав кабінет.— Шефу».

Боді всміхнувся тією дивною посмішкою, яка,— Шоу тепер знав,— називалась вольтерівською. Відтак уже з неохотою віддрукував останнє запитання:

— Уявіть собі, що ви йдете з жінкою і її ображають п'яні хулігани. Що ви зробите?

«Переламаю кістки найближчому із них. Ідальня».

«Скільки хуліганів? Кабінет».

Доктор підвівся, обірвав стрічку і акуратно згорнув її в рулон. Всі мовчки стежили за кожним його рухом.

— Професоре,— сказав він нарешті,— те, що ми побачили сьогодні, надзвичайне. Ви створили машину, людянішу за багатьох людей. Я сподіваюсь, вона не заперечуватиме,

якщо ми розінемо шампанське у вашій ідальні?

Коли через дві години гості, вже добре по-соловілі, залишали професорову квартиру, Шоу дочекався Боді і пішов поруч із ним.

— То що ж, докторе, виходить — мислить ця капосна машина чи ні?

Боді швидко підвів голову:

— А вам як хотілось би?

— Ну, ви ж знаєте моє становище. Написати, що не мислить,— редактор образиться...

— Пишіть так, як сподобається редакторові,— відповів Боді.— Даруйте, я поспішаю. Прощайте, гомо сапієнс...

ХАЙ ТОРЖЕСТВУЄ ІСТИНА!

Сповідь неповнолітнього злочинця

Що я наробив?! Коли б ви тільки знали, що я наробив,— я, активний піонер і відмінник, майбутній астробіолог і поет, учень 5-Ж класу 228-ї середньої школи міста Києва громадянин Борис Іванович Ляпсус! Так-так, саме «громадянин», бо я втратив право називатися товаришем. Я вчинив злочин, страшний злочин!

Мене не притягнуть до карної відповідальності тільки через те, що я неповнолітній. Але я каратиму себе сам. Каратиму жорстоко. І, звичайно ж, не буду ні в якому разі захищати співучасника,— а точніше, організатора і натхненника! — мого злочину громадянина Дмитра Михайловича Кнуща, учня того ж таки 5-Ж класу тієї ж таки 228-ї середньої школи м. Києва.

Слухайте ж, сучасники-однолітки, мою сумну сповідь!

Слухайте, аби не повторити мою трагічну помилку!

Рішуче відмежовуйтеся від таких, як ми, а особливо від таких, як гром. Дмитро Михайлович Кнущ!

Вічна ганьба тим, хто гальмує розвиток науки!

* * *

Я розповідатиму все до найдетальніших подробиць, нічого не приховуючи.

Почну з характеристики мого колишнього друга, а нині тільки співучасника і натхненника злочину.

Громадянин Дмитро Михайлович Кнущ (Митько, він же «Мезон») народився 21 червня 1969 року в м. Києві в родині письменника. Піонер (не активний). Нагороджений похвальною грамотою (за 2-й клас). Середня успішність — 3,59 бали. Недисциплінований (за останню чверть має 13 зауважень від кіберучителів та 5 — від наставника). Теж мріє бути астробіологом (але нещодавно одержав двійку з органічної хімії!)

Я буду повністю об'єктивний: Митько (він же «Мезон») — взагалі хлопець непоганий. Насамперед, він хоробрий. Так, наприклад, коли здороваць Федір Квач («Піраміда») хотів мене побити минулого року, Митько став на мій захист і дав йому духопелів навіть без моєї підтримки. Потім: Митько не скупий. Кажу це з повною відповідальністю, бо він віддав мені надзвичайно рідкісну марку «блакитної космічної серії» (зі штемпелем Північної обсерваторії Місяця!!!) Митько завжди готовий виручити товариша з біди: нещодавно, коли я цілком випадково спалив у лабораторії мікроамперметр, він узяв провину на себе і відремонтував прилад власноручно (правда, це для нього не складало труднощів, бо другою професією він обрав прецизійну радіоелектроніку).

Саме через ці якості Мезон (я зватиму його

так, як звав раніше) і став моїм другом. Однак — «ти друг мені, Мезон, та істина — дорожча!». Я не можу приховувати його вади, які й стали кінець кінцем підґрунтям для організованої ним злочинної змови!

Насамперед, Мезон — страшенно непосидючий (через це він і одержав таке прізвисько). Надзвичайно любить командувати, нав'язуючи свою волю. Так, наприклад, він торік майже силоміць затигнув мене купатися в забороненій зоні Дніпра. Абсолютно не визнає авторитетів. (Подумати тільки: заявив, що Ейнштейн — сам великий Ейнштейн! — своє твердження про неможливість перевищити швидкість світла висмоктав з пальця!) Несамокритичний: запевняє, що саме йому вдасться виявити нові вищі форми життя у Всесвіті. Нечемний: завжди сперечається із старшими від себе і визнає свою неправоту тільки тоді, коли вичерпає всі заперечення. Дуже нерозсудливий: завжди прагне робити те, що заборонено.

Щодо останнього пункту, можу навести яскравий приклад.

Всім нам відомо, що кібер-учителі — найпрогресивніше, найвеличніше досягнення світової педагогіки. Саме з їхньою допомогою ми, п'ятикласники 80-х років 20-го століття, вивчаємо ті предмети, які ще зовсім недавно вивчали в інститутах. Ми повинні бути безмежно вдячними за турботу про нас; ми повинні як зіницю ока берегти кожного кібер-учителя, бо це — надзвичайно складна і дорога електронно-обчислювальна устатковка. Що буде, коли кожен з учнів зіпсує по одному кіберові? Це буде лихо у всепланетному масштабі! Ось чому

учням середньої школи суворо заборонено совати носа в монтаж кібер-учителя (це має право робити тільки ремонтна бригада, членів якої особисто затверджує директор школи!)

Так от, послухайте, яку штуку встругнув наш Мезон!

Місяць тому ми мали складати залік з першої частини математичного аналізу. Я, як звичайно, почав готуватися до заліку заздалегідь, а Мезон, — теж як звичайно! — лишив усе на останні дні. Я неодноразово нагадував йому, що тільки сумлінне й наполегливе навчання може забезпечити учневі глибокі знання, але він зневажливо відмахувався. Кінець кінцем я не втримався і, як аргумент, показав йому свій табель, де немає жодної оцінки меншої за «5». І що ви думаєте? Мезон зухвало запевнив мене, що кібер поставить йому п'ять з плюсом, — і не за першу частину математичного аналізу, а за весь курс!

До заліку лишалось два дні, — цього не вистачило б навіть для побіжного перегляду контрольних питань. Отож, я й запропонував йому побитися об заклад на його «гагарінку» (перша марка, випущена на Місяці; надзвичайно рідкісна, єдиний примірник на всю нашу школу!), що п'ятірки він не одержить. Мезон погодився і сказав, що в разі мого програшу я маю віддати свою найціннішу марку. Я був настільки впевнений у перемозі, що пообіцяв віддати 15-центову «гвіану» — мрію всіх філателістів!.. Він підступно посміхнувся, перепитав ще раз, чи я не одмовлюся від своїх слів, а коли я обурено відкинув це образливе

припущення — заявив, що в такому разі дає слово честі абсолютно не готуватися до заліку.

Засвідчую: за ті два дні Мезон навіть не торкнувся підручника. Ми гарячково зубрили формули та товклися біля кібер-репетитора, а він з рапку до вечора морочився з саморобним портативним магнітофоном.

Уже весь наш клас склав залік (я, звичайно, складав перший і одержав п'ятірку!), коли кінець кінцем з'явився Мезон. Його зустріли іронічними вигуками. Слід віддати йому належне: він не розгубився і повторив, що справді одержить п'ятірку з усіх шести розділів вищої математики, але просить усіх вийти з класу — мовляв, інакше не зможе зосередитися.

Довелось погодитися на цю умову. І що ви думаєте? Не минуло й п'яти хвилин, як на порозі класу став усміхнений Мезон з табелем у руках. Ми кинулися до нього... та й отетеріли: наш суворий несхибний Кіб, який не дарував нікому анінайменшої помилки, поставив Мезонові зразу аж десять п'ятірок — за весь математичний аналіз! — а в графі «примітки» чітко надрукував: «Відзначається величезною пам'яттю, надзвичайно чіткою логікою і швидкістю рефлексів».

Це було неймовірно! Таку характеристику за весь час існування нашої школи одержав тільки Іван Радченко (тепер академік). Але ж то був Радченко, а не якийсь Мезон! Ми стояли як громом вражені. А він реготав:

— Ну, що? Чи виконав я зобов'язання?.. — потім лягнув мене по плечу. — Ну, Еліпсоїде

(це він так прозвав мене, — зовсім не влучно і не дотепно!), коли ти віддаси мені «гвіану»?

Вже не пам'ятаю, що я йому відповів. Для мене було цілком ясно, що Мезон нас обдурив. Я так йому й сказав про це.

— Звичайно, обдурив! — заявив він зухвало. — Але як?.. Як?.. Тому, хто розкриє мій секрет, — дарую «гвіану», яку я виграв у Еліпсоїда!

Як це вам подобається — дарувати марку, яка йому не належить! А однокласники — теж мені друзі! — ухопилися за ці слова. І почалось, і почалось! Один казав, що Мезон складав екзамени по шпаргалці; другий — що Мезон «підкупив» кібера обіцянкою дати йому підвищену напругу живлення; третій торочив, що Мезон засвоїв вищу математику під час сеансів гіпнопедії, — ну й інші безглузді припущення. Я, звичайно, висловив найвірогіднішу гіпотезу: Мезон скористався з надмінятирної радіостанції, аби відповідати за підказкою свого старшого брата, професора математики. Але помилився і я — радіостанції у Мезона не було.

І тільки коли йому набридли кепкувати з нас, він розкрив свою «таємницю».

Я навмисне взяв у лашки це слово. Теж мені «таємниця»! Просто ніхто не міг припустити, що радянський учень, піонер, здатний на такий обман!

Ви тільки уявіть: Мезон з'єднав кабелями обох кібер-учителів — основного й резервного, вклав у контрольну щілину свій табель і натиснув на кнопку. А далі все пішло само собою: один кібер запитував, а другий негайно відповідав. Десять обов'язкових запитань — де-

сять абсолютно правильних відповідей; десять додаткових — те ж самісіньке. Отже — п'ятірка, п'ятірка, п'ятірка!

Мої безпринципні товариші вихваляли Мезона за винахідливість. І тільки я, як і личить піонерові, виступив проти таких негідних методів одержання оцінок.

Буду об'єктивний: Мезон визнав мої критичні зауваження і сказав, що вважає ці оцінки недійсними. Він викликав наставника, розповів йому правду. Наставник спочатку розгнівався за поцсований табель, та коли виявилось, що Мезон справді не копірився в електронній схемі кібера,— посміявся і дозволив скласти залік по-справжньому. Звичайно ж, Мезон одержав трійку. Я мав повне право зажадати програму ним «гагарінку» (адже переміг кінець кінцем я!), але великодушно не зробив цього.

Я міг би розповідати та розповідати про Мезонові витівки, але сподіваюсь, що досить і вищезгаданого. Кожен побачить, що легковажність та пустощі були притаманні гром. Книшеві Д. М. ще з дитинства; що саме ці риси мали неодмінно штовхнути його на злочинний шлях. На жаль, я усвідомив це надто пізно!

Громадянин Книш Д. М. почав схилити мене до злочину ще рік тому, коли ми тільки-но закінчили 4-й клас. О, коли б ви знали, скільки атак мені довелося витримати,— адже Мезон надзвичайно настирливий, красномовний і підступний! Я опирався аж до... Але ні, я мушу розповісти про все докладно.

Так от, почалося все з незначного: коли ми

скінчили 4-й клас, мій батько, професор І. М. Ляпсус, завідувач відділу мінералогії Київського музею астронавтики, запросив мене з Мезоном на відкриття нової експозиції.

Не буду розповідати, як ми зраділи такому запрошенню,— мабуть, ви всі вже побували в тому музеї і на власні очі побачили і вулканічні туфи Місяця, і криваво-червоні піщаники Марса, і поцятковані алмазами блакитні глини Венери, і райдужні силікони з Меркурія, і таємничі електрети з кілець Сатурна. Тепер їх може бачити кожен, але тоді ми з Мезоном були першими хлопчиками, перед якими розкрилися всі оці неоціненні скарби.

Мій батько,— слід віддати йому належне,— людина дуже талановита, прекрасний організатор і вчений. Під його керівництвом працівники музею створили по-справжньому чарівну експозицію: кожній планеті Сонячної системи виділено окремий великий зал, де майже повністю відтворена ілюзія «дійсності» краєвиду.

Заходиш — і аж моторошно стає: перед тобою розкривається незнаний казковий світ; ти можеш помацати рукою те каміння, яке ще зовсім недавно лежало на поверхні Місяця чи Венери, ти стоїш саме на тому ґрунті, на якому колись стояв кібер-розвідник, а стереоскопічне рухоме зображення довколишнього простору точно відповідає картині, яку зафіксували об'єктиви його гоніовізорів.

Особливо нас вразив Меркурій. Коли заходиш до того залу, то мимохіть заплююєшся: освітлення там таке яскраве, що навіть темні окуляри мало допомагають. А коли очі дещо

привичаються — починаши розрізпяти деталі просто-таки фантастичного пейзажу.

Довкола бувають фарби. Криваво-червона межує з яскраво-синьою, абсолютно чорна — з сліпучо-білою. Пливуть над планетою огруйні фіалкові випари, закручуються в смерчі, і тоді в густозоряному небі починає вихилитися неймовірно красиве полярне сяйво. Поміж жовтих скель дзюрчить струмочок розплавленого олова. А на його «березі» просто на очах виростають химерно розгалужені «кущі». Тільки ні, то не рослинність. Це так утворюються кристали сульфідних сполук. Досягаючи певної висоти, «гілки» обламаються від власної ваги, падають і одразу ж розпливаються озерадем маслянкуватої рідини, з якої знову підводяться «пагінци». А на дальньому плані, «на обрії», весь час блукає марево — цей незмінний атрибут краєвидів Меркурія. Оптичні феномени там такі яскраві й реальні, що після Першої експедиції було навіть зроблено спробу шукати меркуріанські «міста» та меркуріанських «тварин». Звичайно ж, нічого не було знайдено. Меркурій — мертва планета.

І ось — ви тільки уважіть! — після перегляду меркуріанської експозиції Мезон нахабно заявив, що вчені помиляються: на Меркурії існує життя! Він торочив, що дуже уважно стежив за гоніознімками марева і повсякчас бачив над обрієм меркуріанських птахів — великих, з сріблястими крилами трикутної форми. Мовляв, марево не виникає з нічого: марево може тільки спотворити розмір та форму предметів, але ці предмети обов'язково повинні існувати! Чому не виявили тих птахів наші кібер-розвід-

ники? Та тому, що то — птахи, та ще й розумні, вони втікали геть при наближенні чужинців. Як можуть існувати ті птахи при температурі понад чотириста градусів за Цельсієм? Та дуже просто: меркуріанське життя базується не на вуглецевій основі, як у нас, а на кремній-органічній, а такі сполуки витримують купіль з розплавленого заліза!

Одне слово, Мезон говорив так гаряче й переконливо, що зацікавив навіть мене. Ми і вдруге, і втретє, і вчетверте проглянули всю програму експозиції (гоніографічна стрічка експонується 20 хвилин). Кажу цілком щиро: чи то на мене вплинуло переконання Мезона, чи, може, від переважної зору, але й я почав помічати отих його птахів. І — каюсь гірко! — це я, саме я, дурень, звернув увагу на еліпсоїдальний предмет «на обрії» експозиції.

— А поглянь-но,— сказав я Мезонові з посмішкою,— чи то часом не яйце меркуріанського «птаха»?

Звичайно ж, я гадав, що то — стереоскопічне зображення, відтворене гоніографом, але Мезон вмиг помчав туди крізь уявні «скелі» та «олов'яні струмки».

— Не чіпай! — вигукнув я одчайдушно. Але було пізно: він уже підняв і крутив у руках оте «яйце». Воно за розміром і формою скидалося на диню, тільки синюватого кольору.

— Ну що ти накоїв?! — дорікав я Мезонові. — Адже нас попередили: торкатися предметів абсолютно заборонено! Ти ж порушив експозицію — тепер зображення не компонува-тиметься з реальними речами!

— Та не репетуй, Еліпсоїде! — гримнув він

на мене так, наче це я порушив правила поведження відвідувачів у музеї.— Сам того не знаючи, ти зробив надзвичайно важливе відкриття! Це таки справді яйце! І ми з нього виведемо меркуріанського птаха!

Ну от, бачите?! Мало того, що він порушив експозицію залу, так тепер йому ще й заманулося зіпсувати унікальний експонат (Інв. № М-2437/бц-1981), привезений з Меркурія Другою експедицією!

Я благав його покласти предмет на місце та й забути назавжди своє дурне припущення, яке абсолютно протистоїть тверезому глуздові і свідчить лише про механістичне розуміння процесу виникнення життя, але він уперто торочив своє і намовляв мене взяти отой експонат нишком, ви чуєте — ни ш к о м! — і дослідити в нашій шкільній лабораторії. Кінець кінцем, мені довелося заявити, що я поскаржуюсь батькові.

Ми посварилися тоді з Мезоном і кілька тижнів не розмовляли. Згодом стосунки наші відновилися, і я, певно, назавжди забув би ту прикру історію в музеї, коли б не захоплення Мезона меркурографією та меркурологією. Він годинами просиджував перед кіб-репетитором, перечитуючи на його екрані звіти обох експедицій на Меркурій, виписував у свій товстезалезний зашморганій блокнот фізико-хімічні характеристики основних кліматичних зон цієї планети, наполегливо вивчав хімію кремній-органічних сполук. Про «яйце» Мезон не згадував, тому я поблажливо ставився до його нового захоплення — хай собі мріє про нові, неземні форми життя!

Проте навіть я, колишній найближчий друг Мезона, не знав, на яку підступність він здатний! О, громадянин Книси Д. М. заздалегідь розпланував усе до найдрібніших деталей! І почав він з того, що прикинувся дурником: мовляв, чи не допоможеш ти, Еліпсоїде, розібратися в ось такому й такому питанні, адже ти у нас відмінник, а я з трійок не вилажу? Звичайно ж, я, як і личить піонеріві, почав сумлінно йому допомагати. І вже не знаю, як воно так сталося, проте з часом уже не я, а він заперечував можливість існування життєздатних кремнійорганічних структур. Його заперечення були найвними, елементарнопростими, я громив їх з легкістю, однак він завзято сперечався, доводячи мене до нестями своєю тупістю. Так тривало місяців зо два, аж раптом після однієї дуже гострої дискусії Мезон заявив, що складає зброю, бо я переконав його, отож і підтримує мою думку дослідити «меркуріанське яйце», бодай побіжно.

Ви розумієте, як повернув справу гром. Книси Д. М.? Мовляв, я не я і хата не моя!.. Та хіба ж я хоч словом прохопився про намір зазіхнути на рідкісний експонат музею?! Я так йому й сказав.

Але у Мезона де й узялася надзвичайна красномовність! Він торочив, що саме я перший помітив «меркуріанське яйце», що саме мені може належати честь відкрити кремній-органічну форму життя, що саме я довів можливість дослідження предметів без найменшого порушення їх структури. Він виспівував, як соловей, а на закінчення дифіраμβів заявив, що, цінуючи мою безкорисливу допомогу

в розв'язанні найскладніших питань, дарус мені свою «гагарінку».

Тепер я розумію: то був хабар. Звичайний хабар! А я, дурень, тоді не усвідомлював цього, сприйняв той дарунок як вияв вдячності. І це було початком мого гіршападіння.

Ні, того дня ми ще не вчинили злочину. Громадянин Книш Д. М., посилаючись на мій родинний зв'язок з проф. Ляпсусом І. М., намовив мене попросити дозволу бувати в Меркуріанському залі тоді, коли він зачинений для відвідувачів, — нібито для детального вивчення експозиції. Товариш Ляпсус І. М. дав згоду, навіть не підозрюючи, що таким чином стає співучасником майбутнього злочину. Втім, цього не підозрював і я: Мезон запропонував усього лиш обміряти й зважити оте «яйце», що ми й зробили.

Однак наступного ранку він примчав до мене з палаючими очима і заявив, що «яйце» треба негайно дослідити з допомогою нейтронного інтроскопа. Мовляв, його «жива» природа доведена повністю. Мовляв, про це свідчить «крутильний момент».

Якщо ви ще не вивчали теоретичної механіки, я поясню вам, у чому справа. Крутиліть варене куряче яйце — воно обертається дуже довго, а сире — загальмовується враз, бо всередині в ньому — рідина з великим коефіцієнтом внутрішнього тертя. Отак і з «яйцем» меркуріанським: розрахунки показали, що воно загальмовується швидше, аніж мусило б, якби було повністю суцільним; виходило, що в ньому є своєрідна «шкаралупа» і «нутроці». Розбіжність складала якісь частки процента, але

так і мало бути, бо «нутроці» отого «яйця», мабуть, скидалися своєю в'язкістю на шевську смолу, яка при звичайній температурі розпливається дуже повільно, а від удару розколюється, немов кристалічне тіло.

І знову, не знаю, як сталося, але доводив ці твердження вже не Мезон, а я. Він слухав дуже уважно, підтакував, а на закінчення поздоровив мене з величезним відкриттям і подарував справді унікальну марку — «бригаптину» 1959 року!

Як бачите, я абсолютно щирий у своїй сповіді. Ота «бригаптина» теж була хабарем, — гром. Книш Д. М. скотився навіть до таких негідних засобів! — і мене виправдує хіба те, що я завжди був непоправним ідеалістом, нездатним приписати людині підступних намірів. Але що ж — злочин лишається злочином. Того вечора ми з гром. Книшем Д. М. вишком винесли з Меркуріанського залу експонат, зареєстрований як № М-2437/бц-1981, і вранці дослідили його з допомогою нейтронного інтроскопа.

Так, перші ж знімки показали, що я мав рацію: «меркуріанське яйце» було неоднорідне за своєю структурою. Під дуже твердою «шкаралупою» завтовшки 8 міліметрів залягав шар пружної шаруватої речовини, а в центрі еліпсоїда містилося ягесь кулясте тіло з кристалічною структурою. Хімічний аналіз «шкаралупи» показав, що вона складається з двоокису кремнію, типу звичайного земного кварцу, проте з домішками високомолекулярних галюїд-силанів. Порушувати цілісність «шкаралупи» задля дослідження «нутроців» ми не наважились.

Ось на цьому й слід було б поставити крапку та й віднести експонат до музею. Потім я надіслав би до Академії наук СРСР коротке повідомлення про своє відкриття, і авторитетна комісія дослідила б «феномен Бориса Ляпсуса», який став би основою моєї майбутньої кандидатської дисертації. Таке розв'язання справи було б абсолютно законним і науково обгрунтованим.

Але гром. Книш Д. М. такий варіант аж ніяк не влаштував! Він почав торочити, що в Академії наук на «повідомлення» (він так і сказав: «повідомлення в лапках»!) п'ятикласника ніхто не зверне уваги; а якщо звернуть, то доручать зробити перевірку якому-небудь аспірантові, який ніякого «феномена Бориса Ляпсуса» не помітить; а якщо й помітить, то назве своїм іменем і зробить основою для власної кандидатської дисертації.

Чи ви бачите, якими методами впливав на мене гром. Книш Д. М., вербуючи собі спільника для здійснення злочину?! Він апелював і до логіки, і до почуття обов'язку, і до пригаманного кожному майбутньому вченому прагнення пріоритету в дослідженнях!.. Звичайно, я довго опирився його намовлянням і склав зброю аж тоді, коли Мезон, так би мовити, «довів», що експонатові ми не зашкодимо в принципі.

Власне, Мезон тільки натякнув, а ідею я розвинув самостійно. Справді: експонат № М-2437/бц-1981, еліпсоїдальне тіло вагою 4 025,693 грама, ще два роки тому перебувало на поверхні Меркурія в точці, де, згідно з повідомленням кібер-розвідника, температура ста-

новила 432°C, а «атмосфера» складалася з розріджених випарів олова при абсолютній відсутності кисню. За таких фізико-хімічних умов вищезгадане тіло, певно, перебувало довгий час, отож логічно було припустити, що такі ж умови не зашкодять йому й нині.

Не знаю, яким уже там чином Мезон вивчив у наставника дозвіл скористатися вакуум-термостатом шкільної лабораторії (мабуть, збрехав, як завжди!), та це й несуттєво. Головне, що ми того ж таки вечора почали наш так званий «експеримент».

Ну, що ми могли побачити?! Що?!.. Розплавившись шматки олова в чаші термостата, перетворилися на блискуче озерце. Напівзанурене, плавало на його поверхні «яйце». Та й усе. Збігала година по годині, проте нічого — ну нічогосінько! — не змінювалось.

Звичайно ж, нетерплячий Мезон почав спати пайнаївніші, найбезглуздіші припущення: а може, мовляв, потрібний «меркуріанський птах», аби висидіти оте «яйце»? А може, не вистачає якихось каталізаторів? А може, ми не повністю відтворили умови тієї зони Меркурія?.. Мовляв, ми не зважили на те, що там діє надзвичайно активне ультрафіолетове випромінювання Сонця.

Буду об'єктивний: хоч Мезонові і бракує глибоких, ґрунтовних знань, але саме через хатичність свого мислення він часом цілком випадково висловлює думку, варту уваги. Ну, а мені досить натяку, щоб одразу ж проаналізувати бодай найполохливіше припущення. науково обґрунтувати його і перетворити на гіпотезу, а пізніше й на теорію.

Так і цього разу. Я негайно провів необхідні обчислення і доручив Мезонові вивістити для дослідження вогнестійкий випромінювач ультрафіолетових променів високої потужності. Слід віддати йому належне: завдання він виконав успішно.

Проте не допоміг і ультрафіолет. Тільки й того, що «яйце» на поверхні розтопленого олова відтепер флуоресцювало блакитно-зеленим сяйвом, а ми дивилися на нього крізь кварцовий ілюмінатор і тамували подих, чекаючи на чудо.

Чуда не було. А дні минали. На щастя, ми розпочали свій експеримент напередодні канікул, отже, нам ніхто не заважав. Але я вже почав непокоїтися: батько сказав, що не пізніше першого вересня почнеться реконструкція Меркуріанського залу — експозицію поповнять предметами, які щойно привезла Третя експедиція. Звичайно ж, відсутність експоната № М-2437/бц-1984 буде помічено враз. Що робити?

Мабуть, найрозумніше було б припинити нашу витівку та й покласти експонат на місце. Проте Мезон затявся: мовляв, хто ж витягає з інкубатора яйце передчасно? Мовляв, коли вже почали «висиджувати» отого «меркуріанського птаха», то треба довести справу до кінця, бо інакше «зародок» загине. А коли я запитував його, скільки ж можна чекати, він відповідав, що не більш як меркуріанський рік — тобто 88 земних діб.

Як не дивно, але він мав рацію. Трагічний фінал нашої злощасної акції настав учора, 29 серпня 1982 року, о 17.35 за московським



часом. Ні, я не можу писати про це спокійно, мені треба відпочити.

Отже, продовжую. Вчора ще зранку в мене було тривожно на серці. Я заявив Мезонові, що всі терміни збігли, отож досить гратися в учених. Він удав, що не чує, а коли я хотів вимкнути термостат — брутально відптовхнув мене від пульта і заявив, що наб'є мені піку в разі повторення такої спроби. Мені довелося скоритися.

Півдня ми просиділи, втупивши погляд в ілюмінатор термостата, надуті, немов сичі. Признаюсь щиро: я був роздратований вкрай, отож кінець кінцем і почав підшпигувати Мезона каверзними запитаннями. Мовляв, навіщо отим «меркуріанським птахам» крила, якщо там немає повітря, а отже, й літати не можна? Чому з такого «яйця» має вилупитися «птах», а не «меркуріанський крокодил», скажімо? Чому, на його думку, «тварини» на Меркурії існують, а «рослини» — ні?

В нього на все була готова відповідь. У «меркуріанських птахів» оті трикутні площини — зовсім не крила, а фотоеlementи, які перехоплюють енергію Сонця; літати «птахи» можуть на реактивному принципі, як наші звичайні йонольоти; «крокодили» на Меркурії абсолютно тотожні з «птахами», бо мусять мати однакові «крила»; «меркуріанські тварини» якраз і є в нашому розумінні «рослинами», бо живуть за рахунок безпосереднього використання променистої енергії Сонця.

Звичайно ж, ніяких Америк він не відкривав, так самісінько міг би відповісти йому і я.

Але побачили б ви, з яким пихатим виглядом він проголошував оці бапальні істини! Ну просто тобі професор, який рече перед першокурсниками!

— Ну, гаразд, — сказав я спокійно, уриваючи потік його красномовства. — Ти торочиш тільки про енергетику. Але ж для земних рослин потрібні не тільки сонячні промені, а й «будівельні матеріали», — вуглекислий газ, вода, мінеральні солі. Скажімо, «вилупиться» твоя «пташка». То що ж вона їстиме?!

Ой, краще б я не промовляв цієї фрази! Почувши її, Мезон аж підскочив. Він довго дивився на мене, ніби вперше побачив, а потім сказав:

— А ти знаєш, Еліпсоїде, часом навіть у тебе з'являються проблески розуму! Хвалю!

Чи ви чуєте?! Незмінний трісчник Мезон поблажливо похвалив мене, відмінника, в якого не було жодної оцінки меншої за «5»! Проте не встиг я відкрити рота, щоб відповісти гостро й влучно, як Мезона раптом наче вітром змело з кімнати. Він повернувся хвилини через десять і почав вивантажувати з кишень слоїки з реактивами.

— Молодець, Еліпсоїде, — мимрив він так наче мене тут зовсім не було. — Правильно запропонував: для «пташенятка» потрібна їжа. Чистий кремній?.. Годиться. Ну, і германій, звісно. Для фотоеlementів... І кристалічна сірка, звичайно, — адже для поверхні Меркурія характерні сульфідні сполуки... Для смаку додамо тронки рідкоземельних металів... А от вуглецю — побільше: він саме й зміцнить кремнійорганічні ланцюжки...

Тільки аж тепер я збагнув: Мезон вирішив засипати всю оту суміш у розжарений термостат!.. Хто міг би поручитися, що не трапиться вибух? А головне, де гарантія, що при цьому не зруйнується рідкісний експонат, вкрадений нами з Музею астронавтики?!

Я благав його не робити дурної спроби, доводив її небезпечність, закликав не робити злочину перед наукою, але добився тільки того, що він силоміць посадив мене на стілець перед термостатом і наказав пильно стежити за отим «яйцем».

Доки насоси висмоктували повітря із шлюзової камери, я ще кілька разів намагався вплинути на гром. Книшпа Д. М., проте він мені навіть не відповідав. А точно о 17.35 натиснув на кнопку і хрипко вигукнув:

— Пильнуй!

Я встиг помітити тільки те, що в чашу термостата згори щось посипалося, а потім в ній спалахнуло полум'я, заklubочив дим, який безперервно мінився в кольорах і вирував, немов підхоплений смерчем. А коли той дим поступово почав розвіюватися, я зойкнув: на ближчому до нас кінці «яйця» з'явилося кілька тріщин. Мало того: тріщини поглиблювалися, перетворювалися на розколини, а звідти виповзало щось схоже на шматки пожмаканого блакитного оксамиту. Потім «шкаралупа» почала обсипатися з усіх боків, і разом з тим на поверхні розплавленого олова, тепер уже засміченої всілякими часточками домішок, почало вималюватися щось схоже на живу істоту. Живу?.. А як же інакше сказати, коли оте «щось» сіпалося й коливалося, поступово

набуваючи форми вузькогорлого глечика з припасованими до нього пожмаканими «крилами».

— Дивись! Дивись! — репетував Мезон так, ніби я сидів не поруч нього, а принаймні в протилежному кінці лабораторії. — Воно — ість!

Справді, «воно», — отой блакитний «глечик з крилами», без щонайменшого натяку на очі, вуха та лапи, — видовжило свою «шию», схилило її вниз, щось всмоктало в себе, — видно було, як по «горлу» прокотився клубочок у «череві». І одразу ж «крила» почали випростовуватися, набувати трикутної форми. Ім уже не вистачало місця в термостаті; вони загиналися донизу, і це, мабуть, дратувало того «птаха» чи як там його назвати, бо все його «тіло» почало гарячково смикатися. Наче відчувши спрагу, «птах» ще раз схилив свою безголову «шию» і почав пожадливо ковтати розплавлене олово. Його «тулуб» наповнювався, гладшав, і це ніби додавало «птахові» сили. Він борсався щодуху; видавалося, ось зараз-зараз він змахне «крилами» і полетить...

І раптом сталося несподіване: луснула «шкіра» на його «черові», полилося звідти рідке олово, засмічене різнобарвними шматочками якоїсь речовини, а сам «птах» почав опадати й морщитись, як гумова надувна кулька, з якої виходить повітря. В останньому пароксизмі заметлялися «крила» та й упали, розпливлися сірою пливкою. Розплився й «глечик». І все це відбулося так швидко, що ми навіть не встигли ввімкнути кіноапарат.

Мені відібрало мову. Я ладен був чи битися головою об стіну, чи гамселити кулаками

Мезона, — адже здійснено неймовірний злочин! Хто засвідчить, що вдасться бодай у далекому майбутньому знайти ще хоч одне таке «яйце»? І що я скажу батькові, який повністю відповідає за кожен експонат музею?! Майже з неапатією я подивився на Мезона. А той сидів, обхопивши голову руками, і шепотів, дивлячись на мене:

— Дурень!.. Який несосвітений дурень!

— Сам дурень! — цілком справедливо гримав на нього я. — Коли б ти не...

— А, замовкни! — махнув він рукою байдуже. — Ти був, є і будеш носієм залізобетонного розуму! Дурень — я, бо це ж мені слід було зважити, що на Меркурії сила тяжіння в кілька разів менша, аніж на Землі! Відоланне пташенятко було просто розчавлене власною вагою. Зрозумів, теляню?.. Воно загинуло, і вбив його я. Все. Вимикай термостат!

Чи ви бачили? «Все! Вимикай!» Добре, хоч визнав, що саме він був організатором злочину! Але я теж не знімаю з себе відповідальності, ні. Ми обидва винні і обидва будемо відповідати.

Яка ганьба! Яка ганьба!

Це сталося вчора. Сьогодні, 30 серпня, я написав оцю сповідь, в якій не приховав нічого.

Завтра я віддам її батькові. Або ні, надішлю просто на адресу Президії Академії наук СРСР, бо професор Ляпсус І. М. ні в чому не винен.

А ще я перед тим дам прочитати написане гром. Книшеві Д. М., аби не почути від нього пізніше закидів про нечесні методи.

* * *

Того ж таки 30.08.82 р., 21.30. Щойно від мене пішов гром. Книш Д. М. Ви тільки уявіть: прочитавши мою щирі сповідь, він довго сидів мовчки, дивлячись на мене зненавистими очима, а потім процідив крізь зуби: «Яка ж ти гнида, Борисе!» Я стримано порадив йому вибирати вирази, але він зловтішно повторив: «Яка ти страшна гнида! Втім, я догадувався, що так і буде, тому задалегідь написав заяву. Читай та дякуй мені, що пику тобі не набив. Гидко!»

Ні, ви розумієте, який нахаба?! Сам винен, та ще й ображає мене найостаннішими словами?!

А заяву його я переписую про всяк випадок, аби лишилась копія.

«До директора Київського музею астронавтики
учня 5-Ж кл. 228 с.ш.

Дмитра Книша

З а я в а

Цим ставлю Вам до відома, що 29 травня цього року під час відвідин Меркуріанського залу Вашого музею я, не питаючи дозволу, взяв експонат № М-2437/бц-1981 (еліпсоїдальне тіло вагою більше 4 кілограмів) і під час експериментів розплавив його у вакуум-термостаті. Злочин я вчинив сам один і готовий дістати за це покарання.

30 серпня 1982 р.

(Підпис).

Ну, то які коментарі ще потрібні?!

* * *

12.09.82. Од батька мені перепало добряче, але Мезонові — гірше. Його виключили з піонерів!

Мама збирається написати заяву до Спілки письменників, щоб вплинули на Мезонового батька. Я не раджу цього — Мезонів батько тут ні до чого.

* * *

17.12.83. Я весь тремчу від обурення: де справедливість?! Ні, ви уявіть: у грудневому номері журналу «Наука и жизнь» опубліковано статтю Дмитра Книша під претензійною назвою «Кремнійорганічне життя на Меркурії». Наш чесний-пречесний Мезон на шести сторінках розписує проведений нами дослід, зовсім не посилаючись на мене. Тільки аж наприкінці він милостиво повідомляє, що в експерименті йому допомагав Б. Лясус. Ви розумієте — «допомагав»?!

Батько радить негайно написати до редактора журналу. Так і зроблю.

* * *

1.07.87. Так ось куди ви цілили, вельминепановий громадянине Книш! Так он заради чого ви давали мені хабарі, підлещувалися до мене, прикидалися дурником! В усіх газетах і журналах зараз тільки й мови, що про «феномен Книша»! Мезонові ж тільки вісімнадцять років; він ще ж тільки скінчив перший курс університету, а його вже включили до складу групи, яка буде досліджувати «мерку-

ріанське яйце», нещодавно знайдене Четвертою експедицією! О, звичайно ж, він «захистить» кандидатську дисертацію! Так-так, «захистить», бо буде давати хабарі всім, од кого буде залежати!

Зараз сідаю писати заяву до Президії Академії наук. Треба гнати геть мерзотників, які, прикриваючись пишними фразами, дбають тільки про себе!

В науці нема місця для підлих егоїстів!

ОСТАННІЙ ЧВАК

Коли я дізнався, що в черговий політ нам доведеться взяти пасажирів, на моєму обличчі, м'яко кажучи, не було захоплення. Секретарка Зоя, яка оформляла льотні документи, співчутливо подивилась на мене:

— Не гнівайтесь, Панасе. Скандали марні. Візу наклав сам Архангел.

З начальником Бази Архангельським сперечатись було справді даремно. Він аж ніяк не вергав громів і блискавок — навпаки, терпляче вислуховував і дивився майже лагідно, а коли ви вичерпували свої гнівні докази, турботливо казав:

— Щось у вас, товаришу пілот-космонавт, нерви розходились. Чи не перевести вас на рік-півтора із загону пошуку космічних цивілізацій у загін вантажоперевезень?

Після цього найзапальнішого сперечальника як вітром здувало.

Знаючи це, я безсило дивився, як Зоя красиво вписує в графу «Склад експедиції»: «Бернард Білопук, космобіолог». Я механічно відкинув у думці дві перші літери прізвища, і серце в мене стисло від зовсім уже недобрих передчуттів.

Космобіолог з'явився на стартовий майдан-

чик у чорному костюмі і з портфелем. У накрохмаленому комірці вільно вертілась довга веснянкувата шия. Знайомлячись, він соромився, намагався виставити запалі груди і човгав ногою в лакованому черевіку. Ми із Сташеком лише мовчки презирнулися.

— Готувати вмієте? — спитав я, ховаючи неясну надію знайти пасажирів бодай якесь заняття.

— Лише вегетаріанські страви, — скромно відповів він. — Я прихильник безубійного харчування.

Першого дня польоту ми не бачили пасажирів. Рух в околицях Бази був як на Хрепцатику в години пік, і вести корабель доводилось удвох. За цілий день Білопук дав знати про себе лише одного разу: він викликав мене по радіотелефону якраз у ту мить, коли нам треба було розминутись із зустрічним рушаківом та безпілотним поштовиком, що йшов напереріз.

— Даруйте за турботу, — забурмотів він конфузливо, — мені, далебі, страх незручно відволікати вас від роботи...

— Коротше! — гаркнув я не своїм голосом. — Де у вас гігієнічні пакети?

...Вдосвіта я пішов на камбуз, щоб приготувати собі і Сташекові яечню з консервованою шинкою. Бернард, ще блідіший, ніж напередодні, місив якийсь фарш із спаржі та зеленого горошку.

— Чого це вас так скрутило? — запитав я співчутливо. — Морська хвороба на космічному кораблі — випадок, що не кажіть, унікальний.

— Все лихо в моїй клятій уяві, — похмуро

відповів Берnard.— Я так яскраво уявив собі безодню під ногами...

Поступово ми примирились із присутністю пасажира. Поводився він тихо й ненав'язливо: цілими днями щось роздивлявся у свій мікроскоп або читав. Крім довідників та наукових монографій, він узяв з собою десятка півтора книг із «Бібліотеки жахів», обкладинки яких рябіли закривавленими кинджалами, павуками-гігантами та подібною нечистю. Щовечора перед сном він боязко розгортав одну із них і пробігав ошалілими очима кілька сторінок.

Потім у темряві його наелектризований страхом чуб випромінював легке сяйво на зразок полярного.

Загалом життя на борту проходило в межах норми. Корабель без усяких пригод просувався до своєї мети — планети Супремум, на якій телеінтелектрометр Бази виявив досить потужне інтелектуальне поле. По дорозі ми мали встановити причину дивного мовчання колонії землян на Ейвілеусі: вона утворилась двадцять років тому й відтоді не подавала ніяких ознак життя. В службовому додатку до Зоряного реєстру вказувалось, що сто шість чоловік, які переселились на Ейвілеус, були особами без певних занять.

...Якось уночі я прокинувся від того, що хтось полоскотав мою ногу. У тьмяному світлі недалекого вже Ейвілеуса я побачив величезного тигра, який по-господарському приношувався до моєї висунутої з-під ковдри ноги. Із пavidкістю блохи я відстрибнув подалі в куток і прикрився подушкою, немов щитом. Тигр по-

хмуро дивився на мене бурштиново-зеленими очима. Я гарячково намагався пригадати якінебудь придатні в цій ситуації відомості про тигрів, але в голові вперто спливала одна і та ж фраза: «Особливо ціняться їхні колінні чашечки, з яких готують активні ліки від подагри».

За дверима каюти почувся кроки Сташека: його чергування скінчилось, і він ішов будити мене. Моє заціпеніння одразу пройшло. Однією рукою я ввімкнув верхнє світло, а другою з войовничим криком пожбурих подушку в нахабну морду володаря джунглів. Здивований Сташек завмер на порозі:

— Що сталося, старий?

— Тигр! — відповів я, нишпорячи очима по каюті.— Обережно! Він щойно був тут!

Губи Сташека розтяглись у розуміючій усмішці.

— Смугастий? — діловито спитав він.

— А який же іще!..

— А може, в клітинку?

Я розлютився:

— Бортіпжеперє Заремба, облиште непотрібні жарти! На борту корабля знаходиться тигр! негайно озбройте особистий склад імпульсаторами!

Сташек демонстративно виструнчився:

— Дозвольте доповісти, товаришу командир корабля, імпульсатори не заряджені!

— В такому разі, — вигукнув я, відчайдушно борючись із блискавкою комбінезона, — оголошую вам за халатність догану із занесенням у бортовий журнал!

— Дозвольте вам нагадати, — ехидно повів бровою Сташек, — що, згідно інструкції номер

дванадцять-бе, імпульсатори належить ставити на зарядку за годину до початку посадочного маневру.

— Гарзд, твоя взяла,— махнув я рукою.— Але тигр був. Ти ж знаєш, кошмари мене по ночах не переслідують.

— Здається, в усьому винен я,— почувся з верхньої полиці тихий голос космобіолога.

— Ви?!

Бернард не жартував. Він дивився на нас з білосніжного простирадла сумовитими лагідними очима.

— Чи не хочете ви сказати,— почав я, холонучи від страшної підозри,— що звір з'явився на борту завдяки вам?

— Боюся, що саме так,— щиросердно відповів Бернард.

— Звичайно, він потрапив до вашого біологічного вантажу помилково. Ви переплутали його з каністрою формаліну або з рентгенівською установкою. Тепер, оскільки нічого вже не зміниш, він прикрашатиме нам життя і створюватиме затишок. Буде тертись об коліна й муркотіти... Чи знаєте ви, як офіційно зветься ваш вчинок?

— Космічна контрабанда підвищеної небезпечності! — жваво підказав Сташек.

Бернард застогнав від жаху:

— Ви мене неправильно зрозуміли! Не брав я його з Землі, ось вам слово честі!

Я подивився на космобіолога м'яким батьківським поглядом.

— Якщо ви зараз скажете, що впустили тигра в корабель під час польоту, то мені доведеться оголосити себе Гаєм Юлієм Цезарем.

Доручивши Сташеку провести розслідування, я пішов до кабіни, де комп'ютер пронизливими дзвінками вимагав до себе уваги. Я проглянув три варіанти посадки, які він рекомендував, і лишився незадоволений; потім змінив вихідні обмеження і дав команду розв'язувати задачу наново. В моїй голові паморочилось від голоду. Я дуже яскраво уявив собі пану традиційну ячню з рожевими кусочками шинки, і раптом... На пульті комп'ютера, мов на скатертині-самобранці, з'явилася сковорідка з ячнею. З'явилась нізвідки, з повітря, з блиску зірок. Краї ячні були апетитно підрум'янені, а жовтки загусли саме як треба.

Я міцно зажмурився, розплющив очі — ці, видіння не зникло. Більше того, сковорідка тихенько потріскувала. Я боязко доторкнувся до неї і відчув під пальцями гарячий метал. В кабіні привабливо запахло камбузом.

Комп'ютер знову задзвонив. «Задача не має розв'язання,— горіло на табло.— Послаб обмеження».

— І ти Брут! — гірко сказав я комп'ютеру. День починався препогано.

Покінчивши парсити з непокірною задницею, я скося зиркнув на ячню, в душі чекаючи якоїсь каверзи. Мої передчуття абулися: ячню безслідно зникла. Втім, слід лишився: на світло-зеленому пластиковій пульті красувалась випалена сковорідкою пляма.

«Здається, в усьому винен я»,— прозвучало в мене у вухах зізнання Бернарда. Невже фокус із ячнею — теж діло його рук? Може, він фокусник? Ілюзіоніст-аматор, який спеціалізується по тиграх і ячнях? Однак пляма на

пластикові беззаперечно доводила, що припаймні сковорідка була реальною.

— Алло, Панасе! — обірвав мої роздуми збуджений Сташеків голос. — Постарайся прийти в каюту, тут...

Його слова заглушив грізний рев.

Помчавши кулею в каюту, я побачив дивну картину: скуйовджений Бернард підстрибував то на лівій, то на правій нозі, вигукуючи надтріснутим голосом якісь імена, а Сташек, без краватки, в змокрілій від поту білій сорочці, енергійно диригував його стрибками.

— Придумай що-небудь, — благально вигукнув Сташек, — довго він так не витримає! Голownie — відволікти його увагу, щоб він не думав! I-i-i — жіноче ім'я! I-i-i — чоловіче! I-i-i — раз! I-i-i — два!

— Тоня! Коля! Галя! Петя! — вигукував Бернард, чесно витанцювуючи перед Сташеком.

— Що тут коїться? — ошелешено спитав я. — Про що він не повинен думати?

— Про тигра! Варто йому уявити тигра — і той тут як тут. За Мак-Корміком... Ну, вище! Голосніше! Три-чотири!

Я стукнув себе по лобі: як же я одразу не здогадався! Та ще ж із студентської лави була відома гіпотеза Мак-Корміка про те, що в деяких районах Всесвіту можливий «феномен матеріалізації ідей» — перетворення енергії в матеріальні об'єкти під дією інтелектуального поля особи. Гіпотезу цю багато хто вважав курйозом, тим паче, що Мак-Кормік не міг конкретно вказати, в яких районах Всесвіту вона має шанси підтвердитись.

І ось ми, здається, потрапили саме в такий район. Уявлення тут стає на якийсь час реальністю... Я згадав книжку, яку читав перед тим увечері Бернард. Вона звалася «В пазурах тигра-людодода» чи щось подібне. Принаймні з її обкладинки лото позирав хижак, точнісінько такий, як наш нічний гість. Я чітко уявив його ікла і, спохопившись, швидко озирнувся навколо.

Тигр, на щастя, не з'явився.

— Я... більше... не можу... — видушив із себе Бернард, катастрофічно послаблюючи темп стрибків. — Залиште швидше цю каюту, замкніть мене, а то я вже бачу Його вуса!

Сташек ледве не застогнав у відчаї.

— Нема ніяких вусів! — категорично заявив він, дивлячись на Бернарда очима гіпнотизера. — Я їх поголив! Сядьте в крісло. Розслабтесь. Вам добре й спокійно. Ви тримаєте в руці щось зовсім невинне — наприклад, склянку з холодним молоком.

— Я вас благаю, — стрепенувся Бернард, впустивши па підлогу матеріалізовану склянку, — не давайте мені поживи для небезпечних асоціацій! Молоко п'ють коти, а Він же із сімейства котятчих!

— Ви маєте рацію, молока нема, — поквалливо погодився Сташек. — У вас у руці квітка клеверу, ви вдихаєте його тонкий аромат...

Бернард із жахом пожбурих квітку:

— Ви штовхаєте нас на загибель! Це ж простий ланцюжок: клевер-бджоли-ведмідь, а звідси до Нього один крок!

— Відпочинь, Сташеку! — рішуче втрутився я. — А вам, Бернарде, теж не треба себе

мучити. Уявляйте собі на здоров'я вашого тигра, тільки он у тому кутку каюти.

Я показав Бернардові вільний куток і якомога швидше уявив собі там клітку з легірованої сталі. Через кілька хвилин мій розрахунок виправдався: непокірна уява космобіолога матеріалізувала тигра саме в тому кутку. Жахливе ревіння струснуло каюту, але товсті прутки клітки надійно захистили нас — принаймні на якийсь час. Сташек, що втратив мову від надміру вражень, радісно лягнув мене по спині.

— Даруйте, — повернувся я до космобіолога, який винувато кліпав очима, — але буде краще, якщо ваші розважальні книги поки що полежать у мене. Замість них можу запропонувати «Геометрію чотиримірного простору» — читиво безпечне і корисне.

Додатково відгородивши тигра стінкою із броньованого скла, я повернувся до кабіни. Ейвілеус, поки я був відсутній, помітно збільшився і витіснив з поля зору останні зірки. Його поверхня була забарвлена в основному у два кольори — жовтий та голубий. Пустелі і моря! Сто шість чоловік, які вибрали таку далеку й безрадісну планету місцем постійного проживання, мабуть, мали для цього достатньо підстав...

Автопілот почав виконувати посадочний маневр. Корабель мав приземлитись у приморській оазі — єдиній зеленій плямочці на видимій частині планети. За даними Зоряного реєстру, колонія «Люкс» знаходилася саме там.

Однак стрілка бортового інтелектрометра, націленого на оазу, твердо стояла на нулеві.

Ознаки розумного життя в місці розташування колонії були відсутні. Це починало мене непокоїти.

...Ми приземлились у центрі оазі, на квітучій луці. Я ретельно обшпори́в інтелектрометром все поле обзору — розкіпні, вище пояса, трави, купи кучерявих дерев, синюваті пагорби вдалині. Але стрілка приладу навіть не ворухнулася.

Треба було шукати. Бернард висловив палке бажання взяти участь, і я вирішив дати згоду. Тигр безславно дематеріалізувався і більше йому не докучав. Та все ж залишати Бернарда в кораблі наодинці з буйною уявою здавалось мені надто ризикованим.

Ми одягли реактивні жилети і один за одним злетіли над оазою. Бернардові я виділив для прочісування найлегшу ділянку — берег моря, а решту території ми поділили із Сташеком.

Описуючи широкі кола, я летів у напрямку до пагорбів. Оранжеве сонце стояло низько над обрієм, і луку перетинали фантастично довгі тіні від дерев. Ні будівлі, ні антени, ні навіть купи сміття — хоч я вдивлявся в окуляри-бінокль до болю в очах.

«Кавказ піді мною, один в вишині...» — несподівано прозвучало у мене в навушниках. Захоплений польотом, космобіолог потихеньку мугикав.

— Алло, Бернарде, як ідуть пошуки?

— Чудово! Я відчуваю себе птахом! А коли заплющую очі...

Я тільки тяжко зітхнув.

— Алло, алло, всі до мене! — задушив

Бернарда схвильований голос Сташека.— Курс на сигнальну ракету!

Через хвилину ми стояли поряд із Сташеком перед безладно розкиданими металевими контейнерами. Їх було понад півсотні. «Розбірний будинок», «Електростанція», «Інструменти»,— з подивом читав я на їхніх сріблястих боках. Переважну більшість контейнерів ніхто не відкривав— вони були запломбовані.

— Ти що-небудь розумієш? — спитав я Сташека.

— Ні, а ти?

Ми обережно ходили поміж контейнерами, паче між посуленими бугаями. На кожному з них стояло тавро: «Колонія «Люкс».

Що тут сталося? Чому переселенці не скористалися зі свого вантажу?

— Можна подумати,— тихо промовив Бернард,— що на них хтось напав.

— Це неможливо,— заперечив я,— на планеті нема розумних істот.

— Могли напасти звірі,— підтримав Бернард Сташек.

— Не допускаю. Ви звернули увагу, що порожні лише продовольчі контейнери? Назвіть мені тварину, яка зуміла б їх розпізнати і відкрити!

— Це могли бути морські наукоподібні,— замислено пробурмотів космобіолог.— О, ви не знаєте, на що вони здатні!

Його погляд розгорявся пекельним вогнем, вшукуючи швидко побачення з павуками.

— Дурниці! — некваляливо вигукнув я.— Казки братів Грімм! Ваша гіпотеза так схожа на істину, як верблюд на їжака!

Я крадькома підморгнув Сташеку: підтримай, мовляв, мене для загального добра, та він уже скипів і не помітив мого сигналу.

— Чи не зволите ви,— випукано поспитав він,— викласти нам свою ближчу до їжака версію?

— Зараз ви її почуєте,— у відчаї пообіцяв я, відчуваючи в голові цілковиту порожнечу.— Але спершу давайте попоїмо — давно вже час.

Я відстебив свою планшетку і уявив на ній, наче на підшосі, три чашки какао з вершками та шість бутербродів із сиром. Це давало мені певелику відстрочку.

Ми з деяким острахом сьорбнули по ковтку какао. Вопо виявилось цілком нормальним. Бутерброди теж не таїли в собі ніяких несподіванок.

— Отже? — вимогливо сказав Сташек, доживуючи сир.— Кажі, ми уважно слухаємо.

Я матеріалізував собі стільчик і стомлено присів. Бернард очікувально дивився на мене,— забув, хвала сузір'ям, про своїх наукоподібних. Але відступати пізно. Доведеться висловити якусь гіпотезу. І тут мені блиснула до смішного проста думка.

— Всі ці речі їм просто не потрібні,— заявив я урочисто.— Феномен Мак-Корміка — ось задля чого вони сюди прилетіли! Навіщо монтувати будинок, водогін, електростанцію, коли житло, воду, світло і тисячу інших речей можна одержати тут з нічого, просто уявивши їх собі на хвилинку! На Ейвілеусі не треба працювати — це ідеальне місце для безтурботного життя, щастя і процвітання ледарів.

Сташек подивився на мене з недовірою.

— Якось дивно ти говориш...

— Заспокойся, друже, я тут ні до чого. Так міркували ті, кого ми шукаємо. Згадай: у Зоряному реєстрі вони значаться людьми без певних зав'язь. Інакше кажучи, дармоїдами. Не станете ж ви заперечувати, що на Ейвілеусі для них просто рай?

— Казки дідуся Панаса! — вибачливо посміхнувся Сташек.

— Як це казки?! — обурився я.

— А так. Дивись, що в тебе виходить. Дармоїди пронюхали, що на Ейвілеусі проявляється феномен Мак-Корміка. Діставшись сюди, вони кинули свій вантаж, взятий про людське око. Але продуктами чомусь не погребували, вийняли їх із контейнерів, понесли з собою, хоч у будь-яку хвилину, не ворухнувши пальцем, можуть одержати найвишуканішу страву. Де ж тут, даруй мені, логіка?

Сонце, липаючи по собі криваво-червоної слід, поповзло за обрій. Зразу стало темно і холодно.

— Повертаймось до корабля, — сказав я. — Пошуки й суперечки продовжимо завтра.

В кораблі Бернард повідомив нас, що йому зовсім не хочеться спати. Ми можемо лягати, а він почергує. Сташек мерщій скористався з цієї пропозиції. Я ж, лаючись у душі і стримуючи позіхання, запропонував Бернардові пограти в шахи: в мене не було анінайменшого бажання прокинутись в обіймах павука. Шахи, як мені здавалося, спрямують Бернардову увагу на найбезпечнішому для нашого життя руслу...

Після снідалку (два матеріалізовані биття

для мене із Сташеком і томатне пюре для Бернарда) ми знову вилетіли на пошуки. Ранкова оаза не мала мертвого вигляду. Кілька разів від мене шурхали якісь пташки, двічі я наполохав на схилах горбів невеликих звірят, схожих на наших зайців. Для космобіолога на Ейвілеусі було дещо цікаве, а от для нас із Сташеком... Колонія «Люкс», заради якої ми сюди прилетіли, щезла, не залишивши по собі ніяких слідів.

В середині дня Сташек скінчив прочісувати свою зону і подався допомагати Бернарду. В мене сирави йшли значно повільніше: доводилось оглядати то пагорби, то яруги. Сонце нестерпно припікало. Реактивний жилет душив плечі, наче свипцевий. Я пив великими склянками ситро, хлібний квас і взагалі всі прохолодні напої, які тільки міг собі уявити.

Коли з'явилися Бернард і Сташек, мені залишалось прочесати не більше чверті квадрата. З пагорба, на якому ми присіли відпочити, було вже видно пустелю.

— Може, вони вирішили жити в пісках? — невпевнено промовив Бернард, але замовк і почервонів під нашими виразними поглядами. Зняковівий, він погнався за «зайцем», що промайнув у ярузі, зробив кілька двадцятиметрових стрибків і раптом... провалився крізь землю — в повному розумінні слова.

— Алло, Бернарде, що з вами? — злякано крикнув я в мікрофон.

— Тут якась печера, — відповів космобіолог слабким голосом. — Зовсім темно... Я, здається, вивихнув собі ногу...

Ми підлетіли до місця, де раптово зник

Бернард. Вхід у печеру загороджували брили синюватої глинистої породи.

— Алло! Ваше падіння спричинило невеликий обвал! Потерпіть кілька хвилин: ми розчистимо вхід! Матеріалізуйте собі поки що ліхтар.

Ми скинули реактивні жилети і взялися до роботи. Схил яру над нами був увесь у небезпечних тріщинах, що вимагало великої обережності.

— Алло, алло, я бачу прозорі ящики! — почувся в навушниках збуджений голос Бернарда. — З маслом, сиром, ковбасою... Два штабелі до самої стелі. Між ними прохід. Послухайте, там далі хтось є! Я щойно бачив тьм... вогнисті очі...

— Спокійно, ми вже поряд! — крикнув я, підіймаючи трипудову брилу. — Це світлячки, чи варто про них думати?

— Е-е... Ні, справді, воно наближається!

Ми із Сташеком дружним зусиллям відкотили вбік останню брилу. Бернард, забувши про ушкоджену ногу, прожогом вискочив назовні. Можна було подумати, що за ним женеся банда Алі-Баби у повному складі. Але з печери показала хирлява, обросла волоссям істота у вельветових штаних із заклепками та в одягненій просто на голе тіло дамській горжетці. На шиї на срібному ланцюжку теліпалось жовте ікло якоїсь тварини.

Істота зажмурилась, почухала фіолетовими нігтями груди і тричі чхнула — мабуть, від свіжого повітря. Потім грайливо підморгнула нам.

— Хелло, чваки! Пошмалити?



Ми ввімкнули обладнані в наших шоломах універсальні космічні транслятори. Вони зв'язались із бортовим комп'ютером, який миттю переклав:

— Хелло, чуваки! Привіт, хлопці! Чи нема закурити?

— Ми не куримо,— відповів я.— Як вас звати?

Чвак гордовито тицьнув себе пальцем у груди:

— Боб.

— Ви з колонії «Люкс»? А де решта?

Чвак склав два пальці у вигляді хреста. В його нахабнуватих очах промайнуло щось схоже на смуток.

— Ви хочете сказати, що вони загинули? — вигукнув я.— Але чому?

Боб нічого не відповів.

— Віскі? — спитав він, цмокнувши язиком.— Жуйка? Чвихи?

— Чи є у вас віскі, жувальна гумка, дівчата? — монотонно переклав комп'ютер.

Одержавши негативну відповідь, чвак втратив до нас будь-який інтерес і зник у своїй печері.

— Ну й тип! — покрутив головою Сташек.— Просто не віриться. Чи не витвір це уяви нашого шаповного Бернарда?

— Що ви! — обурився космобіолог.— Нічого подібного я не зміг би собі уявити!

— Хлопці,— попросив я,— обліште емоції. Якщо ми хочемо дізнатися, що сталося з колонією, треба сподобатись Бобу. У вас, Бернарде, має бути спирт. Чи не погодитесь ви пожертвувати півсклянки?

— Не чіпляйся даремно до людини, — сказав осудливо Сташек.— Ти забув, де знаходишся?

Він зробив рукою кілька пасів і жестом фокусника підніс мені пляшку з безбарвною рідиною:

— Можеш не нюхати. Ректифікат.

— Тьху ти, до дідька,— пробурмотів я, намагаючись приховати ніяковість,— все не можу звикнути до тутешнього солодкого життя...

— Може, бажаєте жувальну гумку? — патхненно продовжував Сташек.— Будь ласка! Ця з лимонним присмаком, а ця — з м'ятним. Що ж до цигарок, то наша фірма пропонує вибір з кількох сортів...

— Досить! — благально вигукнув я.— Скажи мені краще, навіщо Бобові клянчити? Адже науявляти собі вдосталь цигарок чи жуйки — просто дурниця. Може, ви, Бернарде, допоможете розгадати таємницю?

— Спробую, — сказав, замислившись, Бернард.— Та для цього нам доведеться... — він з огидою подивився на печеру, — поговорити з Бобом ще раз.

Чвак сидів навпочіпки біля підніжжя своїх продовольчих пірамід і вминав кільце копченої ковбаси.

При нашій появі він глухо загарчав і напружився, наче перед стрибком.

— Приемні новини, Бобе! — миролюбно крикнув я, показуючи пляшку.— Ми децю для вас знайшли.

— Ві-іскі! — простогнав чвак, дивлячись на пляшку, як зачарований.

— Вгадали! Ви його одержите. Але спершу

розкажіть нам про решту колоністів. Що їх згубило? Хвороба? Хижаки? Стихійне лихо?

Чвак, не зводячи очей з пляшки, знову став наминати ковбасу.

— Мені здається, ви переоцінюєте його можливості,— сказав Бернард.— Для людини, яка двадцять років сприймала дійсність лише язиком і піднебінням, ці поняття надто складні. Спробуйте почати з яскравого гастрономічного образу, щоб викликати в його голові хоч якийсь процес мислення. А я, щоб відключити свою уяву, даруйте, заткну вуха.

Я покопався в пам'яті.

— Як там у Чехова? «Якщо взяти молоду качку, яка тільки-но в перші морози льодку вхопила, та спекти її на декові з картоплею, та щоб картопля була дрібно покришена, та підрум'янилася б, та щоб кашиним жиром просочилася...» Ось вам тарілка, Бобе, уявіть на ній усе це. Думайте, думайте сильніше! Ви бачите форму, колір, відчуваєте апетитний запах... До віскі потрібна добра закуска, уявіть же її, до дідька!

Чвак старанно зморщив лоба, але тарілка залишилась порожньою.

— Не виходить? Тоді уявіть, що можете. Шматочок сиру, ковбаси... Черствий сухар, нарешті. Уявіть — і пляшка ваша!

Чвак їв тарілку очима. На її порцеляновій поверхні виникали неясні тремтливі тіні і тут же танули, як дим. Чвак пожбурих тарілку і встав.

— Віскі! — вимогливо сказав він і простяг до мене руку.

— Ви не виконали умови, Бобе.

— Віскі! — погрозливо повторив він і раптом вихопив з кишені ножа.

Я не встиг зреагувати на витівку чвака: Сташек відгородив його, як тигра, сталевими ґратами:

— Посидьте, Бобе, трохи, заспокойтесь. Шкода, що до найближчого зоопарку так далеко...

Ми вийшли з печери. Нам услід нісся каламутний потік вигуків. Комп'ютер-перекладач зніяковіло мовчав.

— Стривайте! — зупинився Сташек.— Я, здається, зрозумів, куди поділися чваки. Вони просто перерізали одне одного.

— Ви помиляєтесь, Станіславе Андрійовичу,— заперечив Бернард.— Ніхто нікого не вбивав. Точніше, їх усіх убило повне безділля. — Безділля?

— Так. Це був їхній ідеал. Уява багатокількох років постачала їх усім необхідним, і вони розраховували, що так буде вічно. Але уява — не просто дар природи, вона передусім дар праці. Вона все менше підкорялася чвакам, і одного разу...

Бернард, незвичний до довгих монологів, закашлявся і матеріалізував собі склянку води.

— ...і одного разу,— підхопив я,— вони змогли уявити собі не більше, ніж мумія в егіпетському саркофазі.

— А як же вижив Боб? — спитав, помовчавши, Сташек.

— Він виявився пронозливішим за інших і вчасно приховав узяті з Землі продукти. Цього запасу йому вистачить на все життя...

Бернард глянув на сонце:

— Скоро вечір. Чи не допоможете ви мені шоловити представників місцевої фауни?

...Після зльоту ми зі Сташеком кинули жеребок. Перше чергування дісталось йому. Я влігся на койці, тішачись наперед чотиригодинним сном. Перед очима промайнули сценки минулого дня: голубі пагорби, лабіринт яруг, нейлонова мережа із звіриною дрібнотою, плямкаюча чвакова шика... Відігнавши від себе набридливі видовиська, я безтурботно зітхнув. Вперше за три доби можна поспати спокійно.

— Панасе Миколайовичу, — пошепки озвався з верхньої койки Бернард. — Ви звернули увагу, які в Боба руки? Великий палець майже не відрізняється від решти. А щелени?!

— Бернарде, — сказав я якомога спокійніше, — щось мені не спиться. Чи не зіграти нам у шахи? Цур, білі мої...

З М І С Т

Василь Бережний. ФЕНОМЕН НООСФЕРИ	5
Юрій Герасименко. ЕЛЬФИ ДОКТОРА ШТИЛЛЕРА	13
Анатолій Стась. ВУЛИЦЯ ЧЕРВОНИХ ТРОЯНД	45
Володимир Красников. ТАЄМНИЦЯ КО- РОЛІВСЬКОГО СТОЛА	89
Василь Бережний. САКУРА	103
Кім Пушкар'єв. ТРИДЦЯТИЙ БАРІАНТ	131
Микола Дашкієв. ЕЛІКСИР ЖИТТЯ	177
Юрій Забєлло. ПОДОРОЖ У НЕВІДОМЕ	193
Леонід Саможников. ПАРІ	231
Микола Дашкієв. ХАЙ ТОРЖЕСТВУЄ ІСТИНА!	238
Леонід Саможников. ОСТАННІЙ ЧВАК	264

ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

ЭЛИКСИР ЖИЗНИ

Научно-фантастические рассказы
Сборник.

(На украинском языке)

Редактор І. В. МАЦЕНКО.
Художній редактор М. С. ПШИНКА.
Технічний редактор Ф. Н. РЕЗНИК.
Коректор В. В. БОГАСВСЬКИЙ.

Здано на виробництво 10. VII. 1972
Підписано до друку 5. X. 1972 р. Формат
70×90^{1/32}. Папір № 1. Фіз. друк. арк. 9,5.
Обл.-вид. арк. 10,24. БФ 35338. Умовн.
друк. арк. 10,53. Тираж 30 000. Зам. № 839.
Ціна 45 коп.

Видавництво «Веселка», Київ, Басей-
на, 1/2. Друкоофсетна фабрика «Атлас»
Державного комітету Ради Міністрів
УРСР у справах видавництв, поліграфії
і книжкової торгівлі. Львів, Зелена, 20.

45 коп.

